

Fredrik Berg

På rømmen

Rømninger fra sikkerhetspsykiatrien 1895-1956

Masteroppgave i historie

Trondheim, våren 2014

På rømmen

Rømninger fra sikkerhetspsykiatrien 1895-1956

Fredrik Berg

Masteroppgave i historie
Institutt for historiske studier
NTNU

Trondheim våren 2014

Omslagsfoto: Fotografi av Kriminalasylet. Hentet fra prosjektet The Mental Machine:
Confinement of Criminal Insanity in Norway in the 20th Centurys originalsamling med bilder.

Dedikert til

Hagny og Trygve Berg

Forord

I et familieselskap for fire år siden nevnte min bestemor at hun enda var redd for å gå forbi Reitgjerdet sykehus på grunn av alle de farlige rømningene. Dette var mitt første møte med sikkerhetspsykiatrien og rømninger. Valget ble enkelt to år senere da jeg møtte Øyvind Thomassen. Han trengte en masterstudent til å skrive om rømninger fra sikkerhetspsykiatrien. Med bestemors ord i øret kontaktet jeg Thomassen og håpet at det ikke var noen andre som hadde kommet meg i forkjøpet.

«Kan man skrive om sånt?», «din masteroppgave høres jo **faktisk** interessant ut» har vært medstudenters og venners svar da jeg har forklart hva jeg har skrevet om.

Jeg har vært veldig heldig som har fått tatt del i et spennende prosjekt, samtidig som jeg har fått muligheten til å forske på et helt nytt felt innenfor det jeg vil kalle sosialhistorie. Sosialhistorie fordi det handler om arbeidet og hverdagslivet til psykiatere, leger, pleiere, voktere og pasienter. Psykiatri, sikkerhetspsykiatri og behandling var noe jeg ikke hadde kunnskap om da jeg startet, men etter å studert temaene i snart to år har kunnskapen min økt, samtidig som jeg har fått meg nye favoritt-temaer innenfor historie.

En spesiell takk til Øyvind Thomassen som ga meg muligheten til og hjulpet meg gjennom masteroppgaven. Du har vært en ansvarsfull veileder, Øyvind.

En stor takk fortjener alle som har hjulpet meg gjennom masterperioden. Jeg har ikke plass til å nevne alle, men Hanne Kristin Berg, Henriette Sagengen Øygarden, Mona Valseth Berg, Trine Ersdal, Atle Brandsar og deltagerne i The Mental Machine fortjener mange komplimenter for å ha lest korrektur på oppgaven og kommet med mange konstruktive tilbakemeldinger. Lars Kristian Berg, Kristoffer Lund Torstein Lindheim, Edny Valseth, Steinar Valseth, Hagny Berg og masterstudentene på lesesalene: 6383, 6382 og 6381 fortjener også en ekstra stor klem for å ha bidratt til at jeg har kommet meg gjennom denne krevende perioden.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Introduksjon og bakgrunn	1
Problemstilling og avgrensning.....	1
Lovverket og institusjonene	2
Kriminalasylet og Reitgjerdet	3
Pasientene.....	5
Rømningene og farlighet.....	5
Sanksjoner ved rømning.....	9
Kildematerialet og utfordringer.....	10
Litteratur.....	15
Diagrammer.....	19
Kapittel 2. De første rømningene	21
«Vedkommende er en meget farlig mand»	21
«Manden er ufarlig for sine omgivelser i almindelighet»	23
Den rømningenslystne pasienten	27
Komplotter	32
«Atter en pasient rømmer.» Asylkritikken starter	33
Konklusjon	36
Kapittel 3. Den farlige, sensasjonelle, dramatiske rømningen.....	39
Den farlige Ludvig Wang «Morder og voldtektsmann på rømmen»	39
Den sensasjonelle Ludvig Wang. «Våre lesere kan altså vente seg nye sensasjoner».....	43
Kriminalromanfiguren Ludvig Wang «Jakten etter Wang».....	48
Arrestasjonen.....	54
Kanonkuler og Wangs to sider	58
Konklusjon	60
Kapittel 4. Rømninger, farlighet og debatt.....	63
Den første reportasjen, en farlig rømling eller en rømningsskonge?.....	63
Tomme tips, farlighet, behandling og Reitgjerdet.....	67
Monster eller menneske? Farlighetsdebatten når et klimaks	73
Hvorfor rømte pasientene?	79
Konklusjon	81
Kapittel 5. Avslutning	83
Vedlegg	I
Vedlegg I.....	I
Vedlegg II.....	II
Vedlegg III	III
Vedlegg IV	V

Vedlegg V	VII
Vedlegg VI	VIII
Vedlegg VII.....	IX
Vedlegg VIII	X
Bibliografi	XI
Trykte kilder.....	XI
Utrykte kilder	XI
Litteratur.....	XI
Internettressurser	XIII

Kapittel 1. Introduksjon og bakgrunn

Da en pasient rømte fra Brøset under permisjon en sommerdag i 2010 skrev Adresseavisen en avisreportasje med overskriften «For mye behandling, for lite sikkerhet.»¹ Journalisten hadde intervjuet en tidligere aktor som mente at denne rømningen var beviset på at Brøset ikke fokuserte nok på sikkerhet, noe den tidligere aktoren mente samfunnet hadde krav på. I samme avisreportasje forsøkte den fungerende avdelingssjefen på Brøset å forsvare sykehuset med at det alltid ville være en risiko for at pasienter ville rømme siden Brøset var et sykehus som behandlet pasienter. Avdelingssjefen poengterte at permisjoner var en sentral del av behandlingen av pasientene. Legene på Brøset hadde tatt en risikovurdering av pasienten og konkludert med at denne pasienten ikke utgjorde noen spesiell trussel for sine omgivelser. Fire timer etter at Adresseavisen hadde publisert denne avisreportasjen publiserte de en ny, der pasienten hadde blitt pågrepet av tungt bevæpnet politi med skuddsikre vester, hjelm og automatvåpen.² Det var tydelig at legene på Brøset og politiet ikke hadde den samme oppfatningen av hvilken risiko som var knyttet til denne pasienten.

Problemstilling og avgrensning

Temaet for masteroppgaven er rømninger fra de to sikkerhetspsykiatriske asylene Kriminalasylet og Reitgjerdet sykehus i perioden 1895 til 1956. De viktigste kildene jeg har brukt er avisreportasjer og arkivene etter Kriminalasylet i Trondheim i perioden 1895-1954. I oppgaven diskuterer jeg hvordan lokalavisene i Trondheim beskrev og tematiserte syv ulike rømninger i perioden 1895 til 1956.

¹ <http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article1509171.ece?service=mobile>, For mye behandling, for lite sikkerhet, aksessert 27.4.2014.

Ord og uttrykk som «å rømme», «rømning», «rømte» og «rømning», er ord som brukes i hele oppgaven. Å rømme/en rømning/rømte betyr i denne oppgaven: når en person har flyktet/stukket av/brutt seg ut/forlatt en institusjon uten tillatelse. Ordet rømning blir brukt om en pasient som har rømt. Dette er et ord som ble brukt i avisreportasjene i samtiden etter at en pasient hadde rømt gjennom hele perioden 1895-1956. En pasient omtales som en rømning uavhengig av hvor lenge pasienten var på rømmen fra asylet. Denne terminologien brukes bare når jeg skriver om selve rømningen. Når en pasient har blitt pågrepet/returnert til asylet fra en rømning blir han ikke omtalt som en rømning, men som pasient.

Det terminologiske uttrykket pasient. Brukes om en person som er innlagt på et asyl. Dette ordet brukes uavhengig om personen er på rømmen.

Pasient og rømning brukes om hverandre når en innlagt pasient fra sikkerhetspsykiatrien er på rømmen for å få et variert språk.

² <http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article1509126.ece>, Psykotisk drapsmann rømte i Trøndelag: Rømning tatt etter massiv politijakt i Oppdal, aksessert 27.4.2014.

Masteroppgavens hovedproblemstilling er: Hvordan ble rømningene fra Kriminalasylet og Reitgjerdet sykehus forstått av samfunnet? For å presisere problemstillingen ytterligere kan den deles opp i to deler. Presiserende problemstilling I: Hvordan ble rømninger skildret og forstått av de lokale avisene i Trondheim? Presiserende problemstilling II: Hvordan ble rømningene forstått og håndtert av asylene, og departementene som var de øverste administrative myndighetene? Jeg skal svare på problemstillingen, finne ut hvordan befolkningens reaksjoner på rømninger var ved å se på hvordan journalistene i fire ulike lokalaviser skrev om rømninger fra sikkerhetspsykiatrien.

Den periodiske avgrensningen av oppgavens starttidspunkt er begrunnet med åpningen av Norges første Kriminalasyl i 1895. Jeg avslutter analysen i 1956. Det er to årsaker til det. For det første har Riksarkivaren med hjemmel i Arkivloven begrenset innsynet i kildene fra Kriminalasylet som er nyere enn 60 år. Dette medfører at kilder fra Kriminalasylets arkiv som er yngre enn 60 år er klausulerte og kilder fra arkivet er vanskeligere tilgjengelig for bruk i oppgaven. For det andre er sluttidspunktet også pragmatisk valgt. Jeg hadde tilstrekkelig med kilder til å beskrive sentrale historiske endringer innenfor formatet av en masteroppgave. Rømningen fra 1956 som er tatt med diskuteres kun på bakgrunn av aviskilder.

Lovverket og institusjonene

Lov for midlertidig Kriminalasyl ble første gang vedtatt i 1894 som et resultat av femti år med diskusjoner i Stortinget. Loven kom som en følge av to ulike lovverk fra 1840-tallet. I Kriminalloven av 1842 syvende kapittel §2 stod det: «De handlinger ere straffrie, som forøves af Galne eller Afsindige, eller af dem, som Forstandenes Brug ved Sygdom eller Alderdomssvaghed er berøvet.»³ Det betyr at loven fastslo at sinnssyke ikke kunne straffes eller fengsles for sine kriminelle handlinger.⁴

Seks år senere, 17. august 1848 ble Lov om sindsyges behandling og forpleining vedtatt i Stortinget. Loven regulerte rammene for behandlingen av sinnssyke og ga generelle retningslinjer om driften av asylene. Loven fastslo blant annet at et «asyl» skulle være det tekniske begrepet om sykehus som spesialiserte seg i behandling av sinnssyke. I §20 stod det at kriminelle sinnssyke ikke kunne behandles sammen med ikke-kriminelle sinnssyke.

³<http://www.hist.uib.no/krim/1874/> Faksimileutgave av den norske straffelov, aksessert, 03.03.2014.

⁴ Ordet sinnssyk er et ord som blir brukt gjennom hele oppgaven. Ordet stemmer overens med samtidens terminologi. Jeg ønsker ikke å re-diagnostisere pasientene jeg skriver om. Det er ikke min oppgave å drøfte om en pasient var sinnssyk eller ikke. Jeg har tatt utgangspunkt i pasientjournalene og har forutsatt at psykiaterens vurdering om hvem som var sinnssyk stemte.

Konsekvensen av bestemmelsene i de to lovene, Kriminalloven av 1842 og Lov om sindsyges behandling og forpleining 1848, var at et nytt dilemma oppstod. De kriminelle sinnssyke kunne verken behandles i asyl eller forvares i fengsel. Praksis i perioden ble allikevel at kriminelle sinnssyke ble institusjonalisert på samme måte som før de to nevnte lovene trådte i kraft, det ble funnet pragmatiske løsninger knyttet enten til fengsling eller asylforvaring. En av årsakene til at et kriminalasyl ikke umiddelbart ble opprettet var fordi politikerne og psykiaterne var uenige om hvor det skulle plasseres og hvem som skulle betale for opprettelsen. Da spørsmålet var oppe i Stortinget i 1859-60 var det vilje til å kjøpe tomt til formålet, men til spørsmålet om å få finansiert byggingen av et nytt asylbygg i tilknytning til Christiania kommunale asyl, fikk ikke forslaget tilstrekkelig med stemmer under voteringen.

Kriminalasylet og Reitgjerdet

I Kongens gate 95 ved Ila kirke i Trondheim var det på begynnelsen av 1890-tallet en fengselsbygning som hadde stått tom siden 1888. Bygningen var bygd som slaveri på 1830-tallet. Etter at slaveriet ble nedlagt 1879 ble det driftet som fengsel for kvinner til 1888.⁵ I Stortinget ble det i 1894 bestemt at bygningen kunne brukes til midlertidig kriminalasyl, inntil et mer egnet bygg ble tilgjengelig. Norges første landsdekkende asyl for kriminelle sinnssyke ble åpnet for pasienter 1. februar 1895.

De første årene hadde Kriminalasylet kapasitet til å huse og behandle 15 pasienter i første etasje. I 1900 ble andre etasje tatt i bruk og kapasiteten økte til 35 sengeplasser.⁶ Ved åpningen var det seks voktere som gikk døgnskiift.⁷ Vinduene i asylet ble dekket med gitter og utenfor asylet var det et fire meter høyt tregjerde. I begge etasjene var det et rom som ble brukt som arbeids-, fritids- og spiseværelse. Det var to soverom i hver etasje; et soverom for seks rolige pasienter og et for fire urenlige pasienter.⁸ I tillegg til soverommene var det i utgangspunktet fjorten isolasjonsceller. Da psykiateren Waldemar Bødker var bestyrer i årene 1895-1901 ble cellene brukt til isolasjon av pasienter som ble opplevd som vanskelige og farlige, i enkelte tilfeller ble noen pasienter lenket fast til veggen for kortere eller lengre perioder. Da Hans Evensen var bestyrer i årene 1901-1915 fikk cellene en mer tvetydig funksjon. For flere pasienter ble ikke cellene assosiert med straff, men som et privilegium. Funksjonene til cellene ble utvidet til å fungere som enerom, der pasientene selv kunne dekorere

⁵ <http://norsk-rettsmuseum.no/annet/les-mer-om-museet> Bygningens historie, aksessert 03.03.2014.

⁶ Øyvind Thomassen, *Galskapens fengsel*, Trondheim, 2010: 13.

⁷ Mads Karlsholm, masteroppgave under skriving, *Overgangen fra vokter til pleier i sinnssykeomsorgen*, Institutt for historiske studier NTNU 2014.

⁸ Thomassen 2010: 13.

veggene og spille plater på grammofoner. Kriminalasylet var i drift til 1963. I 1961 ble asylet vedtatt nedlagt av Stortinget og de siste pasientene ble overført til Reitgjerdet sykehus 28. januar 1963.⁹

I 1923 ble det andre sikkerhetspsykiatriske asylet opprettet i Trondheim, Reitgjerdet sykehus. Kriminalasylet ble fra åpningen vurdert som dårlig egnet for behandling av kriminelle sinnssyke, fordi asylet var plassert midt i byen. Reitgjerdet lå mer landlig til, med dyrket mark på alle sider av sykehuset. Sykehusbygningen ble i utgangspunktet satt i drift i 1860 som Norges første sykehus for spedalske nord for Dovre.¹⁰

Stortinget vedtok i 1919 at Reitgjerdet skulle omdannes til sinnssykeasyl for særlig vanskelige og farlige pasienter. Stortinget bevilget penger til å pusse opp sykehusbygningen og en stor del av midlene ble brukt til å forbedre sikkerheten.¹¹ 21. mars 1923 kom den første pasienten til Reitgjerdet, men den offisielle innvielsen var ikke før 4. april. Reitgjerdet hadde plass til flere pasienter enn Kriminalasylet. I utgangspunktet var Reitgjerdet autorisert for 105 pasienter, men antallet pasienter steg raskt godt over autorisasjonen.¹² Det ble da bestemt at noen av de mest rolige pasientene skulle sendes til privatpleie hovedsakelig i Strinda og Leksvik. Under krigen ble plassmangelen ytterligere tilspisset ved at tyskerne rekvirerte alle de ordinære asylene nord for Dovre, og Reitgjerdet fungerte i de siste krigsårene dels som et nødasyll og dels som transittasyll for pasienter som ventet på asylplass i Sør-Norge. I 1944 hadde sykehuset 292 pasienter.¹³

Det ble opprettet en god koordinering mellom Kriminalasylet og Reitgjerdet ved at de hadde samme direktør og det ble opprettet enkelte samarbeidsordninger. En av disse samarbeidsordningene var at pasienter fra Reitgjerdet som hadde rømt, forsøkt å rømme eller var betegnet som rømningslystne ble overført til Kriminalasylet. Kriminalasylet ble sett på som et mer rømningssikkert asyl på grunn av isolasjonsrommene.¹⁴ Roligere pasienter ble igjen sendt fra Kriminalasylet til Reitgjerdet. I 1963 ble det åpnet et nytt sikkerhetsbygg ved Reitgjerdet. Nybygget gjorde det mulig at pasientene ved Kriminalasylet kunne overføres til Reitgjerdet, slik at Kriminalasylet kunne nedlegges. Selv om Reitgjerdet ble større hadde sykehuset fortsatt store plassproblemer. Reitgjerdet ble lagt ned 31. juni 1987. Selv om

⁹ Thomassen 2010: 23.

¹⁰ Arne Olstad, John Guldstei, Arne Trøan og Sture Lian Olsen, *Reitgjerdet Personalforening 1923 – 1983*, Trondheim, 1983: 7.

¹¹ Olstad m.fl. 1983: 9.

¹² Ibid: 12.

¹³ Ibid: 17.

¹⁴ Statsarkivet i Trondheim, Kriminalasylet (heretter SiT-K), 2.01.07 Kopibok, Årsberetning av Karl Andresen, 1928: 1.

sykehuset ble nedlagt blir nybygget ved Brøset, fortsatt brukt til behandling av utilregnelige kriminelle i den nye regionale sikkerhetsavdelingen, St. Olavs hospital som åpnet 1. juli 1987.

Pasientene

Pasientene som ble innlagt på Kriminalasylet og Reitgjerdet var menn fra hele landet. I følge Lov om Kriminalasylet av 1898 var det tre ulike grupper pasienter som skulle innlegges ved Kriminalasylet. Den første gruppen var pasienter som hadde utført kriminelle handlinger, men som ikke kunne idømmes fengselsstraff på grunn av sinnssykdom. Den andre gruppen var kriminelle som kunne overføres fra fengsler til sikkerhetspsykiatrien om de hadde blitt erklært sinnssyk etter fengslingen. Den siste gruppen var pasienter som ble behandlet i ordinære asyl, men som oppførte seg truende eller ga inntrykk av å være for farlig til at behandlingen kunne utføres på forsvarlig vis.¹⁵ Etter opprettelsen av Reitgjerdet i 1923 ble det også innlagt en fjerde type pasienter. Det var pasienter som ble overført til Reitgjerdet fordi det var plassmangel ved de ordinære asylene.

Et gjennomgående fellestrekk ved pasientene ved Kriminalasylet og Reitgjerdet var at de kom fra lavere samfunnsklasser. Mange var arbeidere, sjøfolk, tiggere og omstreifere. Liggetiden ved asylene var gjennom hele perioden 1895 til 1987 lang. Liggetid på 30-35 år var ikke uvanlig og den lengste liggetiden for en enkelt pasient var 66 år. Det var ulike årsaker til at pasientene ble utskrevet fra Kriminalasylet og Reitgjerdet. De to vanligste var pasienter som hadde blitt erklært helbredet av direktøren og/eller pasienter som viste en god oppførsel. Disse pasientene ble oftest overført til fengsler, ordinære asyl eller privatpleie, avgjørende av om de hadde gjort noe kriminelt før innleggelsen. Det var kun noen få pasienter som ble utskrevet direkte til frihet. Den siste årsaken til at pasientene ble utskrevet var om de rømte og ikke ble gjenfunnet. Flere av pasientene ble aldri utskrevet, men døde der.

Rømningene og farlighet

We fear Broadmoor because although our own thoughts make sense to us we cannot say the same for other people's, then we fear that what we cannot understand must create dangers that we cannot manage. We fear theft, we fear murder, we fear infanticide. We fear motiveless crimes. We fear the thought that we could become sick too. In short, we fear desperately the idea of the lunatics. While mental health remains a great taboo, we continue to want our own irrational fears kept at bay. We ask Broadmoor to protect us.¹⁶

¹⁵ Thomassen, 2010: 5.

¹⁶ Mark Stevens, *Broadmoor Revealed*, Barnsley 2013: 128.

I dette sitatet forklarte Mark Stevens om farligheten som ble assosiert med Broadmoor, et høysikkerhetssykehus for kriminelle sinnssyke i England.¹⁷ Ble de pasientene som rømte fra Kriminalasylet og Reitgjerdet også opplevd som farlige? Dette er et spørsmål jeg diskuterer i de neste kapitlene. Jeg vil komme frem til en større kunnskap om dette ved å analysere hvordan rømningene ble beskrevet og forstått av journalistene. Farlighet betyr i denne sammenhengen en oppførsel eller væremåte som kunne bli en risiko for påføring av skade eller tap av liv eller skade på mennesker eller eiendom.

Ved å analysere avisreportasjene om rømningene ønsker jeg å finne ut om lokalsamfunnet oppfattet pasientene som farlige, og om forståelsen av farlighet endret seg i perioden jeg studerer. Selve analysen består av å studere lengden av reportasjene, hvor ofte de ble publisert og hvordan journalistene brukte språk, fakta og retorikk da de skrev om pasientene.

Sikkerhetspsykiatriens oppgave var å observere og behandle pasientene på et kontrollert og tilrettelagt asyl/sykehus uten at behandlingen utgjorde en fare eller risiko for samfunnet. Legene i sikkerhetspsykiatrien var med å avgrense i hvilken grad pasientene kom i kontakt med samfunnet. Dette ble ofte gjort etter at rettspsykiatriske sakkyndige hadde utført en farlighetsvurdering av pasientene.¹⁸

Var alle pasientene farlige for samfunnet? Sikkerhetsasylene behandlet pasienter som ble vurdert som sinnssyke, og mange, men ikke alle hadde utført en eller flere kriminelle handlinger. På grunn av utilregnelighet kunne ikke de kriminelle dømmes til fengselsstraff. Det ble også behandlet ikke-kriminelle pasienter som ble overført fra andre institusjoner på grunn av vanskelighet, som regel fra andre asyls. Disse hadde ikke en farlighetsvurdering eller sikringsdom (fra 1930) knyttet til seg. For de pasientene som hadde begått kriminelle handlinger var det en risiko for gjentagelse av kriminaliteten. De pasientene som ikke hadde gjort noe kriminelt, ble overført fra et ordinært asyl til sikkerhetspsykiatrien fordi væremåten til pasienten var et hinder for behandlingen. Black skrev at det var kombinasjonen av sinnssykdom og farlighet som gjorde at pasientene ble behandlet i sikkerhetsasylene og ikke i ordinære asyl og fengsel.¹⁹ Forklart på en annen måte; om pasientene ikke ble opplevd som farlige ville de ikke bli behandlet i et sikkerhetsasyl. Allikevel hevdet direktøren ved Kriminalasylet og Reitgjerdet

¹⁷ Farlighet er ikke et godt norsk ord, men ordet brukes ofte i fengsel og sikkerhetspsykiatrisk kontekst for å definere hvorvidt enkeltpersoner er farlige eller ikke.

¹⁸ Hilde Dahl, PhD-avhandling under skriving om juridiske begrunnelser for innleggelse av sikkerhetspsykiatriske pasienter ca. 1890-1940, Institutt for historiske studier, NTNU 2014;

Sigrid Ressem Østring, «*Sindssyk og farlig for den offentlige orden og sikkerhet*» - *Hva innebar det å være farlig sinnssyk 1890-1910?* masteroppgave under skriving om forståelser av farlighet blant psykiatriske pasienter ca. 1890-1940, Institutt for historiske studier NTNU 2014.

¹⁹ D. A. Black, *Broadmoor Interacts - Criminal Insanity Revisited*, Chichester 2003: 50.

ved flere anledninger at pasientene som rømte ikke var farlige. Dette diskuterer jeg nærmere i kapittel fire.

Paul Robinson drøftet i artikkelen *Punishing Dangerousness* om det er etisk riktig å utøve preventiv (profylaktisk) straff. Et individ som ble idømt forvaring, ble ikke kun dømt for den kriminelle handlingen han/hun har begått, men ble også dømt preventivt for mulige kriminelle handlinger i framtiden. Årsaken til den preventive straffen var at individet ble oppfattet som farlig for samfunnet. Dette er problematisk i en moderne rettstat. Tankegangen var at preventiv straff av farlighet var at sikkerheten i samfunnet økte, men det etisk problematiske var at individet ble sikret eller forvart for en handling det ikke hadde begått. Robinson drøftet at utfordringen ikke var å forsøke å hindre fremtidig kriminalitet, men snarere bruk av det strafferettslige systemet som redskap for å oppnå dette målet.²⁰ Etikken blir problematisert i det øyeblikket mennesker blir straffet for en kriminell handling de ikke har begått i den hensikt å forsterke samfunnssikkerheten mot disse handlingene.

I forlengelsen av det etiske dilemmaet drøftet Robinson, om det er mulig å straffe potensiell farlighet? Han mente det ikke var mulig. Straff er en reaksjon der en person påføres smerte, tap eller lidelse for en fortidig forbrytelse eller forseelse, derfor kan straff bare eksistere i tilknytning til en tidligere kriminell handling. På denne måten resonnerer Robinson seg fram til at det ikke var mulig med preventiv straff av farlighet. En annen innfallsvinkel til dette er: når et individ blir oppfattet som farlig, så har individet utført en handling som assosierer farligheten med individet. Individet tok et valg og valget resulterte i en kriminell handling. «Farlighet» er ifølge Robinson et relativt begrep, som viser til at individet kan gjenta den kriminelle handlingen det har begått. Straffen påføres individet på grunnlag av en tidligere kriminell handling, mens farligheten oppstår som en prediksjon av fremtidige kriminelle handlinger. Robinson resonnerer seg videre frem til at den eneste måten å straffe farligheten på er at domstolene «begrenser», «fengsler» eller «uskadeliggjør» en farlig person, men at det ikke var mulig å logisk «straffe» farligheten.²¹

Robinson drøftet farlighet og samfunnets sikkerhet i en samtidskontekst på 2000-tallet. Kan vår tids etikk vurderes mot pasientene ved sikkerhetspsykiatrien? Har samfunnets oppfatninger og kunnskap om et sikkerhetsasyl og dets oppgaver forandret seg i løpet av det siste århundret? Dette er interessante spørsmål som kan diskuteres. Ved opprettelsen av

²⁰ Paul Robinson, *Punishing Dangerousness, Cloaking Preventative Detention as Criminal Justice*, Pennsylvania 2001: 1432.

²¹ Robinson 2001: 1432, 1438.

Kriminalasylet i 1895 var det samtidig en generell behandlingsoptimisme i psykiatrien.²² Kriminalasylet skulle i teorien være en plass for å gjøre kriminelle sinnssyke friske. Ut fra dette kan det hevdes at utgangspunktet for Kriminalasylet var å helbrede pasientene og ikke internere dem. I *Galskapens Fengsel* drøftet historiker Øyvind Thomassen om Kriminalasylet hadde enkelte likhetstrekk med et vanlig fengsel, fordi bygningen hadde en fasade og innredning som lignet mer et ordinært fengsel enn det som opprinnelig var tiltenkt.²³ Jeg har også hørt at noen eldre trondheimere referere til Kriminalasylet med benevnelsen «Kriminalen». Noe som viser hvor lite kunnskap enkelte i samfunnet hadde om asylet. Det er mye som tyder på at lokalsamfunnet omkring Trondheim oppfattet Kriminalasylet mer som et fengsel enn et asyl som skulle behandle og helbrede.

Det eneste lokalsamfunnet kunne se av bygningens fasade var den fire meter høye treveggen og enkelte vinduer med gitter i andre etasje. Det var mange myter om asylet og slike myter oppstår gjerne i en kontekst med mangel på kunnskap.²⁴ Det var få utenforstående som fikk komme inn i Kriminalasylet. I praksis var det kun pasientene og de som jobbet der som hadde adgang. De som jobbet der var psykiateren (bestyreren), vokterne/pleierne, presten, lærerne, kokkene og medlemmene i Kontrollkommisjonen.²⁵ De som utførte arbeidsoppgavene hadde også taushetsplikt. Den eneste informasjonen om Kriminalasylet lokalsamfunnet hadde tilgang til var avisreportasjene som ble skrevet om pasientene og asylet. Reportasjene var av og til mangelfulle og unøyaktige med fakta, slik at direktøren og overpleieren måtte kontakte avisene og be om at reportasjene ble dementert eller korrigert.²⁶ Resultatet av at lokalsamfunnet fikk minimalt med informasjon om livet på innsiden av gjerdet var at mytene og vandrehistoriene fikk næring. Dermed ble farligheten produsert og reproduisert gjennom mytene. Dette var årsaker til samfunnets mangelfulle kunnskap om hvem pasientene var, og at de var i asylet for pleie, og ikke straff. Distansen mellom samfunnet og asylet var med på å skape feilaktige myter om asylet som igjen var en årsak til at samfunnets oppfattelse av pasientenes farlighet ble forsterket.

²² Thomassen 2010: 5.

²³ Ibid: 17.

²⁴ Ibid: 26.

²⁵ Kontrollkommisjonens oppgave var i utgangspunktet å passe på at behandlingen av pasientene ble gjort på en forsvarlig måte. I senere tid har oppgavene deres blitt mer utbrodert, og deres hovedoppgave er nå å sikre den enkelte pasientens rettssikkerhet i møtet med det psykiske helsevesenet. <https://helsenorge.no/Rettigheter/Sider/Om-kontrollkommisjonen.aspx>, Kontrollkommisjonen, aksessert 06.05.2014.

²⁶ Thomassen 2010: 26.

Sanksjoner ved rømning

Innsatte i norske fengsler blir sanksjonert om de forsøker å rømme. Straffegjennomføringsloven § 40. slår fast at Kriminalomsorgen kan ilegge reaksjoner om en innsatt forsøker å bryte soningen. Noen reaksjoner som Kriminalomsorgen kan bruke er: skriftlig irettesettelse, tap av dagpenger, tap av begunstigelse, utelukkelse fra fritidsfellesskapet og tap av adgang til permisjon. I tillegg kan innsatte bli sanksjonert med bøter eller fengsel inntil seks måneder.²⁷

Pasienter kan ikke sanksjoneres på samme måte som innsatte i fengsel, fordi pasientene var under behandling og ikke straff. I teorien betydde dette at pasientene ikke kunne sanksjoneres med bøter og forlenget opphold i institusjonen. Pasientene som hadde fått innvilget permisjoner og privilegier ble allikevel sanksjonert med at disse ble inndratt. Pasienter som oppførte seg dårlig kunne bli sanksjonert med isolasjon. Isolasjonen skulle ikke i utgangspunktet være straff, men behandling og/eller sikkerhetsforanstaltning for pleierne og de andre pasientene. Direktør Egil Rian skrev i Kriminalasylets årsberetning for 1941 at den eneste disiplinære straff som ble brukt ved Kriminalasylet under krigen var sengeleie.²⁸ En annen sanksjon var at pasienter som ble vurdert utskrevet eller overført til et annet asyl mistet denne muligheten om de rømte.²⁹

Ved Reitgjerdet var det vanlig at pasienter som rømte eller var rømningslystne ble sanksjonert med at de ble overført til Kriminalasylet.³⁰ I utgangspunktet behandlet både Kriminalasylet og Reitgjerdet den samme typen pasienter, kriminelle og farlige sinnssyke. Etter 1923 ble det praktisert et uformelt samarbeid mellom asylene. Samarbeidsordningen fungerte som en sanksjonsordning der pasientene kunne overføres internt. Årsaken til at Kriminalasylet hadde flertallet av de ekstra farlige og vanskelige pasientene var at de hadde en bedre sikkerhet.³¹ Det fire meter høye tregjerdet utenfor asylbygningen forhindret at pasienter som var ute til lufting rømte. Reitgjerdet kunne i motsetning gi de roligste pasientene privilegier som for eksempel å arbeide på gårdsbruket ved Reitgjerdet eller i gartneriet. Ved Kriminalasylet kunne også pasientene arbeide, men kun inne i asylet og i vedboden. Reitgjerdet hadde muligheter til å overføre pasienter som oppførte seg jevnt godt til privatpleie.³²

²⁷ <http://www.lovdata.no/all/tl-20010518-021-004.html> § 40 Reaksjon på brudd ved gjennomføring av fengselsstraff, aksessert 04.03.2014.

²⁸ SiT-K, 2.01.08 Kopibok, Årsberetning av Egil Rian, 1941: 1.

²⁹ Arbeider-Avisen, 20.9.1927: 2.

³⁰ SiT-K, 2.01.08 Kopibok, Årsberetning av Egil Rian, 1941: 2.

³¹ Olstad m.fl. 1983: 13.

³² SiT-K, 2.01.08 Kopibok, Årsberetning av Egil Rian, 1939: 1.

Kildematerialet og utfordringer

For å svare på problemstillingen har jeg brukt to typer kilder. Største delen av empirien består av avisreportasjer. Den andre delen består av brev, årsrapporter og pasientjournaler, som hovedsakelig er innhentet fra Kriminalasylets arkiv ved Statsarkivet i Trondheim, men noen kilder er også fra Reitgjerdet sykehus som i dag oppbevares ved St. Olavs hospital, avdeling Brøset. Grunnen til at jeg har valgt å bruke et todelt kildemateriale er for å se helhetsbildet hvordan samfunnet forholdt seg til kriminelle sinnssyke pasienter og sikkerhetspsykiatriske asyler i Norge og for å forstå hvordan direktøren og asylet forholdt seg til pasientene og rømninger fra institusjonene. Jeg kunne ha forholdt meg til kun avisreportasjene, men da ville fortellingen blitt mangelfull og analysen ville blitt mindre kritisk. For å svare på problemstillingen har jeg tatt et strategisk utvalg av avisreportasjer fra tiden pasienten(e) var på rømmen. Deretter har jeg tolket, analysert og sammenlignet dem.³³

Det har vært noen utfordringer med å bruke avisreportasjer som kilder. Et av problemene har vært omfanget. En av rømningene i denne oppgaven foregikk over en tidsperiode på elleve måneder. For denne rømningen alene har jeg undersøkt fire ulike dagsaviser gjennom et helt år. Utfordringen ble å lese gjennom alle sidene og finne de enkelte reportasjene som ble skrevet om rømningen. Jeg kunne ikke avslutte letingen etter de relevante reportasjene selv om det hadde gått flere uker siden avisene sist skrev om rømningen, fordi det var en mulighet for at avisen igjen skulle skrive om den.

Avisene jeg har valgt å bruke er: Adresseavisen, Dagsposten, Nidaros og Arbeider-Avisa. De fire avisene er/var dagsaviser utgitt i Trondheim. Jeg har brukt reportasjer fra fire aviser for å oppnå bredde i beskrivelsene og dermed vurdere om reportasjene om rømningene fulgte bestemte sjangre uavhengig av avis eller om avisene brukte forskjellige fortellertaktikker. Til tider var det flere aviser enn de fire som jeg har valgt som ble utgitt i Trondheimsområdet, men jeg mener at fire lokalaviser vil gi et representativt utvalg til å studere hvordan samfunnet reagerte på rømninger fra sikkerhetspsykiatrien og for forstå hvordan de lokale avisene skrev om dem. Lokalaviser er en god kilde for å forske på hvilke synspunkter journalistene og lokalbefolkningen hadde på rømningene fra sikkerhetspsykiatrien. Resultatet av forskningen kunne blitt annerledes om jeg valgte å bruke aviser fra andre deler av landet eller nasjonale aviser. Jeg kunne da ha funnet ut hvordan andre landsdeler forholdt seg til kriminelle sinnssyke rømninger fra Trondheim. Om jeg hadde valgt denne fremgangsmetoden kunne jeg ikke ha valgt kun en avis. Da måtte jeg ha valgt flere aviser fra ulike deler av Norge eller ulike nasjonale

³³Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, Oslo 2007: 123.

aviser som for eksempel Dagbladet og Verdens Gang, fordi én avis ville ha vist hvordan akkurat den avisen forholdt seg til rømningen ikke hvordan avisene fra den landsdelen eller hvordan rømningen ble beskrevet på et nasjonalt plan. Med å bruke flere aviser fra et geografisk avgrenset område kan jeg se synet og meningen til avismediet om rømninger. En hensikt ved å bruke flere aviser er for å «avpartifisere» analysen eller sagt på en annen måte at framstillingen skal bli mest mulig verdinøytralt.³⁴ Avisene i perioden jeg studerer var knyttet til politiske partier og reflekterte i mange partistandpunktene i forskjellige saker. Avisreportasjene som jeg har brukt i forskningen virker ikke å ha vært påvirket av prinsipielle partipolitiske standpunkter i noen særlig grad.

Adresseavisen ble stiftet i 1767 og blir fremdeles utgitt. Avisen var i utgangspunktet politisk orientert mot høyresiden.³⁵ Med årene har politikken blitt såpass nedfilt at ingen kan regne Adresseavisen som en partipolitisk alliert.³⁶ Trondhjems Adresseavis skiftet navn til Adresseavisen lørdag 17. september 1927 og under okkupasjonstiden ble ikke Adresseavisen stoppet som mange av de konkurrerende avisene ble.³⁷

Dagsposten ble stiftet i 1877 og var en de første moderne avisene.³⁸ Kort tid etter oppstarten ble avisen den største nord for Dovre, og en av venstrebevegelsens mest innflytelsesrike. Allerede i 1902 hadde Dagsposten dobbelt så mange lesere som Trondhjems Adresseavis.³⁹ Dagsposten ble lagt ned etter andre verdenskrig fordi avisen hadde fungert som NS-avis under krigen.⁴⁰

Nidaros ble grunnlagt i 1902 av utbrytere fra Dagsposten. Avisen gjorde det godt i Trondheim og var en stund Trondheims mest solgte avis. Nidaros var på mange måter byens avis, men også toneangivende en Venstre-avis.⁴¹ Under navnestriden 1929 var det en innbyrdes aviskrig i Trondheim. På den ene siden stod Adresseavisen og Dagsposten som støttet navneforslaget Trondhjem, på den andre siden stod Nidaros som støttet bynavnet med samme navn. Navnestriden ble avsluttet med en slags kompromissordning, som innebar at Trondheim ble det gjeldene navnet. Selv om det var et kompromiss ble Nidaros sett på som den tapende avisen. Avisen tapte mange lesere etter navnestriden og ble gradvis mindre sammenlignet med

³⁴ Ingar Kaldal, *Historisk forskning, forståing og forteljing*, Oslo 2003: 108.

³⁵ Trondhjems Adresseavis (Adresseavisen) ble stiftet 3. juli 1767 med navnet Trondheims kongelige allene privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger. Hans Fredrik Dahl (red.), *Norsk presses historie, bind I en samfunnsrett*, Oslo, 2010: 129.

³⁶ Hans Fredrik Dahl (red.), *Norsk presses historie, bind IV norske aviser fra a til å*, Oslo 2010: 22.

³⁷ Dahl (red.), bd. IV, 2010: 22.

³⁸ Dahl (red.), bd. I, 2010: 401.

³⁹ Dahl (red.), bd. IV, 2010: 79.

⁴⁰ Hans Fredrik Dahl (red.), *Norsk presses historie, bind III imperiet vakler 1945-2010*, Oslo 2010: 20.

⁴¹ Dahl (red.), bd. IV, 2010: 234.

konkurrentene. Nidaros ble også stoppet under okkupasjonstiden. Avisen fikk senere navnet Trondheims-Avisa og kom ut to dager i uka.⁴² I 1958 fungerte Venstre-avisen kun som lokal ukeavis.⁴³

Arbeider-Avisa ble stiftet i Trondheim 1924 under navnet Arbeider-Avisen. Da venstresiden i Arbeiderpartiet brøt med resten av partiet og startet Norges Kommunistiske Parti i 1923 fikk de rettighetene til avisen Ny Tid som ble stiftet i 1899. Arbeiderpartiet startet da opp ei ny avis med navnet Arbeider-Avisen.⁴⁴ I 1941 ble avisen stoppet av den tyske okkupasjonsmakten. Etter krigen fikk Arbeider-Avisen en a-endelse i navnet: Arbeider-Avisa. Avisen tapte marked etter 1972, en av årsakene til lavere opplutning var at avisen markerte et klart ja-standpunkt i EF-striden og mistet derfor mange lesere. Avisen skiftet navn i 1991 til Avisa Trondheim, men ble offisielt nedlagt i 1996.⁴⁵ Etter nedleggelsen har den flere ganger forsøkt å etablere et nytt marked som en internettavis.

Avisreportasjene er beretninger som forklarer noe som har hendt, men de forklarer også hva journalisten valgte å skrive om. Det som er mangelfullt med avisreportasjer er at de ikke forklarer hvorfor journalistene valgte å skrive dem, noe jeg har valgt å kalle journalistens motivasjon. En journalist kan være motivert til å skrive om en hendelse fordi han mener avisreportasjen vil være en viktig nyhetskilde for de som leser den, en annen journalist kan være motivert til å skrive om en hendelse fordi reportasjen vil være utslagsgivende om en potensiell kunde velger å kjøpe avisen eller ikke.

I moderne aviser står det hvem som er forfatter av avisreportasjene. Dette var ikke vanlig tidligere. I de avisreportasjene jeg har brukt er det ingen som står oppført som journalist/forfatter, utenom enkelte leserinnlegg som er innsendt av privatpersoner som ikke jobbet i avisen. Det vil si at en avisreportasje kan ha én eller flere forfattere uten at dette kommer frem i reportasjen. I enkelte tilfeller kan det virke som en avis har sterke meninger om en sak/hendelse, mens det egentlig var kun én journalists meninger som preget avisen.

I tillegg til avisene er brev, årsberetninger og pasientjournaler fra Kriminalasylet og Reitgjerdet brukt for å finne ut hvilke pasienter som rømte, når de rømte og når de ble pågrepet. Deretter har jeg brukt mikrofilm for å lese gjennom avisreportasjene som ble publisert i perioden da pasienten var på rømmen og den første tiden etter pågripelsen. I noen tilfeller har

⁴² Rune Ottosen, Lars Arve Røssland og Helge Østbye, *Norsk pressehistorie*, Oslo 2012: 184.

⁴³ Dahl (red.), bd. III, 2010: 74.

⁴⁴ Ottosen, m.fl. 2012: 78

⁴⁵ Dahl (red.), bd. IV, 2010: 38.

jeg valgt andre rømningshistorier enn de jeg opprinnelig hadde tenkt å bruke i undersøkelsen, fordi det ikke ble skrevet avisreportasjer om dem.

En av utfordringene med undersøkelsen har vært hvordan jeg skulle studere kildene fra Kriminalasylet og Reitgjerdet. Pasientjournalene ble i utgangspunktet skrevet av psykiateren for psykiateren. Det var ingen andre enn psykiateren som hadde innsyn i journalene. I nyere tid kan kontrollkommissjonen kreve å få se enkelte journaler. Derfor er det utfordrende å kritisere pasientjournalene. Fordi de ikke ble skrevet med andre intensjoner enn at psykiateren skulle lese dem. Et av spørsmålene som kan stilles til journalene er hvorfor psykiateren valgte å vektlegge enkelte punkter istedenfor andre. Kildene fra Kriminalasylet før 1954 er åpent tilgjengelige for alle i Statsarkivet i Trondheim. Kildene fra Reitgjerdet oppbevares ved St. Olav hospital, avdeling Brøset og regnes i henhold til helselovgivningen som sensitivt materiale. Derfor er disse kildene lukket for innsyn av hensyn til personvernet. Jeg har brukt minst mulig kilder direkte fra Reitgjerdet, men i enkelte tilfeller har jeg brukt enkelte brev og journalutdrag fra Reitgjerdet, med veiledning av veileder, for å få en helhetlig fortelling. Kildene fra Reitgjerdet er fullstendig klausulert. Selv om Kriminalasylets kilder ikke er klausulert har jeg valgt å behandle kildene med en stor grad av varsomhet. Begge kildeseriene inneholder personopplysninger om mennesker som kan oppleves som sensitive for noen.

Sensitivitet har den siste tiden vært mye diskutert blant historikere etter at Eirik Veum ga ut bøkene *Nådeløse nordmenn, hirden* og *Nådeløse nordmenn, statspolitiet*. Veum valgte å bruke både fullstendige navn på medlemmene, hjelperne og ofrene til Hirden og Statspolitiet under andre verdenskrig. Etter at Veum ga ut bøkene ble det diskutert om det var nødvendig å navngi disse personene og hvilken hensikt og nytte det hadde. Veum skrev selv i forordet til boken at enkelte kritikere mente at bøkene var «forskningsmessig uetisk», og ikke tjente til annet enn å stigmatisere etterkommere av de personene som var navngitt.⁴⁶ Veum selv mente det var viktig å bidra med ny forskning på de brutale handlingene norske nazister utførte mot egne landsmenn under andre verdenskrig, selv om bøkene kunne skape sorg, sinne og frustrasjon både i de familier som ble berørt og hos andre som reagerte på at informasjonen for første gang ble sammenfattet og offentliggjort.⁴⁷ Det har også blitt rettet en del kritikk mot boken/listen som Vega forlag ga ut i 2014, *Liste nr. 1 over mistenkte for grovere arter av landssvik*. Boken/listen lister opp 16.069 navn på godt over 800 sider på nordmenn som var mistenkt for landssvik av ulik grad etter andre verdenskrig. Boken har ingen forfatter, men en forelegger, Finn Jørgen Solberg. Solberg forsvarer boken/listen med at den bidrar til å avslutte

⁴⁶ Eirik Veum, *Nådeløse nordmenn, hirden*, Oslo 2013: 10.

⁴⁷ Eirik Veum, *Nådeløse nordmenn, statspolitiet*, Oslo 2012: 8.

landssvikoppgjøret.⁴⁸ Boken/listen er ikke konsekvent. Enkelte navn i boken har blitt kryptert, gjort uleselig, fordi personene var under 18 år. Navnene til personer under 18 år som vervet seg til Waffen SS ble ikke kryptert.

Jeg er deltager i forskningsprosjektet *The Mental Machine: Confinement of Criminal Insanity in Norway in the 20th Century*. Det er et tverrfaglig prosjekt om institusjonaliseringen av norsk rettspsykiatri på 1900-tallet. Der følger vi arkivloven og helselovgivningen samtidig har prosjektet utarbeidet egne etiske retningslinjer for hvordan forskerne i prosjektet skal forholde seg til sensitive personopplysninger. Jeg har tatt utgangspunkt i to ulike retningslinjer.

1. Når jeg har brukt sensitive kilder har jeg forholdt meg til to ulike lover:
 - a. For det første har jeg forholdt meg til Arkivloven og riksarkivarens forskrift angående dette konkrete arkivmaterialet (Kriminalasylet). Loven med riksarkivarens forskrift til Kriminalasylets arkiver regulerer at dokumenter fra institusjonen som er yngre enn 60 år er klausulerte. Klausuleringen krever at jeg ikke kan navngi personer, eller kan skrive om pasienter på en annen måte som gjør at leseren kan identifisere enkeltpasienter.
 - b. For det andre har jeg forholdt meg til helselovgivningen. Personvernet i helselovgivningen reguleres gjennom flere lover, blant annet Pasientrettighetsloven og Helsepersonelloven. Disse lovene regulerer at pasientopplysninger som befinner seg i helseinstitusjoner behandles som sensitiv informasjon i ubegrenset tid.

Jeg har forholdt meg til Arkivloven når jeg har jobbet med kildene fra Kriminalasylet og helselovgivningen når jeg har jobbet med kildene fra Reitgjerdet. Arkivloven har vært relevant for avgrensingen av masteroppgaven, for at jeg ikke skulle komme i konflikt med nevnte lovverk har jeg ikke skrevet om rømninger etter 1956. Jeg har ikke brukt kilder fra Reitgjerdet da jeg har forsket på denne rømningen.

2. Forskningens etiske betraktninger. Her er det forskeren selv må ta et standpunkt innenfor lovverket.

Jeg har sammen med veileder og de andre deltagerne i prosjektet diskutert hvilken hensikt det kan ha å bruke navn på pasienter i masteroppgaven. På den ene siden, i hvor stor grad har personer som har vært død i eksempelvis 90 år krav på personvern? Eksempelvis spesifiserer Helsepersonelloven at personvernet svekkes betydelig ved en persons død for deretter å svekkes gradvis over tid. Dette gjør at det er opp til hver helseinstitusjon å vurdere

⁴⁸ Finn Jørgen Solberg (red). *Liste nr. 1 over mistenkte for grovere arter av landssvik*, Oslo, 2012: I.

innsyn i pasientopplysninger for etterkommere av pasienter. Gaustad asyl praktiserer lovverket svært strengt ved at etterkommere etter pasienter tilbake til 1850-60-tallet ikke får innsyn i dag, mens andre institusjoner bruker mer liberal skjønnsmessig tolkning. Alle de tidligere pasientene jeg skriver om i oppgaven er døde. På den andre siden har jeg lagt vekt på å behandle informasjon om avdøde skal behandles med respekt, spesielt når det gjelder beskrivelser av lidelser og kriminelle handlinger. Det har derfor vært viktig for meg å reflektere over hva sensitivitet betyr i praksis samtidig som jeg har forsket på og skrevet om pasientene. I oppgaven har det ikke vært særlig relevant å diskutere pasientenes lidelser og diagnoser. Pasientenes kriminalitet har vært mer relevant fordi journalistene skrev i avisreportasjene om de kriminelle handlingene pasientene hadde utført. Pasientenes kriminalitet var enkelte ganger en sentral del av selve avisreportasjen, derfor kan jeg ikke utelate å skrive om de tidligere kriminelle handlingene til pasientene.

I utgangspunktet kom vi frem til at det var best å ikke bruke navn. Det ville blitt en mindre risiko for at noen ville bli støtt av forskningen min. Jeg hadde to alternativer som jeg kunne bruke istedenfor fødenavnene til pasientene. Enten kunne jeg bruke nummer eller pseudonymer om pasientene. Nummer kunne bli brukt ved å skrive pasient nr. 1, pasient nr. 2 osv. Etter å ha vurdert denne metoden kom jeg fram til at nummer ikke var noen god erstatte for pasientenes fødenavn. Nummermarkeringer ville ha gjort framstillingen mer upersonlig, distansert og svekket formidlingen av at det er mennesker det handler om. De som var pasienter hadde en forhistorie, samtidig brukte pleierne og vokterne på asylene navn og ikke nummer da de snakket med pasientene. Bruk av pseudonymer var en mulighet. Da ville teksten ha fungert bedre, samtidig som ingen etterkommere eller andre ville gjenkjenne pasientene. Til slutt bestemte jeg meg for at den beste løsningen var å bruke det riktige navnet til pasientene. En årsak var at pasientene var offentlig kjent gjennom bruk av navn og bilder i avisreportasjene i samtiden. Både arkivene jeg har brukt og avisreportasjene er per i dag tilgjengelige for alle som oppsøker dem. En annen årsak var at bruk av pseudonymer ville fungert til å mystifisere noe jeg ønsket å avmystifisere og menneskeligjøre. Derfor kunne overdreven bruk av selvpålagte restriksjoner fungert til å mystifisere og skape avstand til forståelsen av det historiske fenomenet jeg har studert.

Litteratur

Det er forsket mye på psykiatrihistorie både nasjonalt og spesielt internasjonalt. Michel Foucault har blant annet skrevet og forelest om flere interessante temaer om sinnssyke mennesker og psykiatriens historie. Hans bok *Galskapens historie i opplysningens tidsalder*

handlet om hvordan sinnssyke ble behandlet fra 1300-tallet til 1850-tallet.⁴⁹ Foucaults avgrenset geografisk sin forskning til hovedsakelig Frankrike, men tok også med enkelte eksempler fra Tyskland og Storbritannia.

I Norge har Wenche Blomberg forsket på hvordan sinnssyke ble behandlet og forsøkt kurert. Blomberg skrev flere bøker om sinnssyke, blant annet *Karoline og vitenskapen*, *Galskapens hus* og *Christiania dollhus*.⁵⁰ I den første delen av *Karoline og vitenskapen* skrev Blomberg om historien til Karoline Hjemstad, ei jente som ble innlagt på Kristiania kommunale sinnssykehus. Blomberg diskuterte hvorfor Karoline ble innlagt og hvordan Stortinget behandlet saken. Den andre delen av boken handlet om vitenskapshistorien til rettspsykiatrien. Hun la stor vekt på hvordan livet ved, og rundt asylet utviklet seg på slutten av 1800-tallet og starten på 1900-tallet. En stor del av boken var vektlagt kvinnehistorie, og hvordan spesielt kvinnenens liv i asylet forandret seg. Den andre boken til Blomberg *Galskapens Hus* var en mer tradisjonell faghistorisk framstilling. Der viste Blomberg til flere eksempler på ulike særinstitusjoner og behandling av mennesker som ble vurdert som sinnssyke i perioden 1550 – 1850. I *Christiania dollhus* drøftet Blomberg utviklingen til dollhuset/asylet i perioden 1800 – 1850 og analyserte hvordan dollhuset tilpasset seg den moderne behandlingen av sinnssyke på 1840 og 1850-tallet.

Verken Michel Foucault eller Wenche Blomberg har vært sentrale for min forskning på samfunnets reaksjoner om kriminelle sinnssyke rømninger fordi de ikke forsket spesielt på sikkerhetspsykiatrien. Begge avsluttet også forskningen da psykiatrien ble modernisert på 1850-tallet. I *Karoline og vitenskapen* hadde Blomberg en avgrensning som er mer tilnærmet lik min, men i denne boken skrev hun om ordinære asyler og ikke sikkerhetspsykiatri. Ved Kriminalasylet og Reitgjerdet sykehus ble det kun behandlet menn, i *Karoline og Vitenskapen* forsket Blomberg utelukkende om hvordan psykiatrien behandlet kvinner.

Kanadieren og sosiologen Irving Goffman publiserte i 1961 boken *Asylums*. Den består av fire ulike essays om lukkede samfunn/institusjoner. Goffman fokuserte hovedsakelig på hvordan livet var i det moderne ordinære asylet. Han gjorde rede for hverdagslivet til pasientene og pleierne, samtidig som han drøftet hvordan ulike situasjoner og konflikter kunne oppstå i lukkede samfunn. Innledningsvis drøftet Goffman ulike hverdagslige problemer i forskjellige

⁴⁹ Michel Foucault, *Galskapens historie i opplysningens tidsalder*, Oslo 2008.

⁵⁰ Wenche Blomberg, *Karoline og vitenskapen*, Oslo 1993;

Wenche Blomberg, *Galskapens hus*, Oslo 2002;

Wenche Blomberg, *Christiania dollhus*, institutt for kriminologi og rettssosiologi, universitetet i Oslo, Oslo 2005.

lukkede samfunn, blant annet: marinefartøy, internatskoler, fangeleirer, sykehus, fengsler, barnehjem og kloster.

Hoveddelen i *Asylums* handler om Goffmans deltagende forskning i et asyl i Washington D.C, USA. Fordi Goffman gjorde en grundig forskning for å forstå hvordan utfordringene og oppgavene til både pasienten og pleieren, ble *Asylums* en god bok for å forstå hvordan livet var både for pasientene og pleierne i asylet på 1950-tallet. Samtidig ga boken flere eksempler på hvordan pasienter levde hverdagslivet i asylet med blant annet virkelighetsflukt. Goffman skrev et avsnitt om rømninger fra fangeleirer, men han skrev ikke om rømninger fra asyler eller andre helseinstitusjoner.

Mark Stevens og D. A. Black er to av flere forfattere som har skrevet om Broadmoor høysikkerhetssykehus for kriminelle sinnssyke, som ligger noen få mil vest for London. Stevens bok: *Broadmoor revealed* med undertittelen «Victorian Crime and the lunatic asylum», handler om Broadmoors tidligste år.⁵¹ Han fokuserte på sykehusets historie i den viktorianske tidsalderen, fra sykehusets åpning 27. mai 1863 til omtrent 1900.⁵² Stevens tok utgangspunkt i fire pasienters liv, og skrev om deres historie ved asylet. Han hadde også et eget kapittel som handlet om rømninger fra Broadmoor i perioden.

Da Broadmoor ble bygd på 1860-tallet ble det samtidig vedtatt flere regler og planer for å hindre rømninger fra institusjonene. Blant annet ble selve plassen som Broadmoor skulle plasseres på valgt med tanke på eventuelle rømninger. Selv om asylet lå relativt nært London, var det plassert langt fra andre byer og tettsteder, slik ville det ta lang tid for en pasient på rømmen å nå sivilisasjonen.⁵³ I tillegg til selve plasseringen ble bygningen installert med gittervinduer og en høy mur for å hindre rømningsforsøk. En av forskjellene mellom de sikkerhetspsykiatriske asylene i Storbritannia og Norge var at pasientene ved Broadmoor hadde uniformer. Uniformen var markert med en krone og asylets navn, noe som gjorde pasientene lett synlige og gjenkjennbare.⁵⁴ Stevens hevdet at sammenlignet med de andre asylene i Storbritannia, var det veldig få rømninger fra Broadmoor. Den første rømningen fra Broadmoor var en kvinne og hun rømte et år etter at asylet åpnet. Ved Broadmoor var det i motsetning til Kriminalasylet og Reitgjerdet pasienter av begge kjønn. Da Mary McBride rømte var det kun kvinner i asylet, men Stevens poengterte at over tid var det flest menn som rømte.⁵⁵ Inkludert rømningen til McBride skrev Stevens om rømningene til 18 kvinnelige og mannlige pasienter

⁵¹ Stevens 2013.

⁵² Ibid: 1.

⁵³ Ibid: 129.

⁵⁴ Ibid: 130.

⁵⁵ Ibid: 130.

mellom 1864 og 1874, der tre av dem aldri ble pågrepet. I etterkant av rømningene forsøkte direktøren å finne ut hvordan pasienten hadde rømt, før han søkte om midler for å forebygge nye rømningsforsøk.⁵⁶ Det vil si at asylet ble forsterket og mer rømningssikkert etter at flere pasienter rømte. Derfor ble det færre rømninger fra Broadmoor mot slutten av 1800-tallet.

Stevens skrev at det var en prosedyre at politiet ble varslet da pasientene rømte, og at det ble utlyst en finnerlønn på 5 pund for de som tok med rømte pasienter tilbake til asylet.⁵⁷ Stevens nevnte ikke at det var noen avisreportasjer om rømningene fra Broadmoor. Han skrev heller ikke om lokalbefolkningens reaksjoner på rømningene.

D. A. Blacks bok *Broadmoor Interacts* med undertittelen: «Criminal insanity revisited», drøftet og analyserte hvordan asylet utviklet seg mellom to psykiatriske helselover, en av 1959 og en av 1983.⁵⁸ Black drøftet 23 større temaer gjennom den 600 sider store boken.⁵⁹ Stevens ga eksempler på pasienter og pasientsaker, mens Black drøftet generelle forskjeller og likheter mellom pasienter og hvordan Broadmoor utviklet behandlingen av sinnssyke gjennom siste halvdel av 1900-tallet.

Black skrev i likhet med Stevens om ulike rømninger fra Broadmoor og hvordan asylet forsøkte å forbedre sikkerheten med tanke på fremtidige rømningsforsøk. Black nevnte flere konkrete eksempler, blant andre de to mest kjente rømningene fra Broadmoor. En i 1952 og en i 1982. Begge eksemplene var om pasienter som begikk drap på rømmen. Dette er også de to eneste drapene som ble begått av rømninger fra Broadmoor. Etter rømningen i 1952 ble det installert flere sirener i nærheten av asylet. Sirenene skulle varsle lokalsamfunnet rundt Broadmoor når pasienter rømte. Da befolkningen hørte sirenen skulle de holde seg innendørs, ikke åpne døren for fremmede som ringte på, hente barna fra skolen og rapportere mistenkelig oppførsel.⁶⁰ Sirenene ble, og blir fortsatt, testet klokken ti hver mandag morgen. Det var en kvinnelig pasient som forsøkte å utnytte at sirenene ble testet punktlig hver mandag. I rømningsforsøket falt hun og brakk ankelen, noe som resulterte i at hun raskt ble pågrepet.⁶¹

Akkurat som Stevens, skrev ikke Black om avisreportasjer eller samfunnets reaksjoner på rømninger. Men som meg argumenterte også han for å bruke de egentlige navnene til pasientene fordi det ble skrevet om dem i mediene.

⁵⁶ Stevens 2013: 159.

⁵⁷ Ibid: 130.

⁵⁸ Black 2003: IV.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid: 118.

⁶¹ Ibid: 117-118.

Historiker Øyvind Thomassen har skrevet flere artikler om de to sikkerhetspsykiatriske asylene Kriminalasylet og Reitgjerdet. Han har blant annet skrevet flere artikler og informasjonsmateriell om Kriminalasylet som *Diagnosing the criminal insane in Norway 1895 – 1915* og *Galskapens fengsel*.⁶² I *Diagnosing the criminal insane* skrev Thomassen hvordan de to direktørene ved Kriminalasylet i perioden 1895-1915 hadde to helt forskjellige tilnærminger til hvordan de skulle forstå og behandlet pasientene ved asylet og hvordan de skulle skrive pasientjournaler.

Galskapens fengsel var et bidrag til norsk rettsmuseums skriftserie og er skrevet for et større publikum enn *Diagnosing the criminal insane*. Boken er populærvitenskapelig og handler om hva Kriminalasylet var, og hva det ikke var, et fengsel. Thomassen skildrer hvordan det var å være pasient ved Kriminalasylet og han viser eksempler på noen av pasientenes liv i asylet. Thomassen nevnte også to rømninger fra Kriminalasylet. Begge de to rømningene han berørte blir drøftet i kapittel to og tre. Han nevnte ikke hvordan journalistene skrev om rømningene. Disse publikasjonene har vært viktige for meg for å forstå konteksten rømningene skjedde innenfor.

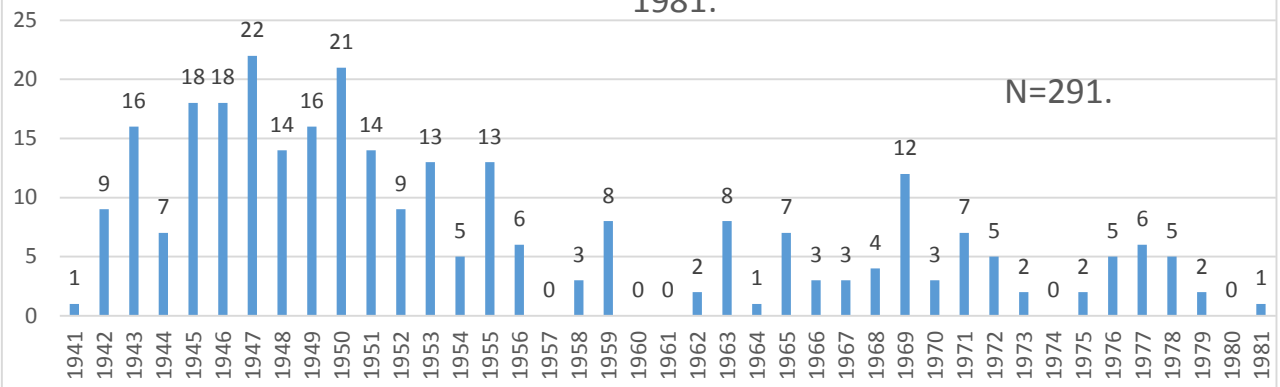
Diagrammer

Det var kun ni rømninger fra Kriminalasylet i løpet av de 68 årene institusjonen var i drift. Fra Reitgjerdet var det langt flere rømninger. Fordi jeg ikke har hatt innsyn i kildene fra Reitgjerdet har jeg ikke kunnet lage en samlet oversikt over hvor mange pasienter som rømte derfra. Jeg har etter tilrettelegging av veileder hatt muligheten til å arbeide med en rømningsprotokoll der direktørene på Reitgjerdet skrev inn de ulike rømningene fra 1941 til 1981. I rømningsprotokollen er det registrert 296 rømninger og rømningsforsøk der det var totalt 291 pasienter som rømte. Årsaken til at jeg bruker dette tallmaterialet er fordi det gir kontekst til oppgaven min og illustrerer omfanget av rømninger som fenomen over et lengere tidsrom. Materialet er plassert strategisk rundt i oppgaven.

Dette diagrammet viser at det var flest rømninger under de siste årene av andre verdenskrig og de første årene etter. Det var også en tydelig nedgang av antall rømte pasienter fra midten av 1950-tallet.

⁶² Thomassen 2010; Øyvind Thomassen, *Diagnosing the criminal insane in Norway 1895-1915*, Trondheim 2010.

ANTALL RØMTE PASIENTER FRA REITGJERDET PERIODEN 1941-1981:

Kapittel 2. De første rømningene

I dette kapitlet skal jeg analysere og drøfte hvordan de første avisreportasjene om rømninger fra de to sikkerhetspsykiatriske asylene Kriminalasylet og Reitgjerdet sykehus var i tidsperioden 1895 til 1925. Hadde de noen klare likhetstrekk og forskjeller? Hvordan var retorikken til journalistene?

Kapitlet er bygget opp som en kronologisk gjennomgang av de ulike rømningene på tidlig 1900-tall. Det gis konkrete eksempler på ulike avisreportasjer, og disse blir fortløpende drøftet i hele perioden pasientene var på rømmen. I dette kapitlet diskuterer jeg fire rømninger av tre pasienter. De to første pasientene (Karl Bernhard Halvorsen og Paul Pedersen Dahl) har jeg valgt fordi de to var de første pasientene som rømte fra Kriminalasylet og var på rømmen lenge nok til at det ble skrevet avisreportasjer om dem. Den tredje pasienten (Ludvig Severin Olsen Wang) har jeg valgt fordi det var store endringer i retorikken og strukturen i selve avisreportasjene om rømningen. I første delkapittel skal jeg diskutere på hvordan den første rømningen fra sikkerhetspsykiatriske asylene i Trondheim ble beskrevet i avisreportasjene.

«Vedkommende er en meget farlig mand»

Karl Bernhard Halvorsen var den første rømningen fra Kriminalasylet. Han rømte to ganger, i 1905 og 1917. I tidsperioden 1894 til 1903 gjorde han flere straffbare handlinger, blant annet flere sedelighetsforbrytelser. I 1903 ble han erklært sinnssyk og farlig for den offentlige sikkerheten av fengselslegen og overført til Kriminalasylet.⁶³

Ved Kriminalasylet var han sysselsatt med flere ulike arbeidsoppgaver. Han jobbet blant annet på badet og i kjøkkenet, men ved enkelte tilfeller jobbet han ute i luftegården, blant annet i halmboden. Denne boden lå rett til venstre utenfor asylbygningen i luftegården og var delt i to etasjer, det var et lager for kull i første etasje, og et for halm i andre etasje. Halmboden hadde bare en dør og den ble låst når pasientene jobbet der. Kullboden hadde to dører, en mot luftegården og en mot bakgården, der kull kunne lastes inn utenfra. Da Halvorsen hadde jobbet på halmboden et par dager før rømningen hadde han oppdaget en løs planke, som han dekket til med halm. Han visste også at bakdøren (i kullboden) alltid sto åpen.⁶⁴ Den 11. august 1905, etter at Halvorsen var ferdig med jobben på badeværelset, var han ute i luftegården sammen med de andre pasientene som også hadde lufting. Han spurte en vokter om han fikk hente halm

⁶³ SiT-K, 2.01.05 Kopibok, Årsberetning fra Hans Evensen, 1908: 120-121.

⁶⁴ SiT-K, 2.01.04 Kopibok, Brev til Justisdepartementet fra Hans Evensen, 1905: 161/2.

til vokterkaminen. Fordi vokteren hadde ansvaret for pasientene i luftegården kunne han ikke bli med Halvorsen inn i halmboden. Halvorsen ble derfor låst inn i halmboden. Han rev da av den løse planken ned til kullboden og rømte. Da vokteren noen minutter senere skulle låse opp boden igjen fant han hullet i gulvet. Det viste seg at pasienten hadde rømt ut bakdøren fra kullboden og kommet seg ut til frihet via bakgården.⁶⁵

Dagen etter rømningen publiserte Trondhjems Adresseavis en avisreportasje om rømningen. Reportasjen inneholdt hovedsakelig tre punkter. Hvem som hadde rømt, en farlighetsbeskrivelse og pasientens signalement. I farlighetsbeskrivelsen gjenga journalisten de kriminelle handlingene pasienten hadde begått før innleggelsen i Kriminalasylet i tillegg til at han skrev «vedkommende er en meget farlig mand.»⁶⁶ Avisjournalisten redegjorde for enkelte av sedelighetsforbrytelsene som pasienten tidligere hadde begått, men de forklarte ikke om sedelighetsforbrytelsene var årsaken til at de valgte å betegne han som farlig.

Årsaken til at pasientens signalement ble trykt var at det kunne gjøre politiets jobb lettere ved at avisleserne visste hvordan pasientens utseende var, slik at leserne kunne bistå politiet på en eller annen måte uten at journalistene presiserte dette i reportasjen. Signalementet til pasienten stemte overens med det som står i pasientjournalene. Dette tyder på at Trondhjems Adresseavis hadde fått opplysningene enten fra politiet eller Kriminalasylet. Den første avisreportasjen om rømninger hadde en deskriptiv og faktaorientert stil. Det eneste som kan sees som en tolkning fra journalistens side var farlighetsbeskrivelsen. Selve reportasjen var kort, og ble trykt på side to i avisen. Pasientens diagnose ble ikke nevnt. Halvorsen ble kun beskrevet som en forbryter innsatt ved Kriminalasylet, og som en farlig mann. Det kan tenkes tre årsaker til at avisen ikke oppga diagnosen. Det kan ha vært fordi journalisten ikke ville nevne lidelsen på grunn av sensitivitet i forbindelse med pasientens familie. Det kan også være på grunn av at han/de mente at lidelsen ikke var relevant. En tredje mulighet var at Trondhjems Adresseavis ikke visste at Kriminalasylet var en institusjon for kriminelle sinnssyke. Disse tre punktene er alle plausible, men siden journalisten skrev i reportasjen om konkrete kriminelle handlinger pasienten hadde gjort, kan det være mindre sannsynlig at han/de ikke nevner lidelsen på grunn av sensitivitet/personvern tilknyttet pasienten og hans familie. Fordi avisen skrev «en innsatt forbryter» og ikke «en pasient», virker det derimot som Kriminalasylet ble oppfattet som fengsel og ikke som asyl. Det var kun ti år siden asylet hadde tatt imot de første pasientene og det kan tenkes at det eksisterte en usikkerhet blant enkelte personer i byen om hva

⁶⁵ SiT-K, 2.03.02 Journalsaker, Karl Bernhard Halvorsens journal av Hans Evensen, 1905: 181.

⁶⁶ Trondhjems Adresseavis, 12.8.1905: 2.

Kriminalasylet egentlig var. Samfunnet hadde ikke noe innsyn i hva som foregikk på asylet. Det var tross alt en fire meter høy trevegg som skilte de på utsiden fra pasientene.

Det var ingen andre aviser i Trondheim som skrev reportasjer om rømningen til Halvorsen. Både Nidaros og Dagsposten var i 1905 etablerte aviser i Trondheim. Halvorsen rømte på en fredag og Trondhjems Adresseavis publiserte sin første reportasje på lørdag. I 1905 ga avisen også ut en søndagsutgave. Det ble ikke publisert noen reportasje om rømningen da. Søndag, to dager etter at Halvorsen rømte ble han pågrepet av lensmannen på Byneset.⁶⁷ Trondhjems Adresseavis fulgte opp den første avisreportasjen med en liten notis dagen etter pågripelsen (mandag). Denne notisen var rent informativ og var på kun tre linjer. «Rømlingen knebet. Sædelighetsforbryderen Halvorsen, som Fredag rømte fra Kriminalasylet er nu knebet paa Bynesset.»⁶⁸

En årsak til at det kun var en avis som skrev om rømningen kan ha vært at det var Kriminalasylet eller politiet som hadde varslet Trondhjems Adresseavis. Denne tesen underbygger hvorfor reportasjen var kort og informativ, men det underbygger ikke hvorfor avisen skrev «en innsatt forbryter» og ikke pasient. En ansatt ved Kriminalasylet vill ikke brukt ordet innsatt om en pasient, fordi han hadde blitt opplært i samtidens behandlingsfilosofi som stort sett bestod av pleie og omsorg. En annen mulighet kan ha vært at asylet eller politiet kontaktet avisredaksjonen og ga litt informasjon, der journalisten som skrev reportasjen valgte å tilføre egne ord og uttrykk til reportasjen.

Det var kun et avisforlag som skrev om den første rømningen fra Kriminalasylet. Reportasjene kan derfor ikke brukes som standard for hvordan avisene skrev om rømlingene på starten av 1900-tallet, men gir derimot en indikasjon på hvordan en av avisene skrev om pasienten. De to reportasjene om Halvorsens første rømning bar preg av å være nøkternt og informativt sammensatt. Men hvordan skildret avisene Halvorsens andre rømning? Dette vil jeg se nærmere på i delkapitlet som kommer.

«Manden er ufarlig for sine omgivelser i almindelighet»

I tiden etter pågripelsen av Karl Bernhard Halvorsen i 1905 endret adferden hans seg. Han ble roligere. I årsberetningen for 1908 skrev direktør Hans Evensen en lengre redegjørelse om lidelsen til pasienten der han konkluderte med at han kunne utskrives.⁶⁹ 14. mai 1909 ble Halvorsen utskrevet og sendt hjem til sin mor i Kristiania. Han ble lagt inn på nytt seks år senere

⁶⁷ SiT-K, 2.03.02 Journalsaker, Karl Bernhard Halvorsen journal av Hans Evensen, 1905: 181.

⁶⁸ Trondhjems Adresseavis, 14.8.1905: 2.

⁶⁹ SiT-K, 2.01.05 Kopibok, Årsberetning av Hans Evensen, 1908: 119-126.

23. oktober 1915 fordi han igjen hadde begått sedelighetsforbrytelser. I årsberetningen for 1915 redegjorde konstituert direktør på Kriminalasylet, Trygve Berg, for hvorfor Halvorsen på grunn av rømmetrang ikke kunne bli behandlet i et alminnelig asyl.⁷⁰

To år etter gjeninnleggelsen rømte Halvorsen fra Kriminalasylet. I motsetning til den første rømningen skrev alle de tre største avisene i Trondheim en avisreportasje dagen etter rømningen. Alle reportasjene hadde den samme strukturen og tematikken. Det stod hvem som hadde rømt, en farlighetsbeskrivelse, pasientens signalement, den tidligere innleggelsen og rømningen. Den største forskjellen på reportasjene var benevnelsene avisene brukte om Halvorsen. Dagsposten og Nidaros brukte benevnelsen fange og Nidaros hadde overskriften «En av fangerne paa Kriminalasylet rømt.»⁷¹ Med å bruke denne overskriften antydte journalisten i Nidaros at alle pasientene på Kriminalasylet var fanger og ikke pasienter. Noe som igjen bekrefter lokalbefolkningens usikre oppfattelse av hva Kriminalasylet egentlig var. Trondhjems Adresseavis var den eneste avisen som skrev at Halvorsen var pasient.⁷² Selv om strukturen og tematikken i de tre reportasjene var praktisk talt lik, var benevnelsene forskjellig. Ut fra dette kan det hevdes at det kun var Trondhjems Adresseavis som faktisk visste hvilken type institusjon Kriminalasylet var. Ved Halvorsens første rømning brukte avisen den samme tilnærmingen som Dagsposten og Nidaros hadde brukt ved den andre rømningen. Faktaene avisene redegjorde for stemte overens med pasientjournalene, men terminologien til Dagsposten og Nidaros stemte ikke.

Trondhjems Adresseavis skrev at Halvorsen ikke ga inntrykk av å være sinnssyk, samtidig beskrev de lidelsen hans, det gjorde verken Dagsposten eller Nidaros.⁷³ Dette var også en endring for Trondhjems Adresseavis sin del, da de ikke nevnte sinnssykdommen tolv år tidligere. Hvordan kunne en journalist skrive at en pasient fra Kriminalasylet ikke virket sinnssyk? En mulighet var at asylet selv hadde fortalt Trondhjems Adresseavis at pasienten ikke virket sinnssyk for utenforstående. Det var ingenting ved pasientenes klær eller utseende som viste at de var pasienter. Unntaket var at de alle hadde et nummer sydd på klærne som stemte overens med pasientnummeret deres. Det er usikkert hvorfor pasientene hadde nummeret sydd på klærne, det var ikke mange pasienter ved Kriminalasylet slik at vokterne/pleierne, overpleieren og direktøren kjente pasientene ved navn. En forklaring kan være at det ble gjort for å holde pasientenes klær adskilt under og etter vask. På fotografiene av pasientene vises

⁷⁰ SiT-K, 2.01.05 Kopibok, Årsberetning av Trygve Berg, 1915: 751/1.

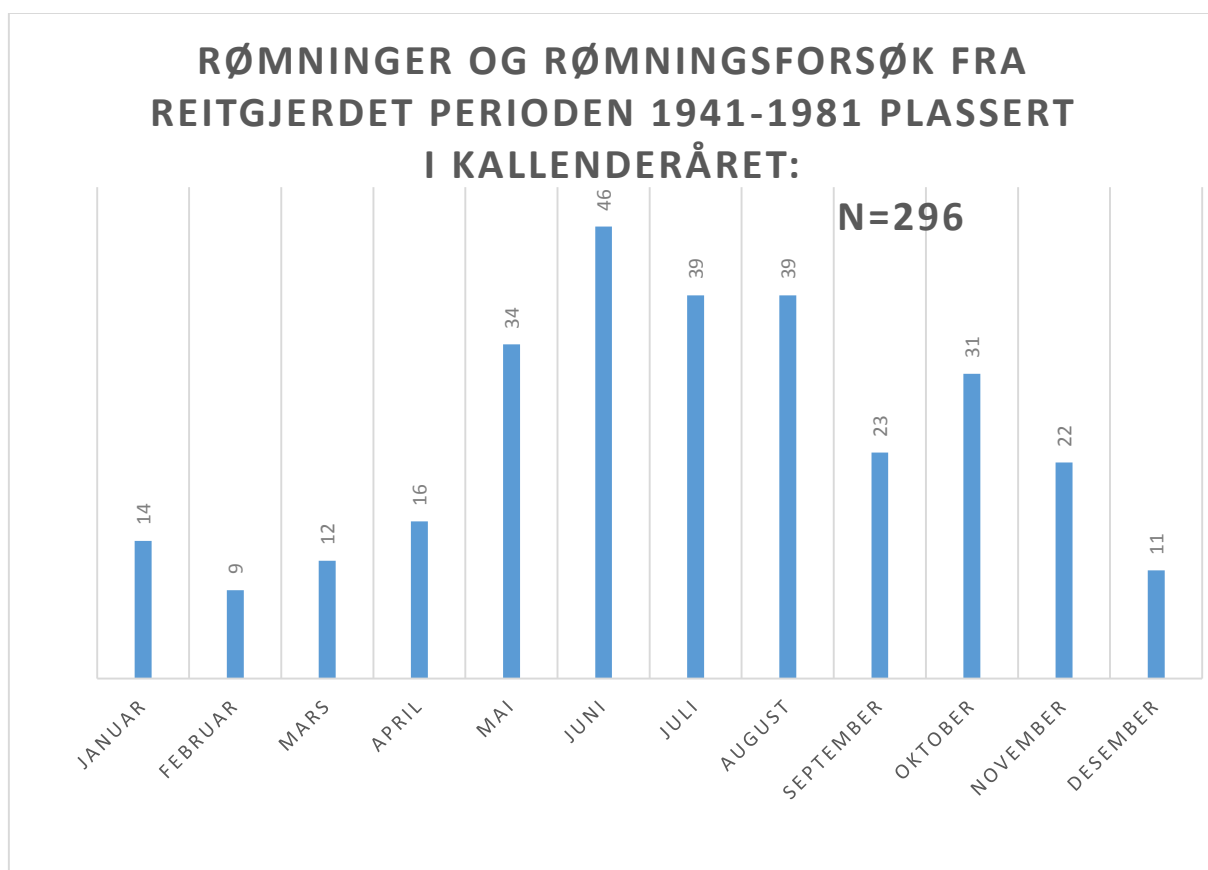
⁷¹ Dagsposten, 26.7.1917: 4;
Nidaros, 26.7.1917: 3.

⁷² Trondhjems Adresseavis, 26.7.1917: 3.

⁷³ Ibid: 3.

ikke numrene, en forklaring på dette var at nummermerkingen var små. Dette støtter teorien om at numrene var for å holde klærne adskilt ved vask.⁷⁴ Alle de tre reportasjene var omtrent ordrett identiske med hverandre, utenom terminologien pasient/fange, der Trondhjems Adresseavis skilte seg ut fra de to andre.

Halvorsen rømte første gang i august og andre gang i juli. Det var flest rømminger fra Reitgjerdet sommermånedene juni, juli og august i perioden 1941 til 1981. Tallmaterialet kan tolkes på to ulike måter. Enten forstod pasientene at de var avhengig av et mildt klima for å overleve på rømmen, eller temperaturen og sollyset var en direkte årsak til at pasientene ønsket å rømme. Trolig er det en blanding av disse to.

Et annet interessant aspekt med avisreportasjene om Halvorsen var farlighetsbeskrivelsen. Alle tre avisene hadde den samme beskrivelsen. De beskrev at Halvorsen var ufarlig i sin alminnelighet, men at han kunne bli farlig om han drakk alkohol.⁷⁵ Da Trondhjems Adresseavis

⁷⁴ At pasientenes nummer var sydd på klærne deres er noe vi vet de hadde i de første årene av Kriminalasylet, om de senere ble fjernet vet vi ikke. Derimot så hadde alle pasientene jeg har beskrevet i denne masteroppgaven pasientnumre.

⁷⁵ Trondhjems Adresseavis, 26.7.1917: 3;
Dagsposten, 26.7.1917: 4;
Nidaros, 26.7.1917: 3.

skrev om den første rømningen til Halvorsen i 1905, ble han beskrevet som en meget farlig mann. Hvordan kan samme avis ha to helt forskjellige beskrivelser om den samme pasienten som rømte fra det samme asylet? Det var tolv år mellom de to rømningene. En mulighet var at Halvorsen ikke hadde begått noen sedelighetsforbrytelser i edruelig tilstand. Det var bare da han var beruset han hadde begått slike forbrytelser.⁷⁶ Avisreportasjene til Trondhjems Adresseavis tolv år tidligere viste ikke til noen årsaksforklaring til hvorfor Halvorsen var en meget farlig mann. De viste i stedet til de kriminelle handlingene han hadde begått. Derimot i reportasjene for rømningen i 1917 visste til en klar kausalitetsforklaring, der en edruelig Halvorsen var ufarlig, mens en beruset Halvorsen var farlig.

En annen endring i avisenes mediedekning av de to rømningene til Halvorsen var at ved den siste rømningen fulgte Trondhjems Adresseavis opp saken. Dagen etter den første reportasjen publiserte de en ny. «Rømlingen fra kriminalasylet» var en liten notis på side tre i avisen, som informerte om at Halvorsen ikke var funnet, men at politiet hadde mottatt et tips.⁷⁷ En person som hadde lest en av avisreportasjene husket signalementet til pasienten da en person hadde spurt om veien til Hommelvik. Journalisten til Trondhjems Adresseavis antok at pasienten var på vei mot Sverige. Neste dag var det ingen reportasjer om pasienten og heller ikke dagen etter, søndag. Mandagen etter rømningen kunne avisene meddele at pasienten hadde blitt funnet og pågrepet av lensmannen i Klæbu på lørdagen. Denne gangen beskrev også Nidaros Halvorsen som pasient og ikke som fange. Det kan være avisen hadde fått tilbakemelding fra asylet på feil bruk av terminologi, eller de kan ha lagt merke til Trondhjems Adresseavis reportasjer. Avisene hadde den samme ordbruken, men historien om hva pasienten drev med da han ble funnet var forskjellig. Trondhjems Adresseavis skrev at han ble funnet under ei gran på Brøttem da han drev «å svertet håret sitt.»⁷⁸ Nidaros skrev også at han satt under ei gran på Brøttem, men at han barberte skjegget sitt. I dette tilfellet skrev begge avisene den samme hendelsen, men med forskjellig avslutning. Det er spesielt at to aviser gjengir den samme historien med helt like fakta, som eksempel at han satt under ei gran på Brøttem. Allikevel presiserte de to forskjellige handlemåter til pasienten. Det som var felles ved disse historiene var at pasienten forsøkte å endre utseende sitt, mest sannsynlig for å gjøre seg ugjenkjennelig av politiet. Hva var det så journalistene ikke skrev om? I reportasjene stod det for eksempel ingenting om hendelsesforløpet til pågripelsen.

⁷⁶ SiT-K, 2.03.02 Journalsaker, Karl Bernhard Halvorsens journal av Johan Sofus Widerøe, 1915: 3.

⁷⁷ Trondhjems Adresseavis, 27.7.1917: 3.

⁷⁸ Trondhjems Adresseavis, 30.7.1917: 2.

For Kriminalasylet var det ikke bare negativt at flere pasienter rømte. Da Halvorsen rømte for andre gang steg antallet reportasjer og flere aviser skrev om Kriminalasylet. Det positive med økt mediainteresse om Kriminalasylet var at flere fikk kunnskap om asylet og hva det faktisk var.

De var klare likheter og forskjeller mellom avisreportasjene om de to rømningen til Karl Bernhard Halvorsen. Det som var likt var avisenes struktur og tematikk i reportasjene. Reportasjene var deskriptive og informative, hva som hadde skjedd, hvem pasienten var, signalementene og farlighetsbeskrivelsen. Det som var forskjellig var at medieinteressen hadde økt til da pasienten rømte andre gang. En annen forskjell var at terminologien endret seg for enkelte aviser. Trondhjems Adresseavis skrev at Halvorsen var fange i 1905 og pasient i 1917. Nidaros endret samme terminologi, men under selve rømningen. Det neste delkapitlet handler om hvordan avisene skrev om rømningen til en annen pasient som var lengre på rømmen enn Halvorsen.

Den rømningslystne pasienten

I enkelte journalnoteringer og i årsberetningene fra Kriminalasylet ble noen pasienter beskrevet som mer rømmelystne enn andre. Halvorsen og Paul Pedersen Dahl var blant disse. Dahl ble erklært sinnssyk i 1920 under en varetektsfengsling i Stavanger kretsfengsel og deretter overført til Kriminalasylet.⁷⁹ Han rømte første gang i 19. november 1921, da han var innlagt ved Trondhjems sykehus for magesmerter. Vi vet ikke om Dahl faktisk var plaget av magesmerter eller om dette var en planlagt rømming via innleggelsen i sykehuset. Han rømte til Kristiania, der han ble arrestert 12. januar 1922 og ført tilbake til Kriminalasylet.⁸⁰ Året etter stod det også i årsberetningen at han var rømmelysten, men det stod ingenting om hvorfor pleierne oppfattet han som mer rømmelysten enn andre pasienter. Det kan selvfølgelig tenkes at han hadde gjort et eller flere rømningsforsøk, men slikt brukte å stå i journalene og årsmeldingene. Årsaker til at noen pasienter ble betegnet som mer rømmelystne enn andre, var at de ga inntrykk av å ha lyst til å rømme under visitten til overpleieren eller direktøren, eller at samtaler og diskusjoner mellom pasientene ble overhørt.⁸¹

Den 4. desember 1924 rømte Dahl fra Kriminalasylet igjen. I rapporten fra direktøren til fengselsstyrelsen stod det nøyaktig hvordan pasienten rømte. Direktøren forklarte at det var en blanding av en rutinefeil og dårlige dører som hadde gjort det mulig for Dahl å rømme. Det

⁷⁹ SiT-K, 2.01.06 Kopibok, Årsberetning av Johan Sofus Widerøe, 1920: 288.

⁸⁰ SiT-K, 2.01.06 Kopibok, Årsberetning av Johan Sofus Widerøe, 1921:464.

⁸¹ Thomassen 2010: 13.

var to pleiere som hadde ansvaret, men i lunsjtider, var det vanlig at kun en pleier hadde ansvaret for begge etasjene. Dahl var da låst inne i en sikkerhetscelle og jobbet med tauarbeid der han lagde blant annet tepper og sko.

I sikkerhetscellene på Kriminalasylet var det to dører, en ytre og en indre gitterdør. Det var en konstruksjonsfeil da Slaveriet ble omgjort til Kriminalasyl på slutten av 1800-tallet som trolig var årsaken til at det var to dører. De ytre dørene vendte utover og kunne åpnes ved at vokterne eller pleierne trakk døren til seg. Dette medførte at vokterne og pleierne risikerte å bli overmannet når de låste opp celledøren, hvis en pasient dyttet i døren samtidig. Dette systemet var lite praktisk i et sikkerhetspsykiatrisk asyl. Istedenfor at dørene ble byttet ut, ble det laget et indre gitterrom, med en dør som gikk innover i cellen. For å komme inn i en sikkerhetscelle måtte begge dørene låses opp fra korridoren av en vokter eller pleier. Den ytre celledøren var av tremateriale og hadde nøkkelhull på begge sider av døren. Nøkkelhullet på innsiden av døren var dekket av 2 cm tykt trepanel slik at pasientene ikke fikk tilgang til nøkkelhullet. Når Dahl var innelåst på en slik celle hadde han fått lov til å ha indre celledør åpen mens han vasket mellom gitterveggen og den ytre celleveggen. I starten gjorde han dette mens en av pleierne var tilstede i cellen, men etter en stund fikk han lov til å gjøre dette ubevoktet. Det viste seg at han hadde benyttet dette tidspunktet på dagen til å lage dirker eller nøkler av verktøyet han brukte til arbeidet. Den 4. desember 1924 laget han hull i trepanelet på innsiden av døren og brukte dirken/nøkklene til å komme seg ut av sikkerhetscellen. Deretter hadde han tatt på vinterfrakken sin og brutt opp nøkkelskapet som var i korridoren, slik at han simpelthen låste seg ut av Kriminalasylet. Først en time etter oppdaget pleierne rømningen og de fant nøklene stående i nøkkelhullet til den fire meter høye porten til Kriminalasylet.⁸²

Arbeider-Avisen, Nidaros og Dagsposten hadde en reportasje dagen etter rømningen, Trondhjems Adresseavis fulgte etter med en reportasje to dager etter rømningen.

Reportasjene til Arbeider-Avisen: «En patient ved Kriminalasylet rømt igår eftermiddag», og Nidaros: «Rømning fra Kriminalasylet i Trondhjem» inneholdt fire hovedelementer: Navnet til pasienten, hvordan han rømte, hans tidligere rømning og signalementene til pasienten.⁸³ Reportasjene handlet mest om selve rømningen. I slutten av reportasjene skrev alle journalistene en farlighetsbeskrivelse av Dahl, «Han ansees ikke for å være særlig farlig.»⁸⁴ Verken Arbeider-Avisen eller Nidaros oppga noen kilder til hvordan de

⁸² SiT-K, 2.01.06 Kopibok, Rapport til fengselsstyrelsen i det Kongelige justisdepartement fra direktør Karl Andresen, 6.12.1924: 712.

⁸³ Arbeider-Avisen, 5.12.1924: 4;
Nidaros, 5.12.1924: 3.

⁸⁴ Arbeider-Avisen, 5.12.1924: 4.

hadde fått denne informasjonen. Siden begge avisene hadde tilnærmet identiske reportasjer om Dahl, var det trolig at de hadde fått informasjon av noen ved Kriminalasylet eller politiet. Informasjonen de oppga var på detaljnivå, som kun ansatte på asylet opprinnelig kan ha vært i besittelse av.

Avisa Dagsposten hadde også en reportasje om Dahl; «Igaar rømte en patient fra Kriminalasylet.»⁸⁵ Denne reportasjen var noenlunde lik avisreportasjene i Arbeider-Avisen og Nidaros. Den hadde det samme innholdet som de to andre avisene, men manglet en direkte farlighetsbeskrivelse. Isteden skrev avisen at han ikke var noen voldsforbryter, men en innbruddstyv. På denne måten skrev journalisten seg indirekte om farligheten. Han skrev også om den kriminelle handlingen som var årsaken til at Dahl var i Kriminalasylet og ikke i et ordinært psykiatrisk asyl. Til slutt i reportasjen stod det en formaning; «Skulde nogen støte paa ham, bør det straks meldes til politi eller lensmand.»⁸⁶ Avisen skrev også at den hadde vært i kontakt med politiet for å få informasjon om Dahl. Det kan tenkes at Arbeider-Avisen og Nidaros hadde samme fremgangsmåte når de skaffet informasjon. Journalisten skrev også i reportasjen at de under korrespondanse med politiet kunne meddele at det var særdeles liten sannsynlighet for at Dahl hadde reist fra byen med tog eller dampskip. Det er usikkert hvorfor politiet kunne komme med et slikt utsagn. Bakgrunnen for dette kunne være at muligheten for å bli oppdaget var større om han hadde benyttet offentlig transport. Senere viste dette seg å være feil. Dette kommer jeg tilbake til. Dagsposten og Trondhjems Adresseavis var også de to eneste avisene som hadde et bilde av pasienten i avisreportasjene. Det var første gang avisene brukte et bilde av en pasient som var på rømmen. Mest trolig var bildet ment som et supplement til det som stod om pasientens signalement.

Den eneste av de fire store avisene i Trondheim som ikke skrev om Dahl dagen etter rømningen var Trondhjems Adresseavis. De skrev om rømningen en dag senere. Denne reportasjen var lik avisreportasjene til konkurrentene. Trondhjems Adresseavis avisreportasje hadde den samme strukturen og innholdet som reportasjene til Arbeider-Avisen og Nidaros. Reportasjen viste også til den samme farlighetsforklaringen som Dagsposten. Det var ingen direkte farlighetsforklaring, men forklarte at Dahl var innbruddstyv og ikke en voldsforbryter. Det som kjennetegner alle de fire avisartiklene om Dahl fra 5. og 6. desember 1924 var at de alle stort sett formidlet den samme informasjonen. Arbeider-Avisen og Nidaros var tilnærmet helt identiske. Det samme gjaldt Dagsposten og Trondhjems Adresseavis. Noe som også var tilfellet da Halvorsen rømte i 1917. Da hadde også avisene omtrent helt identiske reportasjer.

⁸⁵ Dagsposten, 5.12.1924: 5.

⁸⁶ Ibid: 5.

Den største forskjellen mellom avisreportasjene til Dahl og Halvorsen var at Halvorsens farlighetsbeskrivelse dominerte reportasjene i større grad enn det som var tilfelle i reportasjene om Dahl. Noe som i utgangspunktet var relativt logisk siden Dahl var innbruddstyv og Halvorsen var sedelighetsforbryter som hadde foregrepet seg mot små barn. Halvorsen ble i 1905 beskrevet som «en meget farlig mand.»⁸⁷ Da Halvorsen rømte 12 år senere, i 1917, hadde farlighetsbeskrivelsen i avisreportasjene endret seg. De tre største avisene i Trondheim på 1920-tallet, Dagsposten, Trondhjems Adresseavis og Nidaros skrev alle i avisreportasjene at mannen var ufarlig om han var edruelig. Utenom farlighetsbeskrivelsen og hvordan pasientene hadde rømt, inneholdt reportasjene de samme temaene.

Etter at de fire trondheimsavisene hadde publisert en reportasje hver om Dahl der alle var relativt like, fulgte de opp rømningssaken forskjellig. Arbeider-Avisen og Dagsposten fulgte ikke opp saken i det hele tatt, mens Trondhjems Adresseavis hadde til sammen tre reportasjer den første måneden. Det var samme avis som også fulgte opp den andre rømningen til Halvorsen. De hadde en liten notis dagen etter de publiserte den første avisreportasjen som handlet om at Dahl enda var på frifot.⁸⁸ Den tredje reportasjen ble først publisert to uker etter at han rømte. Det var da ingen tegn til at Dahl var i byen og det ble spekulert i om Dahl ville klare å skjule seg i distriktene. Journalisten refererte deretter til en tidligere rømning Dahl hadde gjort i 1919, han hadde da rømt fra et fengsel i Kristiania og tatt seg jobb på et skip. Journalisten trodde at Dahl muligens hadde gjentatt dette og kommet seg til sjøs.⁸⁹ Etter denne reportasjen publiserte ikke avisene i Trondheim noe mer om Dahl før i slutten av september.

Trondhjems Adresseavis var den første avisen til å spekulere rundt en rømning fra et sikkerhetspsykiatrisk asyl der de forsøkte å sette seg inn i rømningens tankegang og vurderte hans fremgangsmåter på rømmen. Dette kan nærmest anses som et «startskudd» på hvordan avisene kom til å skrive reportasjer om senere rømninger. Ved Halvorsens rømning fra 1917 skrev Trondhjems Adresseavis at pasienten muligens tenkte seg til Sverige, fordi en person med lignende signalementer skal ha spurt om veien til Hommelvik. Begge disse tilfellene er gode eksempler på hvordan journalistene forsøkte å tenke som en rømling. Da dette er sagt, så var spekulasjonene i avisene mer tydelig da Dahl rømte i 1924 enn da Halvorsen rømte i 1917. I Dahls tilfelle var det mangelen på spor og tips som førte avisene til å trekke slutninger når det ikke var noen, men da Halvorsen rømte hadde avisen informasjon fra politiet om konkrete tips i saken.

⁸⁷ Trondhjems Adresseavis, 12.8.1905: 2.

⁸⁸ Trondhjems Adresseavis, 8.12.1924: 2.

⁸⁹ Trondhjems Adresseavis, 19.12.1924: 4.

Omtrent ni måneder senere publiserte Nidaros neste reportasje; 29. september 1925 om rømningen. Det viste seg at Dahl hadde blitt arrestert i Kristiansand for å heve et bankobrev under falskt navn. Etter arresten hadde han nok en gang klart å rømme fra fengselet, men ble pågrepet igjen noen timer senere.⁹⁰ Samme dag annonserte Trondhjems Adresseavis at Dahl skulle mentalundersøkes og sendes tilbake til Kriminalasylet.⁹¹ Litt over en måned senere rømte Dahl enda en gang. Han var da på vei til Trondheim og Kriminalasylet, men skulle overnatte i Oslo. Planen var at han skulle overnatte på legevakten sammen med to konstabler. Dahl hadde i løpet av kvelden spurt om et toalettbesøk, noe konstablene samtykket i. Etter en tid gikk en av konstablene for å se etter han, da hadde Dahl brutt opp et vindu og rømt.⁹²

To uker etter Paul Pedersen Dahl hadde rømt fra politikonstablene ved legevakten i Oslo skrev Nidaros en reportasje om at han igjen hadde blitt arrestert i Arendal.⁹³ To dager etter reportasjen i Nidaros hadde Trondhjems Adresseavis en lignende reportasje der avisen også skrev at han hadde kommet til Trondheim og blitt innlagt ved Kriminalasylet.⁹⁴ Dahl hadde det siste året rømt tre ganger. Hva Paul Pedersen Dahl faktisk hadde gjort den tiden han var på rømmen før han ble gjenkjent og arrestert i Kristiansand stod det ingenting om i avisene.

På forespørsel fra Kriminalasylets direktør, Karl Andresen, skrev Dahl ned hva han hadde gjort mens han var på rømmen. Det viste seg at journalisten som skrev i Trondhjems Adresseavis 19. desember 1924 hadde rett i sine spekulasjoner. Samme dag som han rømte fra Kriminalasylet hadde han kjøpt seg en hatt og spist på kafé før han kjøpte billett på båten til Bergen ved å selge vinterfrakken sin. Der gikk han om bord på et dampskip som skulle til Hull i England der han ble med som blindpassasjer. I Hull mønstret han på et annet dampskip og fikk jobb som fyrbøter og ble der i fire måneder. Da skipet kom til Gøteborg i Sverige ble skipet han jobbet på solgt. Han ble da med et annet skip til Kristiansand, som først skulle til Bergen og deretter til Tyskland. Dahl bestemte seg for å bli igjen i Kristiansand. Der ble han vitne til en slåsskamp og politiet spurte om å få navnet hans i tilfelle det ble rettssak. Han oppga da det oppdiktete navnet «Alfred Hansen» og etter dette ble han kjent med byens politimenn. Planen hans var å reise til Canada, men han ble tatt for tyveri på postkontoret i Kristiansand.⁹⁵ Da han kom tilbake til Kriminalasylet hadde væremåten til Dahl endret seg drastisk. Før rømningen hadde han blitt beskrevet som uberegnelig og at han skapte uro og forstyrrelser blant

⁹⁰ Nidaros, 29.9.1925: 4.

⁹¹ Trondhjems Adresseavis, 29.9.1925: 3.

⁹² Trondhjems Adresseavis, 3.11.1925: 1.

⁹³ Nidaros, 18.11.1925: 1.

⁹⁴ Trondhjems Adresseavis, 20.11.1925: 5

⁹⁵ SiT-K, 2.01.06 Kopibok, brev til Karl Andresen fra Paul Pedersen Dahl, 1925: 1-3.

pasientene.⁹⁶ Etter at han kom tilbake skrev den samme direktøren en veldig annerledes beretning om Dahl.

Efter gjenindlæggelsen har han i det store og hele opført sig upåklagelig og det synes som han til en vis grad er istand til at beherske sine stemninger. Der har således ikke været sådanne vanskeligheder med han som før, og han har ike frembudt påtagelige vrangforestillinger eller andre symptomer på kronisk sinnssykdom. Hvis den tilstand fremdeles holder sig uforandret, må spørsmålet om hans fortsatte forbliven i Kriminalasylet optas til drøfting.⁹⁷

Paul Pedersen Dahl hadde endret seg til det bedre løpet av de 11 månedene han var ute av Kriminalasylet. Denne forandringen var så stor at direktøren vurderte om Dahl kunne utskrives. Slik ble det ikke, gradvis gikk Dahl tilbake til den væremåten han hadde hatt før han rømte (var det institusjonen som gjorde at lidelsen til Dahl ble verre?). I løpet av 1931 ble han syk og lagt inn på sykehus. Året etter ble han skrevet over til privatpleie i hjembyen Larvik.⁹⁸ Han døde i 1933, 41 år gammel.⁹⁹ Både Halvorsen og Dahl rømte alene. Pasientene fra Kriminalasylet rømte aldri sammen. I det neste delkapitlet skal jeg diskutere hvorfor det aldri var noen rømningskomplottet ved Kriminalasylet, før jeg skal diskutere en siste rømning i dette kapitlet. Denne rømningen var med på å få avisene til å skrive om forholdene på asylet istedenfor å fokusere på pasienten. På denne måten ble det en endring til hvordan journalistene skrev avisreportasjer om rømninger fra sikkerhetspsykiatrien.

Komplottet

Kriminalasylet ble vurdert som et mer rømningssikkert asyl enn Reitgjerdet. Pasienter som forsøkte å rømme, rømte eller ble vurdert som spesielt vanskelige ved Reitgjerdet ble gjerne overført til Kriminalasylet. Selv om det var flere rømninger fra Kriminalasylet var det aldri flere pasienter som rømte sammen. På Reitgjerdet var det noen rømningskomplottet.¹⁰⁰ Årsaken til dette var fordi Reitgjerdet hadde flere pasienter enn Kriminalasylet og samtidig fikk enkelte pasienter på Reitgjerdet i større grad privilegier og permisjoner som gjorde det lettere for pasienter å rømme sammen. På Kriminalasylet jobbet, sov og spiste pasientene sammen. Det var mer unntak enn regel at pasientene hadde enerom eller var innesperret i isolat. De første årene etter Kriminalasylets åpning var det tilsammen seks voktere, der to voktere hadde skift sammen for å overvåke 15 pasienter. Ved et eventuelt «komplott» ville vokterne være i et

⁹⁶ SiT-K, 2.01.06 Kopibok, Årsberetning av Karl Andresen, 1924: 652.

⁹⁷ SiT-K, 2.01.06 Kopibok, Årsberetning av Karl Andresen, 1925: 880.

⁹⁸ Brunlanes, tidligere kommune i Vestfold.

⁹⁹ SiT-K, 2.01.07 Kopibok, Årsberetning av Karl Andresen, 1933: 2.

¹⁰⁰ Komplott vil i denne sammenhengen bety hemmelig sammenslutning eller sammensvergelse om å rømme fra et sted.

betydelig mindretall i forhold til pasientene. I årsrapportene fra Kriminalasylet er det beskrevet kun tre rømningsforsøk der pasientene komplotterte. I årsrapporten fra 1920 skrev direktør Johan Sofus Widerøe om et tilfelle der et rømningskomplott ble satt i spill, men som ble oppdaget i tide og forhindret.¹⁰¹ I 1914 forsøkte to pasienter å rømme sammen fra soveværelset om natten. Direktøren beskrev forsøket som nærmest tåpeligheten selv, men han skrev også at om alle pasientene hadde slått seg sammen kunne de ha lyktes. Årsaken til at pasientene i 1914 ikke lyktes var fordi en medpasient hadde avslørt dem.¹⁰² I 1919 hadde en av de samme pasientene igjen forsøkt et rømningsforsøk, som det viste seg at Halvorsen hadde hjulpet han med.¹⁰³ Kriminalasylet var veldig lydte. Veggene mellom cellene var tynne, noe som førte til at det ikke var vanskelig for pasientene å føre samtaler mellom cellene, men det gjorde det også lett for vokterne og pleierne å høre hva som ble sagt. Det var derfor vanskelig for pasientene å holde rømningsplaner hemmelige, og ikke minst å rømme sammen. Pleierne og vokterne førte samtaler med og observerte pasientene daglig, på denne måten oppfattet de endringer i pasientenes adferd. På Reitgjerdet var det enkelte tilfeller der to pasienter rømte sammen. Et rømningskomplott derfra kommer jeg tilbake til i kapittel fire.

«Atter en pasient rømmer.» Asylkritikken starter

17. august 1923 ble Ludvig Severin Olsen Wang overflyttet fra Kriminalasylet til Reitgjerdet sykehus. I følge direktøren oppførte Wang seg den første tiden etter overføringen upåklagelig. Han var nevenyttig og gjorde mye ut av seg som en alt-mulig-mann. Etter nyttår startet han en ny type aktivitet. Det viste seg senere at han hadde fått mulighet til å ferdes ute på kveld og nattestid. Det var en ekstravakt som hadde låst han ut om kveldene og inn igjen om morgenen mot betaling fra Wang. Da dette ble oppdaget 17. februar 1924 mistet vokteren jobben og måtte i tillegg tilbakebetale pengene til Wang.¹⁰⁴

Ni måneder senere, fredag 21. november 1924, rømte Wang fra Reitgjerdet. Foranledningen var at han skulle hjelpe til å rydde etter aftensmaten med å bære ut skyllebøtten og tømme den bak garasjen. En pleier ble med for å passe på, men han bestemte seg for å vente på Wang foran garasjen. Da så Wang muligheten og rømte. Da han ikke returnerte gikk pleieren rundt garasjen og fant kun den tomme skyllebøtten. Ludvig Wang må ha løpt med en gang han

¹⁰¹ SiT-K, 2.01.06 Kopibok, Årsberetning av Johan Sofus Widerøe, 1920: 289.

¹⁰² SiT-K, 2.01.05 Kopibok, Årsberetning av Hans Evensen, 1914: 691.

¹⁰³ SiT-K, 2.01.05 Kopibok, Årsberetning av Johan Sofus Widerøe 1919: 152, 155.

¹⁰⁴ Brøset regionale sykehus, St. Olavs hospital, arkivet etter Reitgjerdet, Ludvig Wangs journal.

hadde rundet garasjen, og på grunn av mørket ble han ikke umiddelbart funnet. Han ble først funnet og brakt tilbake til asylet tre dager senere.¹⁰⁵

De fire største avisene i Trøndelag publiserte tre dager etter en reportasje hver. Arbeider-Avisen, Dagsposten, Nidaros og Trondhjems Adresseavis startet alle med å beskrive hendelsesforløpet for rømningen. Nidaros og Arbeider-Avisen kom deretter med en beskrivelse av Wang. Både Nidaros og Trondhjems Adresseavis startet reportasjene med «Atter en pasient har rømt fra Reitgjerdet.»¹⁰⁶ Avisreportasjene til Arbeider-Avisen, Nidaros og Trondhjems Adresseavis handlet alle kun om at det var enda en pasient som hadde rømt. De hadde heller ingen direkte farlighetsbeskrivelse av Wang. Arbeider-Avisen skrev først i siste avsnitt om Wangs tidligere kriminelle handlinger. Spørsmål knyttet til eventuell farlighet kom i bakgrunnen. Journalistene og de ulike avisene var mer opptatt av å kritisere de dårlige forholdene ved Reitgjerdet sykehus. Hvorfor ble pasienten nedprioritert? Grunnen kan ha vært at journalistene ikke hadde nok informasjon om Wang til å skrive en utfyllende reportasje. I siste avsnitt i reportasjen fra Nidaros «Rømning fra Reitgjerdet» skrev journalisten om innleggelsen av og utseende til Wang.¹⁰⁷ Denne informasjonen stemte overens med det som stod om ham i pasientjournalene. Dette tyder på at avisen eller avisene hadde vært i kontakt med et av asylene. Det som ikke var med i reportasjen var en farlighetsbeskrivelse eller en forklaring på hvorfor han var innlagt på et sikkerhetspsykiatrisk asyl. Det virker som at kommunikasjonen mellom avisene og asylet stoppet, fordi det ikke stod noe om den kriminelle handlingen som gjorde Wang til kriminell. Hvorfor skrev ikke avisene om den tidligere kriminelle handlingen Ludvig Wang hadde gjort? En mulighet var at avisene ikke fikk denne informasjonen, en annen mulighet var at journalistene var mer interessert i forholdene på Reitgjerdet enn selve pasienten som rømte.

Dagsposten var den eneste avisen som hadde skrevet noe som lignet en farlighetsbeskrivelse. Denne avisreportasjen ble publisert etter at Wang var pågrepet. Journalisten gjenga en fortelling om befolkningen på Strindheim. De skulle ha blitt oppskaket da de fikk vite at det ikke dreide seg om en alminnelig sinnssyk mann som hadde rømt, men en «farlig forbryter» som hadde blitt overflyttet fra Kriminalasylet.¹⁰⁸

Arbeider-Avisen og Dagsposten skrev at rømningen skjedde fredag kveld. Nidaros skrev torsdag, Trondhjems Adresseavis lørdag kveld. De to førstnevnte hadde den korrekte

¹⁰⁵ Brøset regionale sykehus, St. Olavs hospital, arkivet etter Reitgjerdet, Ludvig Wangs journal.

¹⁰⁶ Nidaros, 24.11.1924: 6;
Trondhjems Adresseavis, 24.11.1924: 2.

¹⁰⁷ Nidaros, 24.11.1924: 6.

¹⁰⁸ Dagsposten, 24.11.1924: 4.

ukedagen, samtidig som de var de eneste som også formidlet at pasienten var pågrepet og tatt med tilbake til Reitgjerdet. Det virker som om det var Arbeider-Avisen og Dagsposten som var de best informerte avisene om rømningen og Ludvig Wang. Antakelig var disse avisene de eneste som gjennomførte egne undersøkelser for å skaffe bakgrunnsmateriale. Et annet punkt Arbeider-Avisen tok med var at Wang også hadde rømt tidligere. De skrev: «Også den tid han var på Kriminalasylet lyktes det Wang å rømme. Mens han den gang var på fri fot forøvet han voldtekt mot en 70-80 år gammel kone. Baktefter drepte han henne.»¹⁰⁹ Dette var en feilaktig beskrivelse. Wang hadde på dette tidspunktet aldri rømt fra Kriminalasylet og han hadde verken drept eller voldtatt noen gammel kone mens han var på rømmen. Drapet på den gamle konen på Gardermoen skjedde mens han var fri i 1893, og det hadde heller ikke skjedd noen voldtekt i forbindelse med hendelsen på Gardermoen.¹¹⁰ Sammenlignet med reportasjene om Halvorsen og Dahl var det en stor endring i reportasjeskrivingen. Da Halvorsen rømte var reportasjene korte, nøkterne og informative. To uker etter Wangs rømning, da Dahl rømte var reportasjene igjen mer lik de reportasjene som hadde blitt skrevet om Halvorsen. Da samsvarte informasjonen avisene hadde redegjort for med framstillingen i pasientjournalen. Da Wang rømte skrev avisene historier om Wang som ikke var i samsvar med rettsdokumentene og pasientjournalene.

Dagen etter publiserte også Trondhjems Adresseavis den samme fortellingen om Wang. Denne reportasjen fikk overskriften «Rømlingen fra Reitgjærdet fakket. En farlig fyr.»¹¹¹ Her gjenga Trondhjems Adresseavis den samme fortellingen som Arbeider-Avisen og Dagsposten, samtidig som de også publiserte en lengre bakgrunnreportasje om Wang. Her la avisen ut om Wangs væremåte og hobbyer. De skrev mye positivt rundt Wangs oppførsel både ved Kriminalasylet og Reitgjerdet. Dette tyder på at Trondhjems Adresseavis hadde kontakt med asylene for å innhente bakgrunnsinformasjon om Wang. (Noe jeg vil sette spørsmålstejn ved er hvordan det kan virke som både Trondhjems Adresseavis og Arbeider-Avisen hadde direkte kontakt med asylene og likevel skrev feil rømningsdag og hadde misvisende informasjon om at Wang hadde rømt tidligere). Ut i fra dette kan det virke som en god fortelling kanskje var bedre nyheter enn etterrettelighet i forhold til fakta, men dette skal jeg komme tilbake til i neste kapittel.

Med bakgrunn i avisartiklene som ble publisert i etterkant av Wangs rømning er det interessant å se hvordan overskriftene endret seg. De første avisreportasjene hadde overskriften:

¹⁰⁹ Arbeider-Avisen, 24.11.1924: 1.

¹¹⁰ SiT-K, 2.03.01 Journalsaker, journalen til Ludvig Wang skrevet av Waldemar Bødker, 1897: 104/4.

¹¹¹ Trondhjems Adresseavis, 25.11.1924: 3.

«atter en pasient rømte», der det var rettet kritikk mot Reitgjerdet. Det ble gitt liten plass til hvem pasienten faktisk var og på denne måten kan det virke som den eventuelle farligheten ble bagatellisert. Etter Wang hadde kommet tilbake til asylet, ble det publisert artikler med overskrifter som «Rømlingen fra Reitgjerdet fakket. En farlig fyr.»¹¹² I denne overskriften er farligheten rimelig tydelig og i reportasjen er det ingen åpenlys kritikk mot asylet, men mer en personskildring av Ludvig Wang, «en farlig fyr». Likevel, kan også denne reportasjen forstås som at den inneholdt et kritisk budskap. Om denne pasienten var farlig, hvorfor og hvordan fikk han da muligheten til å rømme? I etterkant av rømningen ble Wang flyttet tilbake til Kriminalasylet fordi asylet ble vurdert som et mer rømningssikkert asyl.¹¹³ I dette delkapitlet har jeg forsøkt å se på hvordan avisene vinklet tematikken bort fra pasientene og mot asylene. Jeg har også vist til hvordan reportasjene om Wang endret seg fra å være asylkritisk til å bli en personskildring om han.

Konklusjon

I dette kapitlet har jeg diskutert hvordan avisene beskrev de første rømningene fra sikkerhetspsykiatrien. Det jeg fant ut var at det nærmest eksisterte en standard for hvordan avisreportasjene var. Spesielt avisreportasjene om de to rømningene til Karl Bernhard Halvorsen i 1905 og 1917 og rømningen til Paul Pedersen Dahl i 1924. Det var en karakteristisk tematikk og struktur som gikk igjen i reportasjene. Reportasjene handlet om hvem som var rømlingen, signalementene hans og en farlighetsbeskrivelse. Enkelte reportasjer skilte seg mer ut ved at de skrev at pasienten hadde rømt tidligere noe som gjaldt både Halvorsen og Dahl. Det som endret seg i perioden var at terminologien utviklet seg, fra avisene skrev fange, til pasient. Det er også tydelig at avisene fikk en større interesse for å skrive om rømningene utover 1910- og 1920-tallet. Flere aviser som tidligere ikke hadde skrevet om rømningene startet etter hvert å publisere avisreportasjer om dem. Hver enkelt avis publiserte etter hvert flere reportasjer om pasienten om han ikke ble funnet med det samme, men medieinteressen forsvant fort etter de hadde blitt pågrepet. Da Ludvig Wang rømte i 1924, var det en stor forskjell på hvordan journalistene skrev reportasjene om rømningene på. Reportasjene om Wang lignet verken på de som ble skrevet om Halvorsen syv år tidligere eller på de som ble skrevet om Dahl to uker etter. De første reportasjene om Wang hadde en asylkritisk tematikk der pasienten ikke var i fokus. Da var det kun enda en pasient som hadde rømt. Etter at Wang var funnet og tatt med

¹¹² Trondhjems Adresseavis, 25.11.1924: 3.

¹¹³ Enkelte pasienter ble overflyttet fra Reitgjerdet til Kriminalasylet. Årsaken til at pasientene ble overflyttet var rømning eller rømningforsøk. SiT-K, 2.01.07 Kopibok, Årsberetning av Karl Andresen, 1928: 1.

tilbake til asyllet, skiftet temaet seg til å bli mer en personschildring av Wang, der journalistene ikke skrev de samme korte, deskriptive og faktaorienterte avisreportasjene som de tidligere hadde gjort. Journalistene skrev da mer dramatiserende om rømningen. Det virket da igjen som journalistene syntes at en spennende fortelling var bedre nyheter enn etterrettelighet med tanke på fakta. Etter rømningen til Wang virket det som avisene i en større grad fokuserte mer på å selge flere aviser, enn viktigheten av at det de skrev stemte overens med det som faktisk var.

Kapittel 3. Den farlige, sensasjonelle, dramatiske rømningen

I dette kapitlet skal jeg analysere hvordan journalistene endret tematikken i avisreportasjene i tiden Ludvig Severin Olsen Wang var på rømmen. Kapitlets problemstilling er hvordan ble avisreportasjene endret perioden Ludvig Wang var på rømmen i 1927 og hvordan kom asylets reaksjoner på rømninger frem i avisene?

Kapitlet er bygd opp som en kronologisk og tematisk gjennomgang av de ulike avisreportasjene som ble publisert da Wang var på rømmen og tiden etter. Kapitlene er oppdelt i de tematiske endringene i reportasjene. De første reportasjene handlet om den farlige kriminelle rømningen. Etter noen dager endret tematikken seg til å handle om den sensasjonelle pasienten, før journalistene skrev dramatiske reportasjer om politiets etterforskning. Reportasjene vil bli problematisert og drøftet fortløpende. Da Wang var på rømmen sendte han noen leserinnlegg til enkelte av avisene i Trondheim. Alle leserinnleggene og brevene fra Ludvig Wang er gjengitt i sin helhet som vedlegg. I det første delkapitlet skal jeg se på de tidligste avisreportasjene om rømningen til Ludvig Wang i 1927.

Den farlige Ludvig Wang «Morder og voldtektsmann på rømmen»

Etter tilbakekomsten til Kriminalasylet fikk Ludvig Wang lov til å dra på vekkelsesmøter rundt om i Sør-Trøndelag. Dette fikk han lov til under oppsyn av en pleier, som en del av hans behandling. Etter et vekkelsesmøte i Orkdalen i 1927 rømte Wang igjen. Arbeider-Avisens første avisreportasje etter denne rømningen hadde overskriften «Sinnsyk kriminalfange rømt etter å ha holdt en oppbyggelse i Børsa. Mannen myrdet i sin tid en eldre kvinne. Uforsvarlige forhold ved Kriminalasylet.»¹¹⁴ Det ble også lagt ved et større bilde av Wang. Artikkelen startet med en beskrivelse av den kriminelle handlingen Wang gjorde i 1893.

En av Kriminalasylets eldste fanger, den i sin tid så beryktede forbryter, Ludvig Wang som for ca. 30 år siden myrdet en eldre kvinne nede på Gardermoen ved å knuse hennes hode med en kanonkule, efter at han hadde voldtatt den gamle.¹¹⁵

Dette var en svært dramatisk beskrivelse som i alle sine enkeltheter, med unntak av at det hadde skjedd et drap ikke stemte overens med rettsdokumentene. Wang var ingen beryktet forbryter før drapet på Gardermoen, det var ingen kanonkule involvert i hendelsen, det var ikke et rovdrap slik vi får inntrykk av her og det hadde heller ikke skjedd noen voldtekt. Farligheten til Wang

¹¹⁴ Arbeider-Avisen, 7.9.1927: 1.

¹¹⁵ Ibid: 1.

ble ikke direkte beskrevet eller fortolket, slik den ble i Trondhjems Adresseavis, Dagsposten, Arbeider-Avisen og Nidaros sine reportasjer om Paul Pedersen Dahl og Karl Bernhard Halvorsen. Dette sitatet virker på meg lite etterrettelig og det er beskrevet, som jeg allerede har poengtert, dramatisk. Hvor avisene hadde denne historien fra vet vi ikke. En mulighet var at det var et rykte som sirkulerte blant lokalbefolkningen. Wang ble beskrevet som en «beryktet forbryter» som «voldtok ei gammel dame», før han «drepte henne med en kanonkule.» Jeg oppfatter det slik at det er farligheten til Wang som ble dramatisert i dette sitatet. Det står ikke noe om årsaken til hvorfor Wang angrep kvinnen. Det reportasjene om Dahl og Wang hadde til felles var at begge inneholdt en beskrivelse av pasienten, hendelsesforløpet knyttet til selve rømningen og de kriminelle handlingene pasientene hadde utført forut for innleggelsen i asylet. Forskjellen var at journalistene beskrev Wangs kriminelle handling mer inngående og detaljert samtidig som de brukte kraftigere litterære virkemidler enn i beskrivelsene i artiklene om Dahl.

Trondhjems Adresseavis hadde en lignende artikkel, der det også ble referert til drapet på Gardermoen, akkurat som det Arbeider-Avisen gjorde. På samme måte som avisreportasjene om Wang i 1924 inneholdt også reportasjene om denne rømningen påstander om at han var voldtektsforbryter. Dagsposten hadde også overskriften, «Voldtægtsforbryder rømt fra Kriminalasylet.»¹¹⁶ Det var mange ulike fortellinger om dette drapet på Gardermoen som skjedde i 1893. Historiene alle avisene gjenga inneholdt overdrivelser og feilaktige elementer. I det forrige kapitlet skrev jeg om historien journalistene konstruerte i 1924 om drapet på Gardermoen. Ved rømningen i 1927, gjenga avisene den samme fortellingen som i 1924, men mer detaljert. Det finnes flere ulike skildringer om hvordan drapet foregikk, ingen var så dramatiske som Arbeider-Avisen og Trondhjems Adresseavis. I historiker Thor Gotaas bok *Taterne* ble hendelsen beskrevet annerledes.

Kjeglingen pågikk en liten stund, hun bar seg og forbannet alle snyltere som rente ned døren hennes. I irritasjon over konas haking i en tidlig morgenstund, grep ungdommen fatt i et jernstykke som lå henslengt på gulvet og kastet det i hennes retning. Kona ble rammet og falt overende. I fallet støtte hun tinningen mot en jernkrampe som var festet til en luke i gulvet, og ble liggende livløs mens det strømmet blod ut av såret i hodet.¹¹⁷

Hvor Gotaas hentet informasjonen fra er ikke dokumentert. Han brukte ikke noen referanser, men oppga at Wang selv hadde skrevet mye av det han viste til. En annen kilde viser direkte til Wang, Merete Wiger besøkte Wang personlig. Hun visste til en hendelse i sitt liv der Ludvig Wang fortalte om hva som hendte på Gardermoen.

¹¹⁶ Dagsposten, 7.9.1927: 4.

¹¹⁷ Thor Gotaas, *Taterne livskampen og eventyret*, Valdres 2007: 172.

Skrubbsulten kom han inn i kjøkkenet hennes og tigget om mat. Hun nektet å gi ham så mye som en brødleiv. Da ble han så sint at han dyttet. Så hun falt. Og slo hodet mot komfyren. Dermed var det gjort. Men han hadde ikke hatt til hensikt å drepe.¹¹⁸

Den offisielle lanserte versjonen av hendelsen på Gardermoen 1893 står i pasientjournalen til Ludvig Wang og var bygd på rettsdokumentene. For det første var det ingenting i journalen som nevnte at han skulle ha begått en sedelighetsforbrytelse. For det andre står det heller ingenting om at han brukte en kanonkule i drapet. Både i journalene fra Kriminalasylet og Reitgjerdet stod det at det var brukt en jernkule, og i noen journalutdrag står det at han hadde brukt en jernkrok.¹¹⁹ Dette skal jeg komme tilbake til. Jeg har valgt å undersøke dette nærmere fordi jeg vil finne ut om journalistene brukte egne ord for å fortelle en annen historie enn det som faktisk hendte for å skape en mer dramatisk historie.

Trondhjems Adresseavis skrev også om denne rømningen, men det ble publisert en dag etter Arbeider-Avisen. De intervjuet overpleieren ved Kriminalasylet Ole Losen, som redegjorde for rømningen til Wang. Intervjuet med Losen er første gang en talsperson uttaler seg på vegne av et sikkerhetspsykiatrisk asyl om rømninger. Måten reportasjen ble skrevet på var at journalisten til Trondhjems Adresseavis stilte Losen ulike spørsmål som han besvarte. Journalisten brukte stadig uttrykket «fængsel» om Kriminalasylet og fanger om pasientene.¹²⁰ Dette bekrefter den uklare samtidige forestillingen i samfunnet om Kriminalasylet var et fængsel eller et asyl. (Kan det ha vært bevisst at journalisten uttrykte seg slik, for at pasientene og ikke minst Wang skulle virke farligere?) Journalisten hevdet videre at denne saken var en skandale for Kriminalasylet. Det var først etter dette at overpleieren faktisk gjorde journalisten klar over at Kriminalasylet ikke var et fængsel, men et asyl. Losen refererte videre til at pleiermentaliteten på 1920-tallet fokuserte på humanitær behandling ovenfor pasientene. Her argumenterte han for at Wang hadde fått privilegiet med et besøk utenfor Kriminalasylet som en del av behandlingen. Institusjonen hadde med andre ord en intensjon om at pasientene skulle «normaliseres» og trenge samfunnstilvenning. Det eksisterte med andre ord en forestilling om at Kriminalasylet ikke var ment som en endestasjon for pasientene selv om institusjonen ble det for mange.

Da Ludvig Wang rømte i 1927 var han 54 år gammel, han hadde vært tre år på oppfostringsanstalten Toftes Gave, sonet fire år i fængsel og vært tvangsinternert pasient i 30

¹¹⁸ http://old.glomdalsmuseet.no/html/romani/latjo-drom/kulturmete/kulturmete_wang.htm Kulturmøte: Ludvig Wang, aksessert, 11.04.2013.

¹¹⁹ SiT-K, 2.03.01 Journalsaker, journalen til Ludvig Wang skrevet av Waldemar Bødker, 1897: 104/4.

¹²⁰ Trondhjems Adresseavis, 8.9.1927: 4.

år.¹²¹ Slik Journalistene skrev reportasjer om rømningen til Wang, ga de uttrykk for at Kriminalasylet var et oppbevaringssted, der farlige sinnssyke ble sperret inne til de enten ble skrevet ut eller til de døde. Det virket ikke som journalistene forstod at asylet også praktiserte pleie, der tanken var at pasientene skulle lære seg å fungere i et samfunn slik at de var klare for ulike utfordringer etter at de hadde blitt utskrevet.

Både ved denne rømningen, og rømningen til Wang i 1924 la journalistene vekt på antallet rømninger. Ole Losen forsvarte Kriminalasylet da han forklarte journalisten at det var mange år siden siste rømning fra Kriminalasylet, og det faktum at det var flere fanger som hadde rømt fra Reitgjerdet var en annen sak ifølge Losen (også Losen brukte benevnelsen «fanger» om pasientene ved denne anledningen skal vi tro reportasjen).¹²² Ekspedisjonssjef Christian U. K. Gløersen uttalte seg om rømningen på vegne av Fengselsstyret under Justis- og Politidepartementet. Han støttet overpleier Ole Losens argumentasjon om kritikken fra avisene mot Kriminalasylet. «Han utaler at det ikke er riktig at der har være mange rømninger fra Kriminalasylet. Det var en rømning for et par aar siden. Jeg antar, siger byrachefen, at der foreligger en forveksling med Reitgjerdet.»¹²³ Den andre rømningen som både Losen og Gløersen skrev om er mest sannsynlig rømningen til Paul Pedersen Dahl i desember 1924. Dette var den første gangen en person som var nært underlagt Justisdepartementet eller Sosialdepartementet uttalte seg om rømninger fra sikkerhetspsykiatrien. Gløersen var ekspedisjonssjef for Fengselsstyret og jobbet ikke i selve Justisdepartementet eller Sosialdepartementet.

Trondhjems Adresseavis intervjuet ikke bare ansatte fra Kriminalasylet og Reitgjerdet, men også andre offentlige tjenestemenn. Etter at Wang hadde vært på rømmen i to dager, ble det publisert en reportasje bygd på et intervju med en politimann. Politimannen mente det var ganske uforsvarlig av Kriminalasylet at de ga pasientene så store og mange friheter. Han var for så vidt enig i at pleiemetoden var god, men han mente at det kostet staten alt for mye penger når de rømte. «Det koster sandelig ikke saa litet at samle disse rømlingerne op. Det blir dyre skysspenge.»¹²⁴ Da Wang rømte brukte politiet store ressurser på å finne og føre han tilbake til asylet. Det ligger for så vidt noe mer bak sitatet til politmannen. Ved å bruke ordet «skysspenge» så uttrykker han seg på en måte som viser at han mente at rømningene ikke var

¹²¹ Toftes Gave var et barnehjem for vanskeligstilte barn ved Mjøsa i Ringsaker kommune. De fire årene Wang var fengslet var han plassert på Akershus straffeanstalt. SiT-K, 2.03.01 Journalsaker, journalen til Ludvig Wang skrevet av Waldemar Bødker, 1897:103/1.

¹²² Trondhjems Adresseavis, 9.9.1927: 4.

¹²³ Ibid: 5.

¹²⁴ Ibid: 5.

spesielt farlige, han konstruerte et bilde hvor politiet brukte unødvendige ressurser på drosjevirkosomhet. Noe annet som er interessant med dette sitatet er at det kan forstås som en kritikk av asylene. Politimannen brukte flertallsform og ikke entallsform, han brukte «disse» og ikke den, han, pasienten. Ved at han ordla seg slik, brukte ikke politiet masse ressurser på akkurat denne pasienten, men på flere pasienter. Dette var altså ikke kritikk rettet kun mot Wangs rømning, men også alle rømningene som hadde vært og eventuelt ville komme.

De første avisreportasjene om Ludvig Wangs andre rømning hadde klare likhetstrekk med reportasjene som ble publisert etter hans første rømning. Informasjonen om pasienten var misvisende sammenlignet med dokumentene fra asylet. På samme måte som avisreportasjene om de første rømningene på 1900-tallet var også tematikken i 1927 de kriminelle gjerningene og farlighetsaspektet til pasienten. Avisene beskrev Wangs farlighet på samme måte både i 1924 og i 1927, der journalistene la vekt på å gjenfortelle og dramatisere mordet på Gardermoen fra 1893. Dette kom godt frem ved å se på andre gjenfortellinger om det samme drapet. I tillegg til at avisene fokuserte på farligheten til pasienten, var også reportasjene preget av kritikken som hadde startet i 1924 om forholdene på asylene. Det som er interessant var at kritikken utartet seg til å bli en debatt. Intervjuene Trondhjems Adresseavis hadde med overpleier Losen, ekspedisjonssjef Gløersen og politimannen er gode eksempler på dette. Denne endringen viser at det var uenigheter i samfunnets forståelse av rømninger. I neste delkapittel skal jeg se på hvordan avisjournalistene endret tematikken i reportasjene fra farlighet til å handle om det sensasjonelle da Wang startet å sende leserinnlegg til ulike aviser.

Den sensasjonelle Ludvig Wang. «Våre lesere kan altså vente seg nye sensasjoner»

Avisreportasjene fra perioden Ludvig Wang var på rømmen fortalte hvor Wang var «sett» sist.¹²⁵ Rømlingen var sett i Ila, i Selbu, ved Jonsvannet, på Tempe og i Trondheim by. «Det meldes snart herfra og snart derfra, at han var sett og gjenkjendt. Men hittil har det nok ikke vært tilfældet.»¹²⁶ Etter at Wang hadde vært på rømmen i fire dager tok saken til avisenes store glede en ny retning. Det viste seg at Ludvig Wang hele tiden hadde oppholdt seg i Trondheim og ikke dratt til selbuområdet som politiet først trodde. Det viste seg også at han hadde lest avisreportasjene om seg selv. Lørdag 10. september ble et leserinnlegg fra Wang trykt i Arbeider-Avisen.¹²⁷ For at Arbeider-Avisen skulle ha bevis for at det faktisk var Wang som

¹²⁵ I etterkant ble det i enkelte tilfeller vist at det ikke kunne ha vært Ludvig Wang som hadde blitt «sett» ved de ulike plassene. Arbeider-Avisen, 12.9.1927: 4.

¹²⁶ Dagsposten, 15.9.1927: 4.

¹²⁷ Se vedlegg I.

hadde skrevet leserinnlegget og ikke en som utga seg for å ha vært han, kontaktet avisen overpleier Ole Losen ved Kriminalasylet som bekreftet håndskriften til Ludvig Wang.¹²⁸ Nidaros hadde også en samtale med Losen etter at Arbeider-Avisen hadde publisert leserinnlegget til Wang. Losen fortalte at de hadde lest gjennom flere brev som Wang hadde sendt til ulike personer den tiden han var på Kriminalasylet, og på denne måten hadde de blitt godt kjent med hans skrivestil.¹²⁹ I Arbeider-Avisens reportasje ble det lagt stor vekt på at Wang skulle sende flere brev. De minte også leserne på at: «Som det fremgår av brevet vil Wang i en senere artikkel i Arbeider-Avisen redegjør nærmere for forholdet med sin flukt – våre lesere kan altså vente seg nye sensasjoner.»¹³⁰ Etter at Wang begynte å sende leserinnlegg endret journalistene tematikken i reportasjene. Det var ikke bare avisen som dramatiserte Wangs rømning, men Wang ble selv en aktiv deltaker i dramatiseringen av sin egen person. Assosiasjoner til Gjest Baardsen er nærliggende. Han var akkurat som Wang aktivt tilstede i dramatiseringen av seg selv, blant annet ved at han skrev selvbiografien *Mitt liv: fortalt av meg selv på Akershus festning 1827-1835*.¹³¹ Baardsen var forfatter, men også kjent for sine kriminelle «sensasjoner» der han ble sett på som en utbryterkonge, som også datidens aviser hadde stor glede og interesse for på 1800-tallet.

En annen faktisk person som hadde mye til felles med den litterære Wang var Elias Tønnesen. Han var en kjent stortyv, skapsprenger og rømningsekspert. «På tidlig 1900-tall skrev alle landets aviser om han.»¹³² Både Elias Tønnesen og Ludvig Wang var samtidig pasienter på Kriminalasylet i perioden 1919-1925, før Tønnesen ble overført til Dale asyl. Det de tre personene hadde til felles var at de alle hadde vært rømninger. Gjest Baardsen og Elias Tønnesen rømte flere ganger fra fengsel. Selv om begge var kriminelle, ble det allikevel skrevet om dem som helter. Det kan virke som Arbeider-Avisen forsøkte å skape en ny Gjest Baardsen eller Elias Tønnesen. Det var allikevel noen distinkte forskjeller mellom Ludvig Wang og «folkeheltene» Baardsen og Tønnesen. Wang rømte aldri fra Akershus da han var fengslet der 1893-1897. Han var sist dømt for drap, og ikke tyverier og skapsprengeri. Dessuten var Wang i motsetning til Baardsen og Tønnesen pasient og ikke fange da han rømte.

Arbeider-Avisens bruk av uttrykket «Nye Sensasjoner» var også med og spilte på en alleredeværende nysgjerrighet om Wang. Det kunne forstås som en gjennomtenkt salgstaktikk av avisen sin side, slik at kundene skulle kjøpe avisen neste dag. Trondhjems Adresseavis og

¹²⁸ Arbeider-Avisen, 10.9.1927: 1.

¹²⁹ Nidaros, 12.9.1927: 5.

¹³⁰ Arbeider-Avisen, 10.9.1927: 1.

¹³¹ Gjest Baardsen, *Mitt liv: fortalt av meg selv på Akershus festning 1827-1835*, Trondheim 1966.

¹³² http://nbl.sn.l.no/Elias_T%C3%B8nnesen/utdypning Elias Tønnesen, aksessert 03.10.2013.

Nidaros publiserte også leserinnlegget til Wang én og to dager etter Arbeider-Avisen. Slik det sto skrevet i Trondhjems Adresseavis var det ingenting om at det opprinnelig var Arbeider-Avisen Wang hadde sendt brevet til. «En herværende eftermiddagsavis kunde lørdag komme med en opsiktsvækkende meddelelse at Ludvig Wang opholdt sig her i byen og hadde sendt vedkommende avis et brev.»¹³³ Både Arbeider-Avisen og Trondhjems Adresseavis hadde skrevet flere avisreportasjer om Ludvig Wang og hans rømning, at det var akkurat Arbeider-Avisen som fikk brevet og ikke en av konkurrentene måtte vært et kjedelig nederlag for Trondhjems Adresseavis. Nidaros hadde ikke publisert noe om Wangs rømning, men etter leserinnlegget til Arbeider-Avisen skrev også de om rømningen. Det kan virke som om Wang var med på å skape interesse for avisartiklene om seg selv. Etter det første leserinnlegget stilte journalistene i Arbeider-Avisen spørsmål ved om Wang hadde medhjelpere. Det ble spekulert i at rømlingen ikke kunne ha overlevd uten hjelp fra andre. Journalistene meddelte også at de hadde samarbeidet med politiet og funksjonærer fra Kriminalasylet ved å ha delt ulik informasjon om Wang.

En interessant observasjon var at etter at Wang startet å sende leserinnlegg til avisene, så sluttet avisene å skrive om Wangs farlighet. Det var ikke lenger voldtekts- og drapsmannen Wang, men den «enestående» karakteren Wang som fanget interesse. På en måte så ble rovdyret humanisert ved at avisen sluttet å skrive om den farlige Ludvig Wang og heller valgte å fokusere på det sensasjonelle. Dette er det motsatte av det Maria Sæther skriver masteroppgave om, der ser hun på hvordan en annen pasient ble avhumanisert, slik at pasienten ble fremstilt som et rovdyr/skadedyr i avisene.¹³⁴ Det kan virke som det lyktes Wang i å få avisenes fokus bort fra hans tidligere kriminelle handlinger og heller rettet mot hans liv og hans lidelse. Etter leserinnlegget å dømme, så ønsket Wang selv at han ble utskrevet fra Kriminalasylet ved at han fokuserte på sin uskyld.

Samme dag som Arbeider-Avisen gjenga brevet fra Ludvig Wang, mottok også Dagsposten et brev.¹³⁵ I leserbrevet nevnte Wang at han ikke var farlig da han ble dømt, men at det var dr. Paul Winge som hadde gjort han til et farlig menneske.¹³⁶ Paul Winge var politilege, og var den som undersøkte Wang og konkluderte med at han var sinnssyk. Wang mente det var samfunnet som hadde gjort han farlig og ikke de kriminelle handlingene han hadde utført. I undersøkelsen redegjorde Wang for sitt liv. Han fortalte at i tillegg til mordet på den gamle

¹³³ Trondhjems Adresseavis, 12.9.1927: 5.

¹³⁴ Maria Sæther, «Kastrer dem, sperr dem inde!» - En studie av kvinnebevegelsens tilnærminger til sedelighetsforbrytere 1895-1934, masteroppgave under arbeid, Institutt for historiske studier, NTNU, 2014.

¹³⁵ Se vedlegg II.

¹³⁶ Dagsposten, 12.9.1927: 1.

damen på Gardermoen hadde han også tatt livet av fire andre mennesker. I tillegg fortalte han at han hadde ildpåsatt Vollmanns gård i Oslo, samtidig vurdert et attentat mot kongen og politimesteren i Oslo. Dr. Winge mente at alt dette var oppspinn, og brukte dem ikke i sin utredning. Det var ingen ting som kunne bevise at Wang hadde gjort dette, selv om Wang hevdet at han visste hvor noen av de menneskene han mente at han hadde drept var gravlagt. Dette ble undersøkt, men politiet fant ingen graver. Det forklarer imidlertid ikke hvorfor Wang fortalte denne historien til dr. Winge. Grunnen til dette kan ha vært at politilegen undersøkte Wang for mulig sinnssykdom. Ved at Wang eventuelt overdrev, og fortalte historier om flere innfall han hadde fått, kunne dette påvirke politilegen slik at han ble overført fra Akershus straffeanstalt og til Kriminalasylet. Det kan virke som Ludvig Wang selv hadde gjort sitt ytterste for å konstruere sin egen farlighet, og ikke Dr. Paul Winge.

Dagen etter dette leserinnlegget publiserte også Arbeider-Avisen et nytt leserbrev fra Wang.¹³⁷ «Ludvig Wang skildrer sin ferd etter at han rømte» var overskriften og leserne fikk innsikt i Politiets jakt etter Wang.¹³⁸ Politiet hadde funnet spor etter Wang rundt Jonsvannet. Wang svarte med å trekke paralleller til at disse sporene var fra hans første rømning, i 1924. Han stilte ironisk spørsmålet om det ville ta politiet ytterligere tre år før de fant sporene hans fra denne rømningen. Brevet fra Wang var ikke frankert. Journalisten forklarte dette med at brevet må ha vært levert i avisens postkasse kvelden før. I neste avsnitt i reportasjen skrev journalisten at det virket som Wang fulgte med i avisene, fordi sammen med brevet fulgte det med en notis der han hadde skrevet på Arbeider-Avisens utgave fra 10. september 1927, den samme utgaven der hans første leserinnlegg ble publisert. Arbeider-Avisen gjenga ikke brevet slik det var skrevet, men rettet på ortografien (rettskrivingen). Dagsposten var en av avisene som også mottok noen leserbrev, og de rettet ikke på ortografien. Det virket som Arbeider-Avisen var meget fornøyd med at Wang hadde valgt å sende sine brev til akkurat dem. Det kan forstås på måten journalisten skrev rundt leserbrevene til Wang i reportasjene, men også på grunn av at mesteparten av leserinnleggene til Wang kom på forsiden i Arbeider-Avisen.

I leserbrevet utbroderte Wang om rømningen sin og hva han hadde drevet på med etter at han rømte. Han brukte humor som virkemiddel ved at han ironiserte rundt politiets jakt etter seg selv, samtidig som han fortalte at han hadde lidd vondt i mange år. Det er vanskelig å forstå hva Wang egentlig ville med leserinnleggene. De første brevene ga inntrykk av at han ville rette opp i det journalistene hadde skrevet om han. Han skrev om seg selv før han ble pasient og

¹³⁷ Se vedlegg III.

¹³⁸ Arbeider-Avisen, 13.9.1927: 1.

tiden han var ved asylet. I dette leserinnlegget fortalte han en historie om hvordan det var å leve på rømmen. Leserinnlegget virket mest som et reisebrev.

I dette brevet skrev han at rømningen hadde vært planlagt i tre år, med andre ord siden sist han var på rømmen fra Reitgjerdet sykehus. Ludvig Wang skrev at han hadde besøkt en gård før han rømte. Etter at Wang kom tilbake til Kriminalasylet, sendte han et brev til denne gårdeieren.¹³⁹ Wang skrev at årsaken til at han rømte var fordi han hadde blitt så tung til sinns, på grunn av at han samme dag hadde fått beskjed om at en felles venn av Wang og gårdbrukeren hadde dødd. Det var en annen fortelling han fortalte til gårdbrukeren enn den i leserbrevet. I leserbrevet skrev han at rømningen var nøye planlagt i tre år. I brevet til gårdbrukeren var rømningen et tilfelle av noe tankeløst fra hans side, som en reaksjon på en samtale om deres felles avdøde venn. Wang utdypet også i dette brevet om hvor forferdelig avisene hadde beskrevet han. «Gud, så skrekkelig som jeg blev nedrasket. Jeg var på gråten, da jeg læste det. Farlig forbryter å om folk bare viste om at jeg daglig gikk her med kniver sager økser og andet værktøi, som eg aldrig har misbrukt.»¹⁴⁰

Det stemte rimelig godt det han skrev om ulike verktøy han hadde brukt. Pasientene ved Kriminalasylet, som ikke var sengeliggende, hadde muligheten til å utføre arbeid mot betaling. Arbeidet kunne være forskjellig, Wang var i en lengre tid skredder ved Kriminalasylet der han sydde og reparerte klærne til medpasientene. I dette arbeidet brukte han blant annet en symaskin. Under et rømningsforsøk i 1907 ødela han denne symaskinen for å bruke den som brekkjern til å få åpnet gitterdøren i sikkerhetscellen. Han kom seg ikke ut fra Kriminalasylet, men i forsøket slo han til en vokter. Resultatet ble at han mistet jobben som skredder, fordi en av forutsetningene for at han skulle få arbeide som skredder var at han ikke skulle ødelegge symaskinen.¹⁴¹ Ludvig Wang var også i besittelse av blant annet en saks da han jobbet som skredder. På den ene siden var det sant det han fortalte til gårdeieren om at han hadde håndtert mange potensielt farlige verktøy på Kriminalasylet. På den andre siden så hadde han også i enkelte tilfeller misbrukt dem.

Det som er meget interessant med dette delkapitlet er at det viser hvordan en pasient reagerte på det som ble skrevet om han i avisreportasjene, og det viser også reaksjonene til journalistene, som lagde sensasjoner og føljetong av pasientenes reaksjoner. Dette er et spesielt tilfelle, og det eneste tilfellet jeg har lest om internasjonalt. Ludvig Wang var selv svært uenig i det som hadde blitt skrevet om han og han ga uttrykk for dette ved å skrive leserinnleggene.

¹³⁹ Se vedlegg VIII.

¹⁴⁰ SiT-K, 2.01.06 Kopibok, Brev til gårdbruker Nils Riaunet fra Ludvig Wang. 2.10.1927:1.

¹⁴¹ SiT-K, 2.01.05 Kopibok, Årsmelding av Hans Evensen. 1907: 2-3/58-59.

Ved at han selv mente han ikke var farlig, men at det var politilege dr. Paul Winge som hadde gjort han farlig. Ludvig Wang konstruerte bevisst forskjellige historier avhengig av hvem som leste eller hørte på. Dette ble tydeligere i brevet til gårdbrukeren. Der skrev han en helt annen årsak til hvorfor han rømte enn den som ble trykt i avisene. Etter de senere leserinnleggene virket det som Wang syntes det var gøy å sende leserinnlegg. Han begynte å ironisere jakten etter seg selv og gjorde narr av politiet i brevene. Da Wang begynte å sende leserinnlegg endret journalistene tematikken i reportasjene. Temaet endret seg fra å handle om den farlige sinnssyke til å handle om det interessante og sensasjonelle. I det neste delkapitlet skal jeg vise hvordan Ludvig Wang fikk støtte i leserbrev og hvordan avisene begynte å skrive spekulasjoner ettersom dagene gikk uten at han ble funnet, på akkurat samme måte som journalistene hadde gjort da Paul Pedersen Dahl rømte tre år tidligere. Delkapitlet handler også om hvordan tematikken igjen endret seg i avisreportasjene til å ligne en kriminalroman.

Kriminalromanfiguren Ludvig Wang «Jakten etter Wang»

Etter at Ludvig Wang hadde kjempet sin egen sak gjennom å sende flere leserinnlegg til avisene fikk han også støtte fra ulike aktører blant annet flere privatpersoner. Olaf H. Solem var en av privatpersonene som sendte inn leserinnlegg. Han skrev at Ludvig Wang var et godt menneske og angret sine tidligere gjerninger. Solem hadde flere ganger vært på besøk i Kriminalasylet. Han støttet også direktøren på Kriminalasylet som hadde fått mye negativ kritikk i avisreportasjene. Til slutt i leserinnlegget henvendte Solem seg direkte til Ludvig Wang og ba han om å dra tilbake til asylet. Han lovte også at han ville legge inn et godt ord for han. Om Wang faktisk leste innlegget som Solem hadde skrevet vet vi ikke, men det er ingenting som tyder på at han vurderte Solems råd. Besøk i Kriminalasylet var veldig sjeldne, det var i hovedsak direktøren, legen, presten, statsråder og kontrollkommissjonen som regelmessig besøkte asylet og pasientene.¹⁴²

Etter at dagene gikk uten at Ludvig Wang ble funnet, begynte avisene å spekulere om Wang hadde endret utseende. Klare likhetstrekk med avisreportasjen som Trondhjems Adresseavis skrev om Dahl i 1924. Arbeider-Avisens reportasje «Intet spor etter Wang» handlet om politiets frustrerende leting etter Wang.¹⁴³ De hadde ingen spor etter han, og Wang hadde gjort narr av byens politi med å sende leserinnlegg. Journalisten spekulerte på om han hadde

¹⁴² Det finnes enkelte unntak som for eksempel da Arne Garborg, Hulda Garborg, Oscar Nissen, Fernanda Nissen og Ragnar Vogt var på besøk i Kriminalasylet etter at de hadde spist middag med direktør Hans Evensen i 1905. De fikk komme inn til pasientene og i Hulda Garborgs dagbok stod det beskrevet at de hadde snakket og diskutert med flere av pasientene. Hulda Garborg, *Dagbok 1903-1914*, ukjent utgiversted, ukjent utgivelsesår: 67-68.

¹⁴³ Arbeider-Avisen, 14.9.1927: 2.

brukt tiden og spart til helskjegg. Bildene av Wang som hadde blitt trykt i avisene, var fra da han var ved Kriminalasylet. Ofte var bildene tatt på pasientens initiativ, der pasientene var velkledde og nybarberte.¹⁴⁴ På bildene avisene brukte av Wang, var han nybarbert og så flott ut. Siden journalisten antok at Wang hadde helskjegg, ble det spekulert om det ble ufarlig for glattbarberte mennesker å ferdes i byen, men det skulle bli verre for folk med helskjegg: «De må snart være forberedt på å bli arrestert hvor og når de viser sig på gaten.»¹⁴⁵

Det ble et vakuum de gangene avisene ikke hadde mottatt leserbrev fra Wang. De første dagene etter rømmingen skrev avisene reportasjer om hvem Wang var, men ettersom dagene gikk, uten at politiet kunne meddele at de hadde funnet spor, skrev avisene lite. Det virker som journalistene hadde problemer med å holde avislesernes interesse for Wang, uten at de skrev daglige avisreportasjer om at han enda ikke var arrestert. Det var i slike «vakuum» at avisene skrev spekulasjoner. Alle de fire avisene Arbeider-Avisen, Dagsposten, Nidaros og Trondhjems Adresseavis hadde flere slike reportasjer i tiden Wang var på rømmen. Reportasjene hadde som regel overskrifter som «Intet spor efter Wang» «Ludvig Wang fremdeles paa fri fot» og «Wang lar sig ikke finne». Det som var felles for alle reportasjene var at de handlet om ulike mislykkede politiaksjoner. Politiet fikk opplysninger om at Wang var sett på ulike steder rundt om i byen, men da politiet ankom disse plassene viste det seg enten at de ikke fant noen, eller at det var en annen mann enn Wang.

Samme dag som Arbeider-Avisen spekulerte på om Wang hadde fått helskjegg, publiserte Dagsposten et nytt leserbrev fra han.¹⁴⁶ I dette leserbrevet kom humoren til Wang enda tydeligere fram enn i brevet han sendte til Arbeider-Avisen 13. september 1927. Det virket som om han frydet seg over å lese om politiets resultatløse jakt og spøkte med at han skulle begynne å gå med kvinneklær for å lage flere problemer for politiet. Noe det faktisk gjorde, men dette kommer jeg tilbake til. Han skrev også at han håpet at journalistene kunne hjelpe han, ved å publisere nyheter fra asylet i avisene. Noe de gjorde, men først noen år senere.¹⁴⁷

I Arbeider-Avisens reportasje 15. september 1927: «Wang er ennu paa fri fot. Men det varer sannsynligvis bare få dager før han blir knepet. En arrestasjon på Rosendal igår kveld», skrev journalisten om en meget dramatisk pågripelse på Rosendal teater kvelden i forveien.¹⁴⁸ Under nest siste kinoforestilling kontaktet en kvinne politiet og meddelte at hun hadde sittet på samme benkerad som Wang. Politiet og lensmannen stormet kinoen og pågrep en mann. Da

¹⁴⁴ Nidaros, 2.2.1925: 8.

¹⁴⁵ Arbeider-Avisen, 14.9.1927: 2.

¹⁴⁶ Se vedlegg IV.

¹⁴⁷ Dagbladet skrev en reportasje om ham 2.8.1928 og Arbeider-Avisa 14. august og 21. august 1948.

¹⁴⁸ Arbeider-Avisen, 15.9.1927: 2.

mannen spurte hva dette skulle bety, forklarte politiet at de mente han var rømlingen. Mannen la fram papirer som viste at han var en annen. Politiet ga seg ikke med dette og kontaktet overpleieren på Kriminalasylet. Overpleieren kom og bekreftet at mannen ikke var Wang. Den fremmede mannen var en pensjonert jernbanearbeider. «Politiet forfølger nå et spor som sannsynligvis i løpet av de nærmeste dager vil føre til at Wang påny kommer bak lås og slå. Det er ikke usannsynlig at sakens oppløring vil komme til å by på ganske store overraskelser.»¹⁴⁹ Arbeider-Avisens reportasje om arrestasjonen på Rosendal teater var en dramatisk gjengivelse av politiets pågrep av nok en mann som ikke var Wang. Bare ved å se på avisens misvisende overskrift, «...en arrestasjon på Rosendal...». Mannen som politiet mente var Wang ble pågrepet og ikke arrestert. Slik reportasjen var strukturert bygde journalisten opp til et klimaks der Wang ble arrestert. Det er først mot slutten av reportasjen at journalisten skrev at dette faktisk ikke var Wang. En slik dramatisk oppbygging var sannsynligvis et bevisst dramatiserende grep tatt fra journalistens side. Arbeider-Avisen skrev videre at en arrestasjon av Wang ville by på store overraskelser. Tidligere viste jeg et eksempel der avisen hadde brukt et lignende uttrykk. 10. september brukte Arbeider-Avisen «nye sensasjoner». Begge uttrykkene ble brukt som et språklig virkemiddel for å skape og vedlikeholde en føljetong. Alle avisene hadde føljetonger om Wang til han ble pågrepet.

Dagsposten hadde også en reportasje om politiaksjonen på Rosendal teater: «Jagten etter Wang.»¹⁵⁰ Forskjellen på Arbeider-Avisens og Dagspostens reportasje var at den siste ikke hadde den samme dramatiske beskrivelsen. Stort sett hadde reportasjene til Dagsposten en mer relativt nøktern stil i motsetning til de andre avisene i byen. Dagsposten hadde kun en liten kronikk om politiaksjonen på Rosendal teater, der det stod at politiet hadde ventet til forestillingen var over og spurt en mann om de fikk se papirene hans.

Avisene skrev mye om politiets jakt etter Wang. Det var også oftest politiet eller lensmenn som pågrep de rømte pasientene etter at pleierne selv hadde forsøkt å oppspore dem den første tiden etter rømningen. Tallmaterialet fra rømningsprotokollen fra Reitgjerde viser også at det var totalt 11 % av alle pasientene som rømte returnerte selv til asylet, eller meldte seg til politiet i perioden 1941 til 1981.

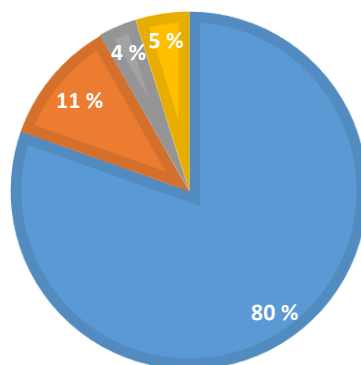
¹⁴⁹ Arbeider-Avisen, 15.9.1927: 2.

¹⁵⁰ Dagsposten, 15.9.1927: 4.

I PERIODEN 1941-1981 BLE DE SOM RØMTE FRA REITGJERDET:

N= 291.

■ Pågrepet av politi eller pleier ■ Returnerte av seg selv ■ utskrevet ■ Ingen informasjon

Dagen etter politiaksjonen på Rosendal teater hadde Arbeider-Avisen en ny avisreportasje om to arrestasjoner av Wang. Denne avisreportasjen var som den forrige dramatisk og journalistene brukte retoriske grep fra kriminallitteraturen. Politiet hadde gjort to pågripelser, en kvelden før og en samme morgen som avisreportasjen ble skrevet. Den første var av en mann som hadde gått med oppbrettede krager på sin blå-grønne frakk. Det var kjent at Ludvig Wang, som hadde drevet på med skredderarbeidet i Kriminalasylet, var i besittelse av en særegen frakk som han selv hadde sydd. «Mens den formodede Wang gikk i dype funderinger, følte han plutselig en tung hånd på sin skulder, og da han forbauset så op, stod der en svær konstabel på hver side av han.»¹⁵¹ Det viste seg at også denne mannen hadde sine papirer i orden. «...ellers vilde han kanskje for ettertiden fått fortsette sine funderinger i en ensom celle på Kriminalasylet. Nu slapp han med skrekken.»¹⁵² I beskrivelsen av den neste pågripelsen brukte journalisten enda sterkere retorikk og den var enda mer spektakulært beskrevet enn den forrige. Det viste seg at politiet hadde tatt Wang på ordet etter hans leserbrev til Dagsposten 14. september da han skrev at han hadde vurdert å ta på seg kvinneklær for å unngå politiet.

Man traff nemlig Wang spaserende i Fjordgaten maskert som en gammel kone. Under tørklædet kunde man se litt av ansiktet, og trekkene røbet mannen. Det var Wang. Forfølgernes tunge hånd slo ned på mannens skulder. Dessverre viste en nærmere undersøkelse at «mannen» var en kvinne. Og dermed måtte den tann trekkes ut.¹⁵³

¹⁵¹ Arbeider-Avisen, 16.9.1927: 2.

¹⁵² Ibid: 2.

¹⁵³ Ibid: 2.

Avisreportasjene til Arbeider-Avisen hadde en tydelig dramatisk litterær tilnærming. De delte flere aspekter med kriminal og spenningslitteraturen. I de reportasjene som jeg har vist til, skrev journalistene i presens og ikke i fortid. Avisen skrev om hendelser som hadde foregått kvelden før, eller samme dag. Ved at journalistene skrev i presens ble det mulig for leseren å følge politiet i deres pågrepelse av «Wang». På samme måte som leseren følger detektiven i kriminalromaner der svaret først blir avslørt i slutten av boken. Kriminallitteratur var ikke et ukjent fenomen på 1920-tallet. Det ble skrevet mye norsk kriminallitteratur så tidlig som fra midten av 1800-tallet. I 1840 utga Maurits Christopher Hansen *Mordet paa Maskinbygger Roolfsen*. Dette var ikke bare Norges første detektivroman, fortellingen kom ut året før Edgar Allan Poes *The Murders in the Rue Morgue* fortellingen som ellers fikk æren som verdens første detektivfortelling.¹⁵⁴ Flere av avisene i Trondheim, inkludert Arbeider-Avisen, publiserte ofte utdrag fra forskjellige romaner og noveller, som de fulgte i flere dager. På 1920-tallet var kriminalromanen en gjenganger i trondheimsavisene. Det kan virke som journalistene i enkelte avisreportasjer forsøkte å lage en kriminalroman om Ludvig Wang, ved at de lagde reportasjer hver dag Wang var på rømmen om «hva har Wang gjort det siste døgnet». Til slutt i artikkelen forklarte journalisten at de sporene i den forrige reportasjen ikke hadde hjulpet politiet i komme nærmere rømlingen. «Og problemet: Hvor er Wang? Er like uløst.»¹⁵⁵

På 1920- og 1930-tallet fikk kriminaljournalistikken stadig større tyngde, både med hensyn til omfang og med hensyn til stil og tone. Det var ikke bare under Ludvig Wangs rømning at journalistene skrev spekulative avisreportasjer som mest lignet kriminalromaner. I boken *Norsk Pressehistorie* skrev Rune Ottosen, Lars Arve Røssland og Helge Østbye om kriminaljournalistikken på 1920- og 30-tallet. De presenterte fire ulike temaer som kjennetegnet kriminaljournalistikken: personnavn, detaljer, spekulasjoner og tillit til politiet.¹⁵⁶ Det er flere likhetstrekk med de fire punktene i *Norsk pressehistorie* og reportasjene om Wang.

For det første ble det brukt fullt navn på involverte tidlig i saken.¹⁵⁷ Allerede i de første avisreportasjene skrev journalistene navnet på pasienten og de involverte i rømingssaken. De skrev derimot ikke navnene til alle involverte i saken. Blant annet ble verken gårdbrukeren Wang hadde besøkt før rømningen, eller navnet på damen han hadde drept på Gardermoen nevnt med navn. For det andre, opplysninger som journalistene fikk, ble ikke sortert ut med

¹⁵⁴ Per Thomas Andersen, *Norsk litteraturhistorie*, Oslo 2012: 170.

¹⁵⁵ Arbeider-Avisen, 16.9.1927: 2.

¹⁵⁶ Ottosen m.fl. 2012: 93.

¹⁵⁷ Ibid: 93.

tanke på relevans eller personvern. Alt det journalistene mottok av informasjon ble publisert.¹⁵⁸ Da Wang rømte, publiserte journalistene blant annet historier om hva som hadde hendt på Gardermoen i 1893, disse historiene stemte ikke overens med rettsdokumentene. For det tredje, journalistene brukte informasjonen til å spekulere. Journalistene mottok informasjon som de brukte til å skape hentydninger og spekulasjoner om for eksempel hva som «faktisk» hadde hendt, eller «det må ansees som gitt at» noe ville ha hendt om ting lå til rette for det.¹⁵⁹ Da Wang var på rømmen skrev journalistene blant annet at han måtte ha hatt kvinnelige hjelpere og at han hadde barbert seg.¹⁶⁰ For det fjerde, stolte journalistene som skrev kriminaljournalistikk på 1920- og 30-tallet på det politiet fortalte.¹⁶¹ Journalistene skrev at politiet var på sporet av Wang på ulike plasser. Denne informasjonen brukte Wang i leserbrevene sine til å håne politiets arbeid, et eksempel var da Wang kritiserte politiet for at de hadde funnet hans gamle spor fra 1924 ved Jonsvannet som ligger noen mil øst for Trondheim by.

Tidligere har jeg sett på hvordan avisene hadde funnet det sensasjonelle med Wang og journalistene hadde forsøkt å fremstille han som Gjest Baardsen og Elias Tønnesen med fortellinger, myter og sang. At kriminelle på flukt hadde kledd seg ut som det motsatte kjønn var heller ikke noe nytt. Avisen *Indherred*, publiserte i 1913 en artikkel, «Elias Tønnesen. Hva har han foretat sig efter rømningen? Den gamle enke.»¹⁶² Elias Tønnesen skulle visstnok ha forkledd seg som en gammel enke, med et sort slør og en dameparykk. Tønnesen skulle også ha skaffet seg gode papirer som viste enkens historie og det ble spekulert i om en sakfører ble lurt til å hjelpe ham med papirarbeidet. Til slutt i reportasjen spekulerte journalisten i om Elias Tønnesen skulle ha opptrådt på Karl Johan i sitt enkehabitt.¹⁶³

Tidligere viste jeg til konkrete eksempler på reportasjer som handlet om intervjuer av tre ulike statsansatte, en overpleier fra Kriminalasylet, en ekspedisjonssjef og en politimann. I dette delkapitlet har jeg vist et eksempel der en privatperson selv sendte inn leserbrev for å støtte Wang. De dagene da Wang ikke sendte leserbrev, tok journalistene seg friheter med å skrive spekulasjoner. Et eksempel på dette var da *Arbeider-Avisen* antok at Wang hadde spart til skjegg, der journalisten advarte de andre med helskjegg i Trondheim kom til å bli arrestert. Det kanskje mest interessante med avisreportasjene i dette delkapitlet er de hvor journalistene

¹⁵⁸ Ottosen m.fl. 2012: 93-94.

¹⁵⁹ *Ibid*: 94.

¹⁶⁰ *Trondhjems Adresseavis*, 13.9.1927: 2.

¹⁶¹ Ottosen m.fl. 2012: 95.

¹⁶² *Indherred*, 20.12.1913: 2.

¹⁶³ *Ibid*: 2.

skrev om «arrestasjoner» av Wang. Disse historiene kan nærmest kalles kriminalromaner, historiene ble fortalt i presens, der leseren kunne lese hvordan politiet (detektiven) listet seg innpå og arresterte «Wang» (skurken). Jeg skal nå se nærmere på arrestasjonen av Wang og hvordan dette ble framstilt i avisene.

Arrestasjonen

Den 17. september 1927 publiserte Arbeider-Avisen et nytt leserbrev fra rømlingen.¹⁶⁴ «Var Ludvig Wang i Hjorten torsdag kveld? Han paastaar selv aa ha vert der. – Han er pengelens og sulter, men vil ikke la sig fange levende. Politiet driver en iherdig, men resultatløs jakt.»¹⁶⁵ Denne avisreportasjen handlet om flere ulike temaer. Det første handlet om politiets resultatløse etterforskning, tips i saken og falske alarmer. Det neste temaet handlet om at avisen hadde mottatt et nytt leserinnlegg fra Wang. Denne gangen fortalte han at han hadde vært på Hjorten, hvor det var revy og en sang som hadde et vers om han. Journalisten fremhevet at det var ingen aviser som hadde skrevet om dette. Enten hadde faktisk Wang vært på Hjorten selv eller hadde han forbindelser med noen som hadde sett revyen. Til slutt resonnerer journalisten seg fram til at det siste var kanskje det mest sannsynlige, da det ville ha vært vanskelig for Wang å ikke bli oppdaget. Denne gangen hadde det også blitt rettet på språket til Wang.

Det er en liten endring å spore i leserbrevene til Ludvig Wang, i dette brevet brukte han ikke like mye humor som i de forrige. Det kan virke som han var sliten og lei da han skrev. En stor del av brevet hadde samme tema som tidligere, at Wang følte seg urettferdig behandlet. Til forskjell fra tidligere viste han derimot i dette brevet til konkrete eksempler på hvordan andre kriminelle hadde fått friheten sin, mens han selv var «sperret inne». I de tidligere brevene skrev han at han selv hadde blitt frisk og en religiøs person. Han skrev at han nektet å bli tatt levende og brukte en metafor om seg selv som en hund: «Man kan skyte mig ned som en hund. Og man kan tirre en hund til den biter, viser tender.»¹⁶⁶ Dette var riktig nok en metafor, men det var også en trussel mot politiet, om de valgte å fortsette sin jakt etter han måtte de være klar for å bli «bitt». Diktet han skrev på slutten av brevet kan være hentet fra revyen, det er uvisst. Siden Wang selv hadde skrevet flere dikt avslutningsvis i sine leserbrev, kan det tenkes at også dette diktet var hans. I så fall kan også dette diktet tolkes som en trussel, fordi han skrev «prøv deg

¹⁶⁴ Se vedlegg V.

¹⁶⁵ Arbeider-Avisen, 17.9.1927: 1;

Hjorten var et stort lokalforsamlingshus i Ila der det av og til ble arrangert revyer.

¹⁶⁶ Arbeider-Avisen, 17.9.1927: 1.

ei alene» til politiet.¹⁶⁷ Disse to eksemplene er med på å vise at Wang ikke ville at politiet skulle tro han var ufarlig.

Den tiden Wang var på rømmen var det hovedsakelig fire typer reportasjer. Det var journalistenes reportasjer som i starten av perioden handlet om den overdrevne fortellingen om den sinnssyke kriminelle rømningen, og etter hvert utviklet reportasjene seg til å handle om den «sensasjonelle rømningen». Den andre typen var Wangs leserbrev, som handlet om Wangs fortellinger om urettferdig behandling, men som også gjorde narr av politiet med sine humoristiske skildringer og dikt. Den tredje typen reportasjer avisene publiserte, var de som inneholdt spekulasjoner og hadde en stil som lignet en kriminalroman. Den siste typen reportasjer var da andre mennesker fortalte hva de mente om enten rømningen eller forholdene ved asylene lik leserbrevet fra Olaf H. Solem. Adresseavisen publiserte 19. september 1927 en reportasje av denne siste typen. I tidligere avisreportasjer var det blitt rettet kritikk mot asylene i Trondheim, grunnet antallet rømninger. I denne avisreportasjen intervjuet Adresseavisen Dr. Konrad Aas, de spurte han hva han mente om saken, og hva som burde ha blitt gjort.¹⁶⁸ Dr. Konrad Aas var direktør på Rønvik asyl i Bodø. Han hadde tidligere vært reservelege ved Rotvold asyl. Aas startet med å uttale seg om terminologien som hadde blitt brukt i avisreportasjene. Han hadde lagt merke til at uttrykket «fange» var blitt brukt om pasientene. For det første var dette helt feil, og for det andre var det også en lite tiltalende måte å betegne mennesker på fortalte Aas.

Det er slet og ret patienter og intet andet og man maa huske paa at der hos dem ikke er det undfaldenhetsmoment som hos forbrydere. Det er derfor asylernes pligt at behandle dem paa en penere maate, at forsøke at gjøre en menneskelig tilværelse ut av deres langvarige isolation fra samfundet, og en slik behandling bør enhver pleier tillempe efter sit personlige skjøn.¹⁶⁹

Deretter ble Aas spurt hva han mente om rømningen til Wang. Dette spørsmålet ville ikke Aas svare direkte på, grunnet at han ikke hadde jobbet på Kriminalasylet eller Reitgjerdet. Han utdypet det litt vage svaret med å vise til det han hadde sagt tidligere i reportasjen, at pasientene også var mennesker. Han mente forøvrig at de to asylene burde overvåkes bedre enn ordinære sinnssykeasyler.

Samme dag som Konrad Aas uttalte seg i Adresseavisen, kunne Arbeider-Avisen meddele at Wang var funnet og pågrepet. Mandag morgen ble rømningen funnet av politiet på et småbruk på Byåsen. I denne avisreportasjen kan vi lese om hvordan politiet fant og pågrep

¹⁶⁷ Arbeider-Avisen, 17.9.1927: 1.

¹⁶⁸ Trondhjem Adresseavis skiftet navn til Adresseavisen 17.9.1927.

¹⁶⁹ Adresseavisen, 19.9.1927: 3.

han. Mannen som eide småbruket ble det også skrevet mye om. Småbruket Brandhaug i Kystadmarka, som lå i nærheten av Lianvannet ble eid av fiskehandler Nils Aune. Aune var en kjenning av politiet, og hadde tidligere mindre dommer på seg for hjemmebrenning. Etter at politiet i lengre tid hadde forsøkt å ta seg inn på Brandhaug fikk de kontakt med Aune. Aune nektet for at han hadde hatt kontakt med rømlingen. Politiet ønsket å undersøke huset, noe Aune syntes var greit. Journalisten til Arbeider-Avisen skrev flere sitater i reportasjen som om journalisten selv var tilstede under pågripelsen. Et eksempel Aunes utsagn: «Bare undersøk så mye dere vil. Her finnes ingen.»¹⁷⁰

De fant den rømte pasienten inne på et kott, og han ble rolig og velvillig med konstablene, på veien mot politibilen spurte Wang om å få dra tilbake og hente pengene sine. I reportasjen stod det at da Wang hentet pengene sine resonnererte han seg frem til at det var Aune som hadde angitt ham. Wang tok da hevn med å vise politimennene hvor Aune hadde gjemt hjemmebrentapparatet, satsen og pengene Aune hadde tjent på salget. Da ble også Nils Aune arrestert sammen med Wang. Det viste seg at rømlingen hadde tjent til livets opphold ved å brenne for Aune. Selv etter arrestasjonen nektet Aune for å ha kjennskap til Wang. På den andre siden forklarte rømlingen å ha bodd hos Aune i åtte dager.¹⁷¹

I tillegg til Arbeider-Avisen var det kun Dagsposten som meddelte at Wang var pågrepet den samme dagen som han ble funnet. I Dagspostens avisreportasje om arrestasjonen av pasienten, var det også klare forskjeller med Arbeider-Avisen. Denne reportasjen var på side fire, og ikke på første side slik som hos Arbeider-Avisen. Reportasjen var kort, informativ og hadde ingen dramatik overhodet sammenlignet med Arbeider-Avisens. I Dagsposten stod det bare hvor han hadde blitt arrestert, og hva Wang hadde gjort på Brandhaug i motsetning til Arbeider-Avisens reportasje som inneholdt hvordan politiet hadde gått fram steg for steg og pågrepet Wang på Brandhaug.

De fire trondheimsavisene hadde alle skrevet flittig om Wang. Det var riktignok Arbeider-Avisen som hadde skrevet flest reportasjer. Tidligere har jeg sett på hvordan Arbeider-Avisens journalist(er) publiserte mer dramatiske avisreportasjer enn konkurrentene. Dagsposten hadde også mottatt leserbrev og hatt store avisreportasjer om Wang på forsiden på samme måte som Arbeider-Avisen. Sammenlignet med konkurrentene publiserte også Dagsposten mindre, og til tider mer deskriptive reportasjer som var lengre bak i avisen lik en liten notis. Enkelte dager, med noen unntak virket det som om Dagsposten enten var mindre interessert i Wang, eller at de bevisst hadde holdt en mer nøktern stil enn de andre avisene.

¹⁷⁰ Arbeider-Avisen, 19.9.1927: 1.

¹⁷¹ Ibid: 1.

Rømningene til Halvorsen og Dahl som jeg har diskutert tidligere, fikk mindre spalteplass i avisene enn rømningen til Wang. På grunnlag av Dagspostens reportasje 19. september 1927 kan det trekkes en slutning at det virket som avisen prøvde å holde en mer nøktern stil enn sine konkurrenter. Dette stemmer imidlertid ikke. Dagen etter kom Dagsposten med en ny reportasje. Det virker heller som om Dagsposten enten manglet informasjon eller tid til å få skrevet en like informativ og dramatisk reportasje som Arbeider-Avisen samme dag som Wang ble arrestert. Reportasjen til Dagsposten hadde enda flere detaljer enn det konkurrenten hadde. Arbeider-Avisen ga ut sin reportasje samme dag som Wang ble arrestert, mens denne avisreportasjen ble publisert dagen etter. Tross alt ble Wang arrestert tidlig mandag morgen og det er forståelig at ikke alle avisene hadde fått tid eller en like stor mengde med informasjon som enkelte av de andre. Nidaros og Adresseavisen hadde ingen reportasje 19. september. Det stod i Dagspostens reportasje hvorfor Wang ikke hadde blitt arrestert tidligere. Årsaken var at det i starten av september hadde det vært en politiaksjon hos Aune på grunn av mistanke om hjemmebrenning.

Tiden etter hadde politiet vært på besøk på hytten til tidligere overpleier ved Kriminalasylet, Gunerius Christiansen Skare, men siden de hadde hatt en aksjon hos Aune kun noen dager før, så de ikke nytten av et nytt besøk. Nidaros som var den avisen som hadde skrevet minst om Wang i den tiden han hadde vært på rømmen, men hadde den lengste avisreportasjen om arrestasjonen 20. september.¹⁷² Alle de fire avisene skrev den samme dramatiske historien om hvordan politiet hadde pågrepet Wang.

Etter at rømlingen var blitt pågrepet, fortalte han hvor og hva han hadde gjort de dagene han hadde vært på flukt. Wang fortalte at han rømte fra pleieren i Ila og dro til Marienborg, der han overnattet i ei jernbanevogn. Deretter fortalte han den samme fortellingen som han hadde skrevet i de ulike leserinnleggene til Arbeider-Avisen og Dagsposten om blant annet om besøket på Lerkendal og Jonsvannet. Fredag 9. september hadde han dratt til Byåsen og overnattet i et vedskjul. Dagen etter hadde han dratt til Nils Aune, som hadde gjenkjent han. Wang fikk være hos Aune mot betaling for losjiet. Han betalte med pengene han hadde tjent ved Kriminalasylet. Fredagen før han ble arrestert hadde han vært i byen og fått 245 kroner av en venn. Hvem denne vennen var, ville ikke Wang fortelle.¹⁷³ Pasienten fortalte at han selv hadde solgt 60-70 flasker med hjemmebrent, og journalisten lurte på om det var dette salget som førte til at politiet fikk tips om at Wang var på Brandhaug. Wang fortalte også at det hadde vært et stor drikke-fest hos Aune lørdagen før arrestasjonen. Wang hadde egentlig planer om å

¹⁷² Avisen Nidaros fra 20.9.1927 hadde en feilaktig fane hvor det stod «mandag den 19de september 1927.»

¹⁷³ Nidaros, 20.9.1927: 7.

reise sørover den søndagen, men på grunn av skallebank, måtte han vente til mandagen. Journalisten skrev humoristisk at det var «tømmermenn» som hadde hjulpet politiet i arrestasjonen.

Tidligere i kapitlet viste jeg til humoren og ironien i Wangs leserbrev, i det siste leserbrevet virket det som humoren til Wang hadde forsvunnet, og brevet var preget av at Wang var lei av politiet og nærmest truet dem. Tonen var dermed langt fra den tonen han hadde i de første leserbrevene, hvor han presenterte seg selv som en uskyldig og ufarlig mann. Mesteparten av delkapitlet handlet om hvordan Wang ble arrestert og presentasjonen i avisene. Det viste seg at Dagsposten ikke var mer forsiktig i artikkelskrivningen om Wang enn det Arbeider-Avisen og de andre Trondheimsavisene var. Det neste og siste delkapitlet handler om de to siste leserbrevene avisene mottok etter arrestasjonen.

Kanonkuler og Wangs to sider

Etter at både Ludvig Wang og Nils Aune var arrestert mottok Arbeider-Avisen to nye brev som var skrevet av Wang.¹⁷⁴ Det ene brevet ble funnet på Brandhaug, det andre mottok avisen i posten. Det viste seg at det var Aunes 15 år gamle sønn som hadde vært postbud for Wang, noen ganger hadde Wang selv levert brevene. Både Nidaros og Adresseavisen la stor vekt på at brevene var ekte, begge avisreportasjene stilte spørsmål ved hvorfor Wang hadde sendt brevene. Arbeider-Avisas journalist spekulerte i at det kunne ha vært Aune som hadde bedt Wang om å skrive dem. Om Wang sendte leserinnlegg der han beskrev at han trengte penger, kunne det være at Wang ville få midler fra ulike venner. Dette igjen ville ha ført til at Aune tjente mer på Wangs opphold hos seg.

Grunnen til at Wang hadde dratt opp til gården til Aune, var at han ved tidligere anledninger hadde blitt med en tidligere overpleier ved Kriminalasylet til hans villa. Denne villaen lå rett ved gården til Aune, og ved besøkene til villaene hadde han kommet i kontakt med Aune. Journalisten syntes det var merkelig at denne overpleieren som bodde i villaen hele perioden Wang var på rømmen, som også hadde utsikt til Aunes gård, ikke hadde sett noe til rømlingen.

I leserbrevet som Arbeider-Avisen mottok skrev Ludvig Wang selv at han hadde brukt en kanonkule som våpen. Tidligere har jeg vist til at «kanonkule» var et begrep avisene brukte for å konstruere en større dramatik og farlighet rundt Ludvig Wang. I de siste leserinnleggene til Wang la han større vekt på trusler mot politiet og andre som ville arrestere han, det kan

¹⁷⁴ Se vedlegg VI og VII.

tenkes at han selv syntes kanonkule var et mer fryktinngytende, enn jernkule eller jernkrok som det stod i journalene. Dette var den eneste gangen Wang selv fortalte at han brukte kanonkule. Tidligere har jeg også vist til hvordan Wang selv var med på å konstruere sin egen farlighet, og hva som faktisk hendte på Gardermoen. Etter Arbeider-Avisens første avisreportasje etter rømningen i 1927, viste jeg til to andre gjengivelser der Wang fortalte andre versjoner om hva som «faktisk skjedde». Det kan virke som han fortalte forskjellige historier avhengig av hvem som var lytteren og hva denne personen ville høre. Thor Gotaas som skrev boken *Taterne livskampen og eventyret*, og Merete Wiger var begge ut etter å høre om den uskyldige Ludvig Wangs liv. Der Wang fortalte om det «lille» uhellet som gjorde til at han endte opp med å tilbringe 70 år som fange og pasient. En annen historie fortalte han til Dr. Paul Winge og i dette leserinnlegget der han ønsket å konstruere en større farlighet om sin egen person. Ludvig Wang fortalte også, slik jeg tidligere har skrevet, om to ulike årsaker til hvorfor han hadde rømt, til henholdsvis avisleserne og gårdbrukeren.

Etter at leserbrevet var gjengitt fulgte en dialog mellom en journalist og dr. Trygve Berg som var konstituert direktør ved Kriminalasylet for Karl Andresen. Berg greide ut om sine observasjoner av Wang i tiden før og etter rømningen. Pasienten var i godt humør da han kom tilbake til Kriminalasylet. Han hadde fortalt Berg at han var forberedt på å bli tatt, og var fortrolig med å komme tilbake til Kriminalasylet. Den konstituerte direktøren forklarte også hvordan humørsvingningene til Wang fungerte og at han de siste årene før rømningen hadde oppført seg upåklagelig. Han greide også ut om at det hadde vært diskusjoner om at Wang hadde hatt en mulighet til å slippe ut av Kriminalasylet, men denne muligheten hadde Wang ødelagt med sin rømning.¹⁷⁵ En annen sanksjon Kriminalasylet brukte for å «straffe» Wang var at han mistet sitt privilegium/ sin frihet til å dra på utflukter, og turer, som den til Børsa. Dr. Trygve Berg fortalte til slutt at Ludvig Wang var meget stolt over sine avisskriverier.

Etter at Wang var tilbake i Kriminalasylet, sluttet journalistene å skrive avisreportasjer om han. For Arbeider-Avisen kan det virke som «kriminalromanen» var ferdig, den sensasjonelle rømningen var tilbake hvor han hadde tilbragt det meste av sitt liv, ved Kriminalasylet. Den negative kritikken asylet hadde mottatt i avisene, fortsatte noen dager etter at Wang var arrestert. Selv om journalistene ikke skrev noe mer om han, så mottok avisene leserbrev fra privatpersoner.

Det som kjennetegner debatten om og kritikken av sikkerhetspsykiatrien i perioden var hovedsakelig rettet mot behandlingen ved asylet. Partene i debatten var delt i to. På den ene

¹⁷⁵ Arbeider-Avisen, 20.9.1927: 2.

siden var det journalister og enkeltpersoner fra nærmiljøet og på den andre siden de sikkerhetspsykiatriske asylene, og debattforumet de brukte var lokalavisene. Dette kommer enda tydeligere fram i fjerde kapittel der jeg skal se nærmere på debatten mellom avisjournalistene og direktøren på Reitgjerdet.

Ludvig Wang var pasient ved Kriminalasylet til 1939. Da ble han forsøkt utskrevet til Reitgjerdets privatpleie i Leksvik. Der ble han til 1941, da han på grunn av tyverier ble sendt tilbake til Kriminalasylet. Med samtykke fra Helsedirektoratet og Justisdepartementet ble han igjen overført til Reitgjerdet og privatpleie i Selbu i 1947. Her ble han i et år, før han igjen returnerte til Reitgjerdet sykehus. Da han returnerte denne gang, fikk han gå fritt omkring i Trondheim, samtidig som han var til behandling på Kurbadet grunnet en vond skulder. I 1948 ringte direktøren fra Arbeider-Avisen til Reitgjerdet. Han hadde da fått besøk av Wang, som han nå trodde var utskrevet. Wang hadde fortalt Arbeider-Avisen sin livshistorie, som de gjerne ville trykke. Direktøren ved Reitgjerdet gjorde han oppmerksom på at Wang ikke var til å stole på. Han var en liten tid igjen på privatpleie i Selbu, men returnerte raskt. Det virket ikke som han fikk noen god tone med forpleieren. På 1950-tallet spilte Ludvig Wang på eget initiativ julenisse i Trondheims gater. Dette var meget populært blant barna, fordi han i disse årene hadde et langt hvitt skjegg og hår. Han fikk etter hvert dårlig syn, og døde i 1963. 90 år gammel.¹⁷⁶

Konklusjon

Hovedpoengene i dette kapitlet var de mange forskjellige historiene som ble publisert i de ulike avisene om Wang. Det hadde kun gått 21 måneder fra Paul Pedersen Dahl ble tatt med tilbake til Kriminalasylet etter at han rømte til da Wang rømte. Det kan selvfølgelig diskuteres hvorvidt den kriminelle handlingen var en utslagsgivende årsak til at Wangs rømning i 1927 fikk større mediedekning enn Dahls rømning. Dahl var dømt for tyverier og Wang for drap, men på grunn av reportasjene om Wangs rømning i 1924 så var ikke dette tilfellet, rømningen til Halvorsen fra 1905 underbygger også dette. Wangs rømning i 1924 hadde ikke den samme mediedekningen som hans andre. Siden Halvorsen i likhet med Wang ble beskrevet som veldig farlig uten at avisene valgte å skrive om han på samme måte som de skrev om Wang, så underbygger dette at det var en endring i 1927 hvordan avisene skrev om rømninger fra sikkerhetspsykiatrien. Hva var det som endret seg i løpet av de 21 månedene fra Dahl ble pågrepet til Wang rømte? Det kan ha vært flere årsaker til det. En av dem kan ha vært at da

¹⁷⁶ Brøset regionale sykehus, St. Olavs hospital, arkivet etter Reitgjerdet, Ludvig Wangs journal.

Wang rømte i 1927, fikk han gå alene midt i Trondheim by, uten at en pleier passet på han. Journalistenes og avisenes økte interesse for Wangs andre rømning kan i utgangspunktet ha vært asylkritikken. Slik jeg har vist til tidligere så endret tematikken i reportasjene seg fra å handle om asylkritikk til den sensasjonelle Wang da *Arbeider-Avisen* publiserte Wangs første leserbrev, før reportasjene nærmest ble kriminalromaner. Etter at Wang ble arrestert, så ble tematikken i reportasjene mer asylkritisk igjen.

Kapittel 4. Rømninger, farlighet og debatt

I dette kapitlet vil jeg diskutere hvordan farlighets- og rømningsdebatten utviklet seg i avisene på 1950-tallet etter to rømninger i dette tiåret. Jeg diskuterer journalistenes kritikk av Reitgjerdet og direktør Henry Lundh, og hvordan Lundh forsvarte sykehuset og seg selv med å bruke avisene som debattforum. Hvordan ble rømnings- og farlighetsdebatten endret etter en rømning fra 1953 og en fra 1956?

Kapitlet er bygd opp som en kronologisk gjennomgang av de to rømningene mens delkapitlene er bygd opp tematisk. Jeg problematiserer og drøfter avisreportasjer fra Nidaros, Adresseavisen og Arbeider-Avisa.¹⁷⁷ I tidsperioden 1940-1945 ble Dagsposten brukt som organ for Nasjonal Samling og etter krigen ble avisen nedlagt. I det første delkapitlet skal jeg se på hvilken tilnærming Nidaros, Adresseavisen og Arbeider-Avisens hadde da de skrev den første avisreportasjen om rømningen til Rolf Erling Knutsen og Nils Holtan.

Den første reportasjen, en farlig rømning eller en rømningskonge?

Rolf Erling Knutsen, kjent som Rottenikken, ble overflyttet til Reitgjerdet sykehus fra Botsfengslet i Oslo den 29. November 1951.¹⁷⁸ Han var blitt arrestert for et drap i 1944 og etter krigen ble han dømt til 18 års fengsel. Før denne dommen hadde han totalt blitt dømt til åtte års fengsel fordelt på tolv dommer.¹⁷⁹ Etter at han ble overført til Reitgjerdet fikk han innvilget flere permisjoner av direktøren på Reitgjerdet. Det var under en permisjon sammen med Nils Holtan han rømte 10. mai 1953.

Nidaros første avisreportasje om rømningen til Knutsen og Holtan var omfattende og inneholdt flere temaer. Reportasjen startet med «To meget farlige forbrytere rømte i går ettermiddag fra Reitgjerdet under en to timers permisjon fra sykehuset.»¹⁸⁰ Det var tre temaer som preget reportasjen. Det første temaet var journalistens beskrivelse av farligheten til de to pasientene. Hvordan Nidaros kunne beskrive dem som meget farlig er interessant fordi journalisten skrev at Reitgjerdet hadde nektet å uttale seg om selve farligheten. En mulighet kan være at journalisten husket avisreportasjene som ble skrevet om Knutsen under krigen og baserte farlighetsbeskrivelsen på dem. En annen mulighet var at farlighetsbeskrivelsen var

¹⁷⁷ Arbeider-Avisen skiftet navn til Arbeider-Avisa i 1946.

¹⁷⁸ Kåre Holt, *Skoggangsmann*, Oslo 1984: 143.

Heretter brukes hans fødenavn.

¹⁷⁹ Holt 1984: 20-21.

¹⁸⁰ Nidaros, 11.5.1953: 1.

basert på den 18 år lange dommen Knutsen hadde fått. Journalisten utdypet ikke hvorfor Knutsen og Holtan var farlige, annet enn at han beskrev de kriminelle handlingene de hadde gjort.

Dagen etter skrev journalisten at Nils Holtan ikke var farlig. Journalisten skrev «Holtan hadde vært borte i et par voldtektsaffærer, men er ikke dømt for dem. Han er nå ufarlig.»¹⁸¹ I samme reportasje stod det at Henry Lundh ikke ville uttale seg til avisen: «Direktør Lundh ved Reitgjerdet nektet nemlig i går å uttale seg om saken, da avisene etter hans syn hadde laget sensasjon av den.»¹⁸² I de to første reportasjene i Nidaros skrev journalisten om farligheten til pasientene uten å opplyse hvem det var som hadde kommet fram til disse konklusjonene. Statsråd Aaslaug Aasland var enig med direktør Henry Lundh om hvordan media hadde skapt sensasjon av rømningen.¹⁸³ Adresseavisen gjenga en reportasje fra Dagbladet der deres journalist forsvarte seg ovenfor statsråden. Journalisten mente det var deres jobb å forklare folket hva som hadde hendt og hvem som hadde rømt. Dagbladets journalist mente at det var avisreportasjene som hadde vært årsaken til at politiet og Heimevernet sendte ut mannskap for å finne Knutsen og Holtan. «Hadde det ikke vært for avisene ville de to rømlingene gått rundt i fred og ro.»¹⁸⁴ Der Aasland mente at det var journalistene som hadde skapt mediehyseriet, skrev journalisten: «Det er de myndighetene som slapp disse to karene løs på folk.»¹⁸⁵ Direktør Lundh og statsråd Aasland mente at avisene skapte frykt blant de menneskene som bodde i nærheten av Reitgjerdet når de skrev om sensasjoner og rovmord i avisene.¹⁸⁶ Dagbladets journalist var uenig i dette og det kan virke som de fikk støtte fra Adresseavisen som også publiserte reportasjen.

Det andre temaet som preget reportasjen var journalistens problematisering av at farlige pasienter hadde fått permisjoner. Selve permisjonssaken ble en gjenganger i avisene i hele perioden avisene skrev om Knutsen, som vi skal se senere. Det tredje temaet var den lange tiden det hadde tatt sykehuset å varsle politiet. Nidaros skrev at det hadde tatt fire timer før politiet ble varslet. Adresseavisen og Arbeider-Avisa skrev i sine reportasjer at det hadde tatt tre og en halv time og ikke fire timer. Hvordan fikk avisene tak i dette tidspunktet? Sannsynligvis fikk avisene tidspunktet fra samme kilde som hadde gitt dem signalementene til pasientene; enten fra politiet eller fra sykehuset. To av de tre avisene skrev tidspunktet da pasienten skulle ha

¹⁸¹ Nidaros, 12.5.1953: 8.

¹⁸² Ibid: 1.

¹⁸³ Aaslaug Aasland var minister i Sosialdepartementet fra 1951 til 1955.

¹⁸⁴ Adresseavisen, 22.5.1953: 5.

¹⁸⁵ Ibid: 5.

¹⁸⁶ Ibid: 5.

vært tilbake, 16.00. Deretter skrev de tidspunktet sykehuset varslet politiet 19.30.¹⁸⁷ Det kan forstås som Adresseavisen og Arbeider-Avisas historie var mer nøyaktig enn historien til Nidaros der de kun skrev antallet timer det tok sykehuset å varsle politiet. På grunn av at avisene fikk den samme informasjonen fra den samme kilden, fordi Nidaros skrev at det tok en halvtime lengre for sykehuset å varsle politiet virker det som Nidaros overdrev da de skrev at det hadde tatt fire timer. Allikevel er dette en liten forskjell, kun en halvtime. I denne sammenhengen indikerer det allikevel en vesentlig forskjell, Nidaros avisreportasje sett i sin helhet.

Nidaros reportasje bestod av flere retoriske grep fra journalisten og reportasjen i sin helhet inneholdt negativ kritikk mot Reitgjerdet. Et av de retoriske grepene til journalisten var farlighetsbeskrivelsen av pasientene. Farlighetsbeskrivelsen i seg selv var ikke problematisk, men siden journalisten skrev at fagpersonene ikke ville uttale seg om den blir den problematisk. Adresseavisen publiserte en reportasje dagen etter hvor de hadde intervjuet direktør Henry Lundh. I denne reportasjen kunne direktøren fortelle at tidspunktet avisene hadde skrevet om når pasientene skulle ha vært tilbake fra permisjon (16.00) var feil. Den ene pasienten skulle være tilbake klokken 17.00 og den andre 18.00.¹⁸⁸ Fordi Lundh mente at alle avisene skrev feil tidspunkt, kan det ikke ha vært Reitgjerdet som hadde gitt tidspunktene til avisene. Det må da ha vært politiet. Videre fortalte direktør Lundh at årsaken til at sykehuset ikke hadde kontaktet politiet umiddelbart da pasientene uteble, var fordi pasientene muligens hadde blitt forsinket.¹⁸⁹

Adresseavisen og Arbeider-Avisa publiserte også en reportasje om rømningene samme dag som Nidaros. Adresseavisens reportasje var veldig ulik den Nidaros publiserte. Journalisten til Adresseavisen skrev ikke direkte om farligheten til de to pasientene. Han la større vekt på livshistorien til de to og at Knutsen var dømt for drap og ikke at han hadde drept noen.¹⁹⁰ Ved å formulere seg slik kriminaliserte ikke journalisten pasienten ytterligere enn det dommen fra rettsaken hadde gjort i 1943. Arbeider-Avisa skrev først i reportasjen at Knutsen var farlig, men senere i reportasjen skrev de at han ikke var ufarlig og personer som møtte han måtte være forsiktige.¹⁹¹ Det virket som Arbeider-avisa ikke klarte å bestemme seg for hvor farlig Knutsen var.

Adresseavisen hadde et eget avsnitt om Knutsen som rømningsekspert med overskriften «Litt av en utbryterkonge.»¹⁹² I dette avsnittet skrev de om de tidligere rømningene til Knutsen,

¹⁸⁷ Adresseavisen, 11.5.1953: 1;

Arbeider-Avisa, 11.5.1953: 1.

¹⁸⁸ Adresseavisen, 12.5.1953: 12.

¹⁸⁹ Ibid: 12.

¹⁹⁰ Adresseavisen, 11.5.1953: 1.

¹⁹¹ Arbeider-Avisa, 11.5.1953: 1 og 8.

¹⁹² Adresseavisen, 11.5.1953: 1.

de skrev også at han var godt kjent i skogen og hadde det de beskrev som bjørnekrefter. Det virket som journalistene til Nidaros kriminaliserte og beskrev Knutsen som mer farlig enn journalistene til Adresseavisen. I motsetning til Nidaros skrev Adresseavisen om Knutsen som en slags Harry Houdini, utbryterkongen. Arbeider-Avisa skrev som Adresseavisen at Knutsen var en rømningsekspert, men de la ikke like stor vekt på akkurat det emnet som det konkurrenten gjorde. Arbeider-avisa hadde en veldig generell reportasje den første dagen etter rømningen sammenlignet med de to andre avisene. De skrev både at Knutsen var farlig og at han ikke var ufarlig og at han var en rømningsekspert.

Tre dager etter at Knutsen hadde rømt, ble direktør Henry Lundh intervjuet av Arbeider-Avisen om farligheten til Knutsen. Overskriftene i reportasjen til Arbeider-Avisa bar preg av direktør Henry Lundhs skepsis til ryktet Knutsen hadde fått. Direktøren ved Reitgjerdet mente Knutsen ikke var den voldsmannen han ble framstilt som. Han forklarte at omdømmet til Knutsen bestod av vage rykter fra ulike avisreportasjer fra krigen. I denne sammenheng mente direktøren om hvordan avisreportasjene under krigen var laget: «Nazimyndighetene brukte historiene om Knutsen i sin propaganda, og de sensasjonelle meldingene fikk en farge som uten tvil skulle tjene en bestemt hensikt.»¹⁹³

Det var forskjellig hvordan avisene i Trondheim vektla de ulike momentene i den første avisreportasjen om Knutsen og Holtan. Nidaros og Adresseavisen hadde en ulik tilnærming til hvordan de valgte å skrive om rømningen. Nidaros fokuserte på Knutsen som en meget farlig mann, i motsetning til Adresseavisen som ikke vektla farligheten i like stor grad, men heller fokuserte på utbryterkongen, Knutsen. Arbeider-avisas reportasje hadde en narrativ stil som nærmest var en mellomting av de to andre avisenes reportasjer. Det som var likt for alle de tre avisreportasjene var pasientenes signalement og hvordan de beskrev Nils Holtan. Holtan ble beskrevet kun som en sedelighetsforbryter av Trondheimsavisene. De tre avisene skrev ganske lite om han sammenlignet med Knutsen. Enten hadde de mindre informasjon om han, eller så hadde de vektlagt å fokusere mer på Knutsen.

Den første avisreportasjen til de tre ulike avisforlagene hadde klare likhetstrekk med reportasjene som ble publisert da Ludvig Wang rømte. Den tiden Wang var på rømmen skiftet avisene tema fra først å handle om den farlige og kriminelle Wang til å handle om sensasjonen Wang. Da Knutsen rømte i 1953 var tematikken delt allerede fra første avisreportasje. I avisreportasjene om Wang var det leserbrevene som var den utløsende årsaken til splittelse av tematikken. Da Knutsen rømte virket det som avisene var mer uavhengige av hverandre og

¹⁹³ Arbeider-Avisa, 12.5.1953: 7.

skrev mer selvstendige reportasjer med forskjellige temaer. I neste delkapittel skal jeg se nærmere på hvordan avisreportasjene utviklet seg i tiden Knutsen og Holtan var på rømmen og hvordan debatten mellom journalistene og direktør Henry Lundh endret seg.

Tomme tips, farlighet, behandling og Reitgjerdet

To dager etter at pasientene ved Reitgjerdet rømte skrev Nidaros en lengre reportasje om flere tips og hendelser de hadde fått om Knutsen. Tre personer som syklet mellom Malvik og Hommelvik mente de hadde sett Knutsen på toget til Storlien samme dag som han rømte. De hadde observert en mann i en lys frakk som stod på leddet mellom lokomotivet og den første jernbanevognen. Et døgn etter hendelsen kom syklister til å fundere på om dette kunne ha vært Knutsen.¹⁹⁴ Politiet hadde fått flere tips om hvor Knutsen var, ved flere anledninger viste det seg at det var omstreifere som hadde blitt forvekslet med Knutsen og Holtan.

I løpet av de to ukene Knutsen var på rømmen var det flere lignende reportasjer. Disse reportasjene var ikke veldig ulik avisreportasjene som ble publisert 26 år tidligere om Ludvig Wang. Da Wang rømte skrev journalistene avisreportasjer der de spekulerte om hvor han befant seg etter at de hadde mottatt «tips» om han. Denne typen reportasjer ble publisert de dagene avisene ikke hadde mottatt konkrete tips fra politiet. Reportasjen om Knutsen handlet om noe tre syklister hadde sett i et øyeblikk og et døgn etter hadde de resonnert seg frem til at det var en mulighet for at det kunne ha vært Knutsen. Dette tipset og de fleste tipsene avisene mottok de to ukene pasientene var på rømmen viste seg å være observasjoner av andre personer enn rømlingene. Ved en senere anledning hadde Nidaros enda en reportasje som hadde flere likhetstrekk med reportasjene om Ludvig Wang. I den første avisreportasjen Nidaros publiserte om Knutsens rømning beskrev de han som en farlig forbryter. I reportasjen: «Rottenikken nærmer seg svenskegrensen under sin eventyrlige flukt», ble Knutsen omtalt på samme måte som det Wang hadde blitt etter han hadde sendt leserbrevene; som en slags sensasjon.¹⁹⁵ Journalisten brukte uttrykk som «eventyrlige flukt», «lurte politiet», «fantastiske flukt» og «helt fenomenalt» om Knutsen.¹⁹⁶ I de første avisreportasjene om Wang i 1927 ble han beskrevet som en farlig morder og voldtektsmann, etter noen dager ble også han beskrevet som en sensasjonell rømningsekspert.

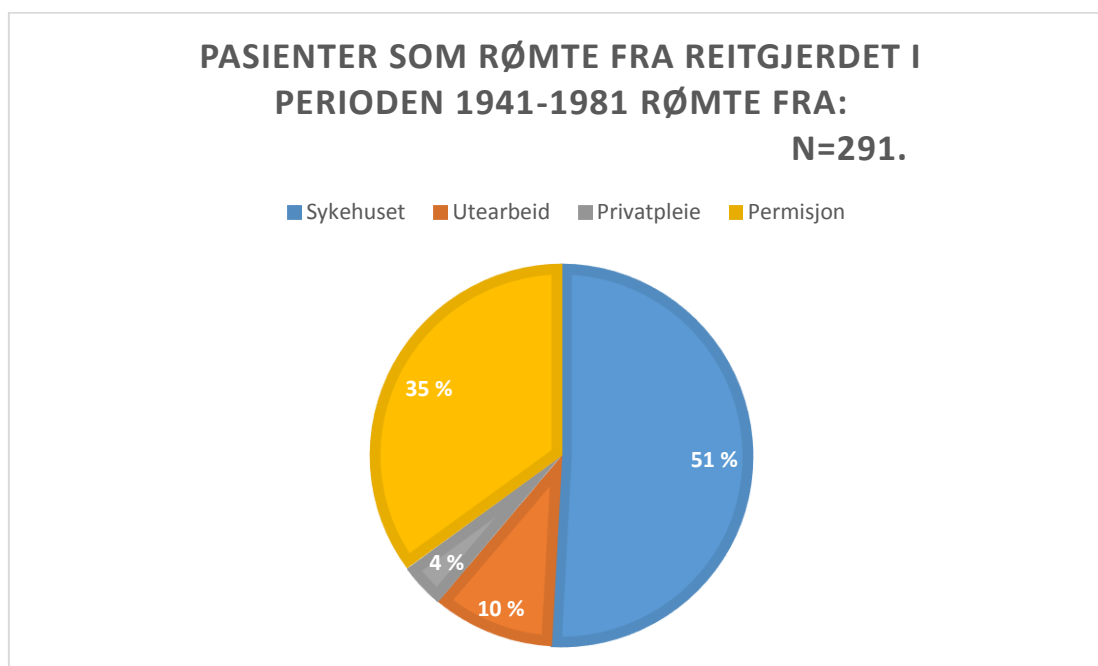
Det var ikke bare Rolf Erling Knutsen og Nils Holtan som rømte fra permisjon i perioden 1941 til 1981. Av de totalt 291 pasientene som rømte fra Reitgjerdet i denne perioden

¹⁹⁴ Nidaros, 12.5.1953: 1.

¹⁹⁵ Nidaros, 26.5.1953: 1.

¹⁹⁶ Ibid: 1.

var det 102 pasienter som rømte fra permisjon. Tallmaterialet viser at det kun var halvparten av de som rømte fra Reitgjerdet som rømte fra selve sykehuset. De andre pasientene rømte fra privilegier som var gitt dem som en del av behandlingen.

To dager etter rømningen til Knutsen og Holtan, publiserte Adresseavisen en kritisk reportasje om forholdene ved Reitgjerdet. I avisreportasjen: «Tar Reitgjerdet tilstrekkelig sikkerhetshensyn?», problematiserte journalisten sykehusets sikkerhet fordi det hadde forekommet flere rømninger.¹⁹⁷ Journalisten skrev at politiet ikke visste om Knutsen var i Trøndelag. Videre skrev han at årsaken til det store antallet med rømninger, var at pasientene fikk for store friheter med at de fikk innvilget permisjoner og privilegier: «MEN EN KAN ikke se bort fra at slike metoder også innebærer visse farer for den offentlige sikkerhet, ja for andre menneskers liv og helse.»¹⁹⁸ I dette tilfellet forsvarte direktør Henry Lundh sykehuset med å vise til at Reitgjerdet forsøkte å opprettholde det han mente var en god pleiementalitet. Denne påstanden indikerer at risikoen med å ha en god pleiementalitet var en økt rømningsfare. Direktøren mente også at menneskene som bodde i nærheten av Reitgjerdet ikke viste engstelse til sykehuset, fordi sykehusets naboer lot barna sine dra til sykehusområdet. Videre forklarte direktør Lundh at sykehuset måtte prioritere, og oppgaven til et sykehus var å ta vare på pasientene. «Vi må som sykehus i første rekke ta hensyn til pasientene, og kan vel ikke lastes

¹⁹⁷ Adresseavisen, 12.5.1953: 1.

¹⁹⁸ Ibid: 1.

fordi folk bygger sine boliger kloss inntil et sinnssykehus. De sikkerhetstiltak som er nødvendige mener vi å ha tatt.»¹⁹⁹

I debatten som utviklet seg mellom avisene og direktøren, kontaktet avisene politimester Erling Østerberg og fengselsstyrets ekspedisjonssjef Johannes Halvorsen. Politimesteren var delt i sitt svar om Reitgjerdets prioritering mellom sikkerhet og pasientbehandling. På den ene siden mente han det mest hensiktsmessige for sikkerheten var at pasientene hadde vært forsvarlig innesperret. På den andre siden ville han ikke kritisere legene ved Reitgjerdet. Han resonnererte seg frem til at årsaken til at Knutsen hadde fått permisjoner var hans gode oppførsel og arbeidsinnsats.²⁰⁰ Ekspedisjonssjef Halvorsen var rimelig enig i Østerbergs utsagn og skrev at denne saken ikke var bra for fengselsstyret om Reitgjerdet lot pasienter gå fritt omkring. Ekspedisjonssjef Johannes Halvorsen utdypet at Reitgjerdet var et sykehus for farlige sinnssyke og han forstod at friheten pasientene hadde var et ledd i behandlingen, samtidig var pasientene Reitgjerdets ansvar.²⁰¹ Både politimesteren og ekspedisjonssjefen hadde forståelser for at permisjonene var et ledd i sykehusets behandling av pasientene og begge var enige om at i denne saken kunne ikke fengselssystemet bli anklaget, det var sykehusets ansvar å holde kontroll på pasientene. Slik rømmingssaken ble presentert i avisene, virket det som Reitgjerdet sykehus stod alene med å forsvare behandlingen av pasientene. Det var en klar opposisjon representert av journalistene i de tre ulike avisene og det var to personer fra fengselssystemet som stilte seg mer eller mindre nøytralt til hele saken.

Kritikken mot Reitgjerdet fortsatte i perioden pasientene var på rømmen. En av journalistene til Nidaros presiserte at permisjonen fra Reitgjerdet var en feilvurdering fra legene.

De sakkyndige må ha hatt en betydelig tiltro til Knutsen. Men det syntes seg altså å være en feilvurdering. Rottenikken har falt, men det er å håpe at han ikke faller så dypt at feilvurderingen vil medføre tragedier for utenforstående personer.²⁰²

Tre dager senere hadde samme avis en reportasje om at det var flere enn Knutsen som hadde fått permisjoner fra Reitgjerdet. «Flere prominente fanger på bytur fra Reitgjerdet.»²⁰³ Journalisten nevnte to eksempler: en drapsmann og en torturist fra andre verdenskrig, som hadde fått permisjoner etter innleggelsen på Reitgjerdet der de blant annet fikk ta seg jobb på

¹⁹⁹ Adresseavisen, 12.5.1953: 12.

²⁰⁰ Ibid: 12;

Nidaros, 12.5.1953: 8.

²⁰¹ Adresseavisen, 12.5.1953: 12.

²⁰² Nidaros, 12.5.1953: 1.

²⁰³ Nidaros, 15.5.1953: 1.

Strinda.²⁰⁴ Det ble også skrevet at alle permisjonene fra Reitgjerdet ble inndratt etter at avisene begynte å skrive om Knutsens rømning. Det virker ikke som journalistene visste at det eksisterte en intern klassifisering av pasientene på Reitgjerdet. Pasientene var inndelt i ulike avdelinger avhengig av hvor langt de hadde kommet i behandlingen og hvor farlige de var. I reportasjen til Nidaros var det blant annet to problematiske punkter. I overskriften skrev journalisten «fanger» om pasientene, akkurat som journalistene hadde gjort tidlig på 1900-tallet. Da Karl Bernhard Halvorsen rømte i 1917, virket det som enkelte aviser fulgte Adresseavisens eksempel og skrev pasient og ikke fange. Da Wang rømte ti år senere intervjuet Adresseavisen overpleier Losen fra Kriminalasylet. I dette intervjuet rettet overpleieren på terminologien til journalisten. Tidligere drøftet jeg om det var mangelen på kunnskap om Kriminalasylet som var årsaken til journalistenes skiftende terminologi. Jeg har også kommet fram til at det positive med rømningene for asylene var at det ble skrevet mer om Kriminalasylet og Reitgjerdet slik at kunnskapen ble økt om institusjonene og pasientene. I reportasjene etter at Knutsen rømte virket det som journalistene brukte begge uttrykkene. Det virket ikke som de hadde noe klart skille mellom de to begrepene.

I den forrige reportasjen til Nidaros, skrev journalisten at de ikke hadde fått kontakt med Reitgjerdet og direktør Henry Lundh. I denne reportasjen presenterte journalisten både opplysninger fra Reitgjerdet og historier om tidligere pasienter. Hvordan avisen hadde fått tak i informasjonen om pasientene vet vi ikke. Journalisten kritiserte direktøren ved å bruke overskriften: «flere prominente fanger hadde fått permisjoner fra Reitgjerdet», der han viste til to eksempler der en drapsmann og en torturist hadde fått permisjon. Begge disse pasientene ble innlagt ved Reitgjerdet etter krigen. Det ble ikke vist eksempler på permisjoner før Henry Lundh ble direktør. Slik journalisten skrev reportasjen, virket det som det var kun direktør Lundh som hadde gitt permisjoner. Det stemte at det var direktøren som tok selve vurderingen om det var trygt å gi enkelte pasienter permisjoner. Det virker som det var selve vurderingsevnen til Henry Lundh journalistene var uenige i, og at de reiste tvil ved ekspertisen hans i avisreportasjene.

Årsaken til at journalistene i det hele tatt skrev om permisjonene var fordi det var to pasienter som hadde rømt fra Reitgjerdet under en permisjon. Pasientene ble samtidig betegnet som farlige av flere Trondheimsaviser. Avisene rettet senere opp at Nils Holtan ikke var farlig. Journalisten viste da til to andre eksempler om to farlige pasienter som hadde fått permisjoner. Det jeg vil frem til i dette resonnementet var at journalistene var mer kritisk til direktøren på

²⁰⁴ Nidaros, 15.5.1953: 1.

Reitgjerdet og sykehuset generelt etter rømningen til Knutsen og Holtan der de stilte spørsmål ved direktør Henry Lunds vurderingsevner om en pasient var farlig eller ikke. Adresseavisen kontaktet Helsedirektoratet og Kontrollkommisjonen for å forhøre seg om hvilke regler og lovverk Lundh måtte forholde seg til. Helsedirektoratet var underlagt Sosialdepartementet og Kontrollkommisjonen er igjen utnevnt etter delegasjon fra Helsedirektoratet.²⁰⁵ Helsedirektoratet kunne forklare at Reitgjerdet hadde egen lov for farlige og vanskelig sinnssyke, men at denne loven ikke hadde bestemte regler for behandlingen.²⁰⁶ Kontrollkommisjonen forklarte at deres oppfatning var at direktøren selv bestemte hvilken grad permisjoner skulle brukes som et ledd i behandlingen. Kontrollkommisjonen konstaterte at direktøren for Reitgjerdet ikke hadde handlet i strid med noe reglement og lovverk.²⁰⁷ Dette var første gang siden Gløersen uttalte seg på vegne av Fengselsstyret under Justisdepartementet og Politidepartementet at noen mennesker som var nært underlagt et departement uttalte seg om rømninger. Talspersonen fra Helsedirektoratet la vekt på det Reitgjerdet ikke hadde en bestemt lov som de fulgte da de behandlet kriminelle sinnssyke. Det vil si at det var Reitgjerdet og direktør Lundh som bestemte om de skulle benytte permisjoner som en del av behandlingen. Siden de selv bestemte dette, måtte de også stå til rette for kritikken uten at talspersoner uttalte seg direkte på vegne av Sosialdepartementet eller Justisdepartementet.

Da Rolf Erling Knutsen og Nils Holtan rømte var ikke den første gangen en journalist stilte spørsmål ved legenes og direktørenes vurderingsevner etter at en pasient hadde rømt. I det forrige kapitlet viste jeg hvordan det ble rettet kritikk mot Kriminalasylet i avisene etter at Ludvig Wang hadde rømt, den gang hadde han rømt etter han hadde fått permisjon til å dra på et vekkelsesmøte. Det ble da rettet kritikk mot asylet for å ha gitt en «morder og voldtektsmann» friheter til å dra utenfor asylet. Den gang svarte asylet med at det var et privilegium som ble gitt til pasienter som oppførte seg bra. Det er flere likheter med rømningene til Wang, Knutsen og Holtan. Alle tre rømte etter at det hadde blitt gitt dem privilegier, som ble gitt dem på grunn av deres gode oppførsel. De utnyttet privilegiene og det ble rettet kritikk mot asylene som hadde gitt dem privilegiene.

I samtale med Arbeider-Avisa fortalte direktør Henry Lundh hva han mente om behandlingen på Reitgjerdet sykehus. Journalisten skrev at det hadde i «pressen vært rettet til

²⁰⁵ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2011/nou-2011-9/17/2.html?id=647839>, Økt selvbestemmelse og rettsikkerhet, aksessert 30.4.2014;

Sosialdepartementet skiftet navn i 1993, og har skiftet navn og ansvarsområde flere ganger etter. Heter nå Helse- og omsorgsdepartementet.

²⁰⁶ Adresseavisen, 15.5.1953: 12.

²⁰⁷ Adresseavisen, 22.5.1953: 5.

dels skarpe angrep på overlege Lund.»²⁰⁸ Henry Lundh fortalte at ikke alle på Reitgjerdet sykehus var kriminelle, faktisk var under 20 prosent av pasientene kriminelle. «Mesteparten av pasientene var overflyttet til Reitgjerdet fra andre sinnssykehus, fordi de har vært vanskelige å behandle, som følge av voldsomhet, rømmelyst eller liknende vansker.»²⁰⁹ Henry Lundh trodde «sensasjonspressen» hadde valgt å fokusere så mye på akkurat denne saken fordi «folk flest» trodde sinnssykdom var ensbetydende med å være ustyrlig. Direktøren presiserte at det eksisterte flere typer av lidelser. Han mente også at rømningssaken hadde fått altfor sensasjonsartet preg i avisene og følgene av dette var at noen mennesker hadde blitt alvorlig skremt.

I Stortinget ble det stilt spørsmål ved om menneskene som bodde i området rundt Reitgjerdet hadde grunn til å være redde og om de hadde krav på en viss beskyttelse. Direktøren sa at Reitgjerdet tok nødvendige hensyn og forholdsregler.²¹⁰ En av grunnene til at direktør Lundh mente at naboene til Reitgjerdet ikke skulle være redde for rømlinger var etter hans egne ord «Dessuten viser jo all erfaring de pasientene som unnslipper, og som vet hva de gjør, sørger for å komme lengst mulig vekk snarest mulig.»²¹¹ I dette sitatet brukte direktøren uttrykket «all erfaring», i denne sammenhengen var dette feil. Rømningen til Ludvig Wang i 1927 er et godt eksempel; han var i byen i over to uker før han ble pågrepet.

24. mai 1953 skrev Adresseavisens journalist at Nils Holtan hadde blitt arrestert ved Støren.²¹² Holtan fortalte til politiet at han og Knutsen hadde rømt sammen, men at de hadde gått hver sin vei like før Holtan ble pågrepet. Nils Holtan hadde vært på rømmen sammen med Rolf Erling Knutsen i nesten to uker, allikevel fortalte han politiet alt han visste om rømningsspartneren. Politiet og journalistene regnet med at Knutsen var på vei til Sverige, men Holtan opplyste at han var på vei mot Telemark. For politiet skapte denne opplysningen et dilemma. De kunne følge sin egen teori, eller de kunne tro på det Holtan fortalte. I etterkant av pågripelsen av Knutsen viste det seg at Holtan fortalte sannheten. Etter at han ble pågrepet fortalte Knutsen hva hensikten med rømningen var: «Dette gjorde jeg ikke for å unnvike for godt, men for å få i gang en ny diskusjon om saken min og sette fart i den.»²¹³ Da Wang rømte i 1927 fortalte han forskjellige versjoner til ulike mennesker, men ifølge Knutsen var det kun en årsak, nemlig å skape medieinteresse om seg selv. Rømningen til Knutsen var ikke den

²⁰⁸ Arbeider-Avisa, 22.5.1953: 1.

²⁰⁹ Ibid: 3.

²¹⁰ Ibid: 3.

²¹¹ Ibid: 3.

²¹² Adresseavisen, 24.5.1953: 12.

²¹³ Jac Røken Ødegaard og Berit Wiik Vale, *God dag jeg heter Rottenikken*, Oslo 1984: 215.

eneste rømningen som ble satt i gang der formålet var å skape medieoppmerksomhet. I 1978 rømte en sikringspasient fra Reitgjerdet. Rømningen var iscenesatt av en lege på sykehuset, der hensikten var skape medieoppmerksomhet rundt forholdene på Reitgjerdet. Denne rømningen var den utløsende årsaken til Reitgjerdet-saken på 1970- og 1980-tallet og Reitgjerdets nedleggelse i 1987.²¹⁴

26. mai 1953 ble Rolf Erling Knutsen pågrepet ved Røros og ble kort tid etter betegnet som helbredet og sendt tilbake til botsfengslet i påvente av at rettsaken skulle bli tatt opp.²¹⁵ Fredag den 4. november 1955 kom saken mot Rolf Erling Knutsen opp til fornyet behandling ved Agder lagmannsrett. Fengselsstraffen ble nedsatt til 12 år, der ti år allerede var sonet. Knutsen kunne forlate rettslokalet som en fri mann.²¹⁶ Rolf Erling Knutsen døde juleaften 1976 i Tjølling, Vestfold.²¹⁷ Debatten som hadde pågått i avisene mellom journalistene og direktør Lundh stilnet fort etter Knutsens pågripelse på Røros. Journalistene hadde skrevet om to farlige sinnssyke som hadde rømt fra permisjon. Noen dager etter unnvikelsen deres måtte avisene korrigere sin beskrivelse av Holtan, da det viste seg at han verken hadde blitt dømt for noe kriminelt eller var farlig. En tid etter ble også Rolf Erling Knutsen frikjent for mord og da var heller ikke han farlig. Fordi pasientene ikke lenger var farlige og direktøren ble støttet av både Helsedirektoratet og Kontrollkommisjonen stilnet journalistenes negative kritikk mot direktøren og sykehuset. I neste delkapittel skal jeg diskutere hvordan farlighetsdebatten mellom direktør Henry Lundh og journalistene endret seg da en pasient på Reitgjerdet drepte et barn i nabolaget.

Monster eller menneske? Farlighetsdebatten når et klimaks

Tre år etter rømningen til Knutsen og Holtan var det en ny rømning fra Reitgjerdet. Denne gang var det også en pasient direktør Lundh vurderte som mindre farlig. 15. mai 1956 rømte Karl Lien etter å ha fått tillatelse til å jobbe utenfor sykehuset med gartnerarbeidet. Pasienten tok en sykkel og syklet fra Reitgjerdet vestover mot Nidelva. På Eberg kom pasienten i konflikt med noen guttebarn, resultatet ble at en gutt på fem år døde. Fire timer etter la han på svøm i Nidelva og ble pågrepet.

De tre avisene: Arbeider-Avisa, Adresseavisen og Nidaros brukte alle mye spalteplass på denne saken. De første avisreportasjene handlet om selve drapet, men etter 17. mai endret

²¹⁴ <http://www.nrk.no/227/artikler/slik-var-livet-pa-reitgjerdet-1.8036039> Lå fastbundet i dagesvis, aksessert 30.01.2014.

²¹⁵ Adresseavisen, 27.5.1953: 1.

²¹⁶ Ødegaard og Vale 1984: 216.

²¹⁷ Holt 1984: 157.

tematikken seg til å handle mer om sikkerheten på Reitgjerdet. Både Arbeider-Avisa og Nidaros skrev om rømningen samme dag som den hendte, mens Adresseavisen først skrev om den en dag etter de andre. Reportasjene den første dagen var veldig like, men reportasjene bar preg av at journalistene hadde mottatt mye informasjon på kort tid. Det var flere usikkerheter og det virket som om journalistene ikke helt visste hva som hadde hendt. Nidaros kom med en egen ekstraintgave litt senere på dagen fordi de måtte publisere dagens avis før de hadde fått alt av informasjon. Den første reportasjen til Nidaros hadde overskriften: «Sinnssyk morder jages i Strinda. Slo i hjel fem-åring med øks på Blussevolden.»²¹⁸ Fem linjer ut i reportasjen skrev journalisten at gutten ble drept med hakke. Journalisten skrev at gutten ble drept med to helt forskjellige gjenstander i den samme reportasjen. Denne reportasjen viser hvor kaotisk det var for journalistene det første døgnet etter rømningen at selv journalistene ikke rakk å lese over reportasjene før de ble publisert.

Etter at Karl Lien ble ført tilbake til Reitgjerdet tok journalistene kontakt med direktør Henry Lundh. Lundh forklarte til Arbeider-Avisa at Lien ikke hadde gjort noe kriminelt i tiden han hadde vært ved Reitgjerdet. Direktøren beskrev pasienten som lydig og arbeidsom, han kunne noen ganger være forvirret, men aldri vanskelig. Direktøren påpekte at hendelsen var ubeskrivelig. Han fortalte at sykehuset hadde pasienter som var langt farligere enn Lien og påpekte at disse pasientene aldri slapp ut.²¹⁹ Hva var det direktøren mente med dette utsagnet? Mente han at de farlige pasientene aldri fikk mulighet til å jobbe ute eller mente han at de farlige pasientene aldri ble utskrevet fra sykehuset? Begge tilfellene er sannsynlige. En farlig pasient ville ikke få innvilget privilegier som utarbeid og permisjoner, samtidig som en farlig pasient aldri ville bli utskrevet.

Adresseavisen skrev at det var uenigheter om farlighetsvurderingen av Karl Lien. Legen som hadde behandlet Lien før innleggelsen på Reitgjerdet mente i motsetning til Lundh at Lien var farlig.²²⁰ Adresseavisen skrev at Lien var på venteliste for å bli innlagt på et ordinært sinnssykehus, men etter naboklager ble det bestemt at han måtte hentes og innlegges på et asyl med en gang. Da politiet dro hjem til han, oppførte Lien seg vanskelig og resultatet ble at en politimann ble skadd.

Adresseavisens journalist kritiserte personalet ved Reitgjerdet. Han resonnererte seg fram til at når pasienter fikk bevegelsesfriheter som et ledd i behandlingen, lå ansvaret hos de som

²¹⁸ Nidaros, 15.5.1956: 1.

²¹⁹ Arbeider-Avisa, 16.5.1956: 5.

²²⁰ Adresseavisen, 16.5.1956: 1.

håndhevet friheten.²²¹ I Adresseavisens avisreportasje ble det poengtert at journalisten ikke ønsket at behandlingen av sinnssyke mennesker skulle gå tilbake til middelalderske standarder. Allikevel mente han at sykehuset ikke hadde noe valg etter hendelsen på Eberg. Videre skrev Adresseavisens journalist at om direktøren selv ikke skaffet strengere sikkerhetsregler måtte hans overordnede gripe inn.²²² Til Arbeider-Avisa poengterte Henry Lundh viktigheten av at pasientene fikk muligheten til å jobbe ute. De rolige pasientene hadde mulighet til å jobbe utenfor selve sykehusbygningen, men innenfor sykehusområdet. På denne måten fikk pasientene mulighet til å utføre arbeidsoppgaver utendørs, samtidig som direktøren og pleierne hadde oversikt over dem. Videre i reportasjen spurte journalisten om Reitgjerdet kunne bli 100 prosent rømningssikkert. På dette spørsmålet svarte direktøren at han ikke trodde det var mulig, samtidig som han forklarte at det også forekom rømninger fra fengsler og sinnssykehus.²²³ Den eneste muligheten Reitgjerdet kunne bli mer rømningssikkert uten at sykehuset endret behandlingsmetodene var om de bygget et gjerde eller en mur rundt hele sykehusområdet. Direktøren på Rotvold foreslo at Reitgjerdet kunne bygge vollgrav.²²⁴

Adresseavisens journalist skrev at det var en bølge av forbitrelse blant menneskene som bodde i nærheten av sykehuset. Årsaken til forbitrelsen var ikke bare drapet på den fem år gamle gutten, men at sykehuset tidligere hadde ignorert kritikk av sikkerheten. I dette avsnittet trakk journalisten frem eksempler på flere rømninger fra 1950-tallet blant annet Knutsen og Holtans: «...ser folk saken i sammenheng med det som har skjedd før. De ser hvordan hendelse på hendelse har utviklet seg med ubønhørlig konsekvens, og de frykter at nye og verre ting skal komme til å skje.»²²⁵ Journalisten brukte sterke uttrykk da han skrev denne reportasjen. I tillegg til sitatet ovenfor skrev han at det var skrekkstemning i gatene og at titusener av Trondheims befolkning levde i frykt. Nidaros hadde en lignende reportasje. Deres reportasje: «Husmødrene på Strinda lever i engstelse», handlet om de mange rømningene fra Reitgjerdet var kilde til angst.²²⁶ Journalisten intervjuet en husmor på Strinda som hadde vært nabo til Reitgjerdet i mange år. Hun forklarte journalisten at direktøren trodde for godt om alle mennesker. Hun forstod at det ble gitt privilegier til pasienter som en del av behandlingen, men poengterte at disse pasientene også var forbrytere.²²⁷ Henry Lundh gikk ut i 1953 og konstaterte at det var

²²¹ Adresseavisen, 16.5.1956: 5.

²²² Ibid: 5.

²²³ Arbeider-Avisa, 16.5.1956: 5.

²²⁴ Nidaros, 23.5.1956: 1.

²²⁵ Adresseavisen, 16.5.1956: 9.

²²⁶ Nidaros, 15.5.1956: 1.

²²⁷ Ibid: 1.

kun fåtallet som var dømt for kriminelle handlinger på Reitgjerdet.²²⁸ Intervjuet med husmoren på Strinda bekrefter befolkningens mangel på kunnskap om asylene i Trondheim.

Dagen etter hadde Henry Lundh fortalt Nidaros at han forstod at enkelte var skeptiske til pasientene etter hendelsen på Eberg. Direktøren forklarte også at han ønsket at foreldrene tok mer ansvar. Direktøren hadde sett seg lei på at flere barn hadde dratt til Reitgjerdet for å komme i kontakt med pasientene. Barna spurte om pasientene kunne lage leker til dem eller kjøpe godteri til dem.²²⁹ Dagen før hadde Nidaros fremstilt at husmødrene og befolkningen på Strinda levde i angst på grunn av rømlingene. Avisreportasjene stemte ikke overens med det Lundh fortalte.

Noen dager etter skrev samme avis at enkelte på Strinda ville ha et alarmsystem for at naboene til Reitgjerdet skulle bli varslet. Noen mil vest for London ligger Broadmoor sykehus. Dette sykehuset har flere likhetstrekk med Reitgjerdet. Det var viktig at sykehusene lå landlig til på grunn av pleiementaliteten, men også for å hindre at eventuelle rømninger skulle komme i kontakt med tettbebyggelser. På samme måte som på Reitgjerdet slet Broadmoor med at områdene rundt ble utbygd. I motsetning til Reitgjerdet forsøkte Broadmoor i større grad å tilpasse seg samfunnet rundt sykehuset. Henry Lundh ville ikke innføre strengere sikkerhetsregler fordi det ville gå ut over behandlingen av pasientene. På Broadmoor gjorde de motsatt og fokuserte mer på sikkerhet. Pasientene hadde uniform med sykehusets navn. En av årsakene til denne uniformen var at pasientene skulle skille seg ut fra resten av befolkningen om de rømte.²³⁰ I 1952 ble det bygd sirener rundt sykehuset for at naboene skulle bli varslet om eventuelle rømninger. Om alarmen gikk av så skulle lokalbefolkningen følge en bestemt handlingsplan: hente barna fra skolen, låse døren, ikke snakke med fremmede og lignende. Denne innretningen kom som en konsekvens av at et barn ble drept under en rømning i april 1952.²³¹ Samme type installasjon ble etterspurt i Trondheim, men ble aldri installert.

Da direktør Henry Lundh ble konfrontert med spørsmålet om det ikke hadde vært bedre om alle pasientene ble sperret inne, svarte han at pasientene var mennesker. I denne sammenheng forklarte direktøren at pleiementaliteten ville blitt den samme som i middelalderen og dette ville han ikke gå med på. Lundh presiserte at det kun var 10 prosent av pasientene som hadde begått kriminelle handlinger, de fleste pasientene var betegnet som: «særlig vanskelige.»²³² I så fall hadde antallet kriminelle pasienter ved Reitgjerdet blitt halvert

²²⁸ Arbeider-Avisa, 22.5.1953: 3.

²²⁹ Nidaros, 16.5.1956: 7.

²³⁰ Stevens 2013: 130.

²³¹ Black 2003: 116.

²³² Arbeider-Avisa, 16.5.1956: 5.

siden Knutsen rømte i 1953. Karl Lien var en av de 90 prosent pasientene som ikke hadde gjort noe kriminelt, samtidig hadde Lundh kommet fram til at Lien ikke var farlig. Det vil si at Karl Lien representerte den minst farlige og risikoutsatte gruppen på sykehuset, allikevel gjorde han en kriminell handling da han rømte i 1956. Foreløpige funn i prosjektet The Mental Machine/Galskapens fengsel er prosenttallene som direktør Henry Lundh ga til avisene en del lavere enn de faktiske tallene.²³³

To dager senere tok Arbeider-Avisas journalist enda en kritisk vurdering av direktør Lundh. «Men hva med Henry Lundh? Det er alminnelig kjent at han har et syn på sinnssykebehandlingen som bryter radikalt med det vanlige publikums syn.»²³⁴ Journalisten var kritisk til at Lundh ville fortsette med de samme behandlingsmetodene etter hendelsen på Eberg: «Vi har et inntrykk av at folk flest synes sykehusets forhold i denne saken er høyst klanderverdig.»²³⁵ Journalisten hevdet også at folket gjorde krav på at det ble satt en stopper for at farlige pasienter fikk muligheter til å rømme og begå kriminelle handlinger. I denne sammenhengen var det et definisjonsproblem.

Direktøren hadde flere ganger meddelt både i 1953 og i 1956 at farlige pasienter ikke fikk innvilget privilegier. Han tok selv vurderingen om en pasient var for farlig til at de fikk privilegier som for eksempel at de fikk jobbe utendørs eller innvilget permisjoner. Dette definisjonsproblemet oppstod ved at avisene ikke viste at Reitgjerdet hadde ulike avdelinger for ulike pasienter. En klassifisering. Dette definisjonsproblemet preget også avisene da Knutsen og Holtan rømte i 1953. Den gang mente journalistene i motsetning til Lundh at begge pasientene var farlige. Etter en stund viste det seg at de ikke var farlige og definisjonsdebatten stilnet i avisene. Da Lien rømte i 1956 ble definisjonsdebatten igjen høyst aktuell. Denne gang hadde Lundh tatt en farlighetsvurdering av pasienten og konkluderte med at Lien ikke var farlig. Etter tragedien på Eberg viste det seg at Lundh hadde kommet til feil konklusjon i sin vurdering av pasienten. Direktøren kunne ikke argumentere seg bort fra dette. Han fortalte journalistene hvordan han hadde kommet fram til konklusjonen. Direktøren innrømte aldri til avisen at han hadde tatt feil i vurderingen, men han hevdet heller ikke at han hadde kommet fram til den rette konklusjonen. Selv om journalisten skrev at «folk flest klandret sykehuset», mente han selv at det var et «spill» av særlig uheldige omstendigheter. Han konkluderte med at det alltid var en

²³³ Professor Øyvind Thomassen leder i The Mental Machine/ Galskapens fengsel og professor på Institutt for historiske studier på NTNU, mener prosentene er alt for lave.

²³⁴ Arbeider-Avisa, 18.5.1956: 2.

²³⁵ Ibid: 2.

mulighet for at pasientene kunne komme i kontakt med utenforstående og den muligheten ville være der så lenge sykehuset lå nært et tettbebygget strøk.²³⁶

I samme utgave hadde Arbeider-Avisa enda en reportasje om hendelsen på Eberg. Denne reportasjen tok for seg Adresseavisens kritikk av direktøren på Reitgjerdet. Adresseavisen skrev at det verste med hele saken var at Reitgjerdet hadde nektet utlevering av pasientens signalement til politiet. «Vårt utmerkede politi har nok vanskeligheter selv om det ikke også skal kjempe mot en arrogant byråkratisme ved våre medisinske institusjoner.»²³⁷ Arbeider-Avisa skrev at politiet hadde ringt til overpleieren på Reitgjerdet. Overpleieren fortalte at det hadde forekommet en rømning og åtte pleiere deltok i jakten etter han. Overpleieren kunne ikke oppgi navnet på pasienten og signalementet før han hadde snakket med direktøren. Ti minutter etter denne telefonsamtalen ringte direktøren tilbake og ga opplysningene til politiet. Arbeider-Avisens journalist mente at Adresseavisen hadde overdrevet noe voldsomt i sin reportasje og mente at direktør Henry Lundh hadde blitt en levende skyteskive etter rømningen til Lien. Dette er første gang en avis kritiserte en annen avis etter en pasient hadde rømt.

Dagen etter publiserte Adresseavisen en kort avisreportasje fordi kriminalsjefen i Trondheim hadde kontaktet avisen etter at han mente Adresseavisen hadde gitt usaklig kritikk til Reitgjerdet. Kriminalsjefen fortalte Adresseavisen akkurat det samme som det Arbeider-Avisa hadde skrevet dagen før.²³⁸ Alle de tre avisene var allikevel enige om at det var skandaløst at ikke Reitgjerdet hadde kontaktet politiet da Lien rømte. Direktør Henry Lundh forsvarte seg med at pleierne hadde pasienten innenfor synsvidde og de trodde at han ville bli tatt hvert øyeblikk. Dessuten forklarte direktøren at de hadde sendt ut alt av ledig mannskap etter pasienten og dette førte til at de ansatte som ble igjen på sykehuset ikke hadde tid til å ringe politiet.²³⁹ Da Knutsen og Holtan rømte ble heller ikke politiet kontaktet med en gang. Da sa Lundh at de trodde at pasientene var litt forsinket på vei tilbake fra permisjon. Da politiet ringte første gang til Reitgjerdet kom de direkte til overpleieren og ti minutter senere ringte direktøren tilbake. Dette betyr at både overpleieren og direktøren var på Reitgjerdet da pasienten rømte, allikevel ble ikke politiet varslet. En mulighet var at overpleieren og direktøren hadde nok med å ivareta resten av pasientene og direktøren ringte til politiet da han først fikk muligheten. Hvorfor kunne ikke overpleieren ha gitt ut den nødvendige informasjonen da politiet ringte? En

²³⁶ Arbeider-Avisa, 18.5.1956: 2.

²³⁷ Adresseavisen, 18.5.1956: 14.

²³⁸ Adresseavisen, 19.5.1956: 3.

²³⁹ Adresseavisen, 18.5.1956: 3

mulighet var at overpleieren ikke viste at det hadde skjedd en rømning. Dette er allikevel lite trolig, om åtte pleiere forlot sykehuset for å lete etter Lien ville overpleieren ha merket mannefallet. En annen mulighet var at overpleieren ikke hadde den kunnskapen politiet etterspurte og at det var kun direktøren som hadde denne. En tredje mulighet var at Reitgjerdet hadde en fast rutine der det kun var direktøren som hadde lov til å gi informasjon om pasienter til utenforstående.

Mange av avisreportasjene etter Karl Liens rømning handlet om hvem som hadde ansvaret for drapet. Fordi Karl Lien hadde en lidelse som gjorde han utilregnelig kunne han ikke straffes, og derfor ble som oftest direktør Henry Lundh stilt som ansvarlig. Nidaros publiserte en reportasje av ansvarlig redaktør Gunnar Garbo om ansvarssaken. Garbo mente at Reitgjerdet og direktøren ikke kunne bli stilt som ansvarlig og han presiserte at det alltid ville eksistere en risiko uansett hvordan sykehusene ble bygd. Det siste sinnssykehuset i Norge ble bygd i 1926 og Gunnar Garbo mente at de som hadde skyld i denne saken var de som hadde oversett mangelen på institusjoner som Reitgjerdet. Helt til slutt i avisreportasjen skrev Gunnar Garbo: «jo, la oss bare ta fatt på de ansvarlige. Det er oss selv som sitter på tiltalebenken. Hver enkelt av oss.»²⁴⁰ Hva Garbo mente med det siste her er usikkert. Mest sannsynlig var at Garbo mente det var «oss» som hadde valgt representanter til Stortinget og at det var disse igjen som bestemte om det skulle brukes midler til utbygging av flere sykehusinstitusjoner.

Hvorfor rømte pasientene?

Strengt tatt er det ikke problemstillingen min å svare på hvorfor pasientene rømte, men gjennom forskningen har jeg funnet nok informasjon til å si litt om hvorfor de rømte. Dette bidrar til en dypere forståelse av rømning som fenomen.

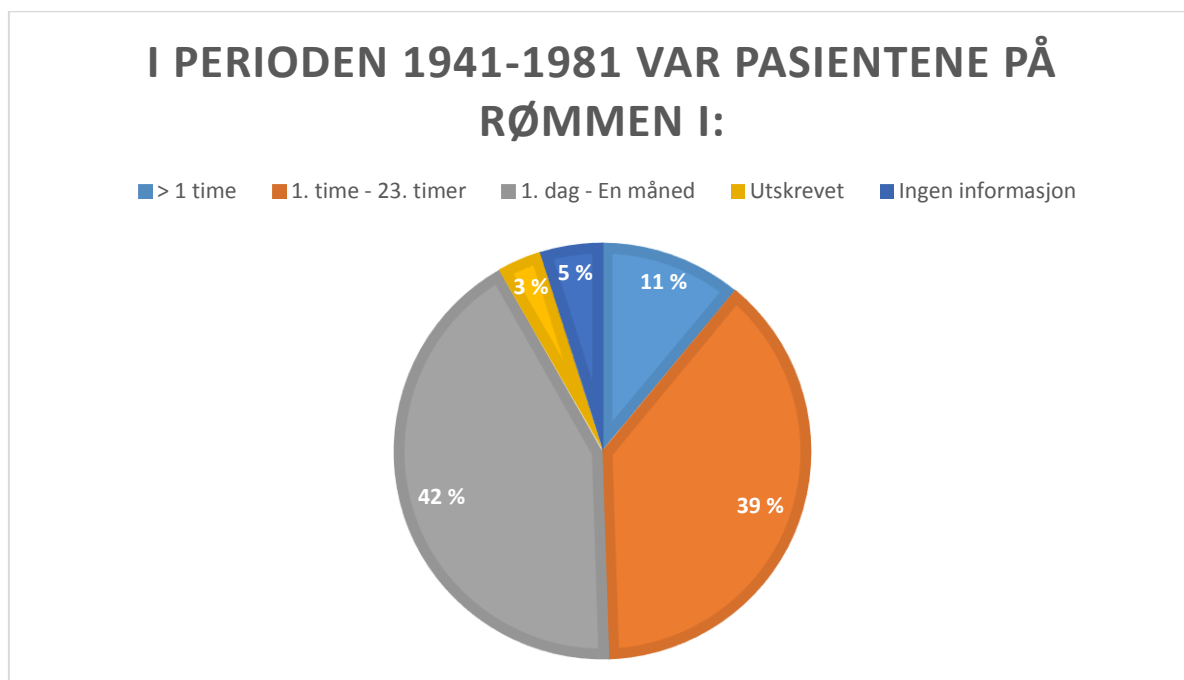
Rømningene kan grovt kategoriseres i fire hovedgrupper. Den første var når pasientene kom seg ut av asylet, men umiddelbart ble pågrepet og tatt med tilbake.²⁴¹ Den andre gruppen var pasienter som var alt fra noen minutter til noen timer på rømmen.²⁴² Det var ingen avisreportasjer om rømningene som var fra hovedgruppe en eller to i perioden 1895-1956, utenom rømningen til Lien i 1956. Det kan enten være at Kriminalasylet og/eller Reitgjerdet ikke varslet politiet slik at avisene aldri fikk kjennskap til rømningene, eller at avisledelsen og journalistene valgte å ikke skrive om rømningen. Jeg diskuterer i hovedsak avisreportasjer om rømninger fra den tredje hovedgruppen. Denne gruppen inneholder pasienter som var på

²⁴⁰ Nidaros, 16.5.1956: 3.

²⁴¹ SiT-K, 2.01.04 Kopibok, Årsberetning av Hans Evensen, 1907: 63.

²⁴² SiT-K, 2.01.06 Kopibok, Årsberetning av Johan Sofus Widerøe, 1921: 448.

rømmen i alt fra en dag til et år. Den fjerde gruppen er pasienter som aldri ble pågrepet og/eller ble utskrevet etter at de rømte.

Det finnes like mange grunner til hvorfor pasientene rømte som det var rømminger. Jeg har allikevel forsøkt å gruppere årsakene til tre hovedgrupper: den dyttende årsaken (push), den trekkende årsaken (pull) og iscenesettelsen.²⁴³

Den dyttende årsaken; følelsen av å være urettferdig behandlet. Mange av pasientene mente at de med urett var blitt sperret inne og at asylene tok fra dem friheten. Selve frihetsberøvelsen og følelsen av å blitt urettferdig behandlet var en årsak til at mange pasienter rømte fra asylene. Flere av disse pasientene returnerte selv til asylene etter noen dager.²⁴⁴ De fleste av disse pasientene hadde tilbragt mange år i sikkerhetspsykiatrien i en landsdel de ikke kjente. Da de rømte stod de på egen hånd og hadde ingen kjente som kunne hjelpe dem med mat og husly. Pasientene var også vant til asylens faste rutiner. Rutinen var så innprentet i pasientene at mange på et vis var avhengige av den for å kunne fungere og orientere seg på et visst nivå. Da pasientene rømte hadde de verken pleiere eller rutiner å forholde seg til, og dette ble for mange pasienter en for stor utfordring at de selv returnerte til asylene.

Den trekkende årsaken; savnet etter det som var utenfor asylet. Det var få pasienter som hadde egne barn og familie. Det var riktignok enkelte pasienter som hadde begge deler. For

²⁴³ Uttrykkene «dyttende» og «trekkende» er oversatt fra «push» og «pull» som jeg har tatt i bruk etter å ha blitt inspirert av migrasjonsteorier. Blant annet Lee Everett, *Theory of migration*, Pennsylvania, 1966. Jeg kunne like godt brukt uttrykkene «push» og «pull», men jeg har systematisk forsøkt å holde oppgaven til et norsk skriftspråk.

²⁴⁴ Brøset regionale sykehus, St. Olavs hospital, arkivet etter Reitgjerdet, Rømningsprotokoll.

disse pasientene kunne det være savnet av familien som var årsaken til at de rømte. Det kunne også være savnet etter selve friheten. Pasientene fikk veldig sjeldent innvilget besøk av familie og kjente. Det var imidlertid ikke vanskelig for politiet å pågripe denne typen pasienter fordi de oftest dro mot hjemstedet sitt med en gang de rømte.

Enkelte pasienter var vanskeligere for politiet å finne, spesielt tidligere vagabonder, løsgjengere, omstreifere eller tatere som var vant til den spesielle friheten disse levemåtene representerte, de hadde ikke et hjemsted som de forholdt seg til på samme måten som resten av pasientene.

Isenesettelsen. Den siste grunnen til rømninger, var rømninger som ble iscenesatt pasienten selv eller hjelpere. Dette var rømninger der målet ikke var rømningen, men at selve rømningen skulle skape medieoppstyr og oppmerksomhet mot noe spesifikt. I 1978 iscenesatte en lege på Reitgjerdet en rømning for å skape medieinteresse om forholdene på Reitgjerdet.²⁴⁵

Konklusjon

Da Rolf Erling Knutsen og Nils Holtan rømte ble det en debatt mellom de ulike journalistene og direktøren ved Reitgjerdet. Debatten handlet om de rømte pasientene var farlige eller ikke. Etter arrestasjonen av rømlingene stilnet debatten etter at det viste seg at pasientene ikke var farlig og Henry Lundh kommenterte at avisene overdrev ved at de lagde sensasjonspresse. Da Lien rømte tre år etter ble rømningsdebatten endret. Utgangspunktet for debatten var annerledes. Pasienten som rømte hadde begått en kriminell handling før journalistene og Henry Lundh fikk mulighet til å diskutere om Lien var farlig eller ikke. Den gang var det nok en pasient Lundh vurderte som rolig og ufarlig som rømte. Alle de tre avisene skrev kritiske reportasjer om direktør Lundhs vurderingsevner av pasientene og Lundh forsøkte å forsvare sin egen vurderingsevne for at pasientenes behandling ikke skulle bli endret. Tilliten til direktørens vurderingsevne ble svekket. Etter noen dager skrev Arbeider-Avisa at Lundh hadde blitt skyteskive for journalistenes avisreportasjer. Arbeider-Avisa forsvarte Lundh og Reitgjerdet samtidig som de beskyldte Adresseavisen for å overdrive. Kritikken mot Reitgjerdet stilnet gradvis, men kom opp igjen etter rømningen til pasienten og legen i 1978. Rømningen som utløste et vedtaket i Stortinget i 1987 om nedleggelse av Reitgjerdet samme år.

²⁴⁵ <http://www.nrk.no/227/artikler/slik-var-livet-pa-reitgjerdet-1.8036039> Lå fastbundet i dagevis på Reitgjerdet, aksessert 30.01.2014.

Kapittel 5. Avslutning

I denne masteroppgaven har jeg analysert avisreportasjene om syv ulike rømninger i perioden 1895 til 1956. Innledningsvis presenterte jeg problemstillingen: Hvordan ble rømningene fra Kriminalasylet og Reitgjerdet sykehus forstått av samfunnet? Der jeg delte problemstillingen i to presiserende problemstillinger. Hvordan ble rømninger skildret og forstått av de lokale avisene i Trondheim? Hvordan ble rømningene forstått og håndtert av asylene og departementene som var de øverste administrative myndighetene?

For å svare på problemstillingen har jeg tatt utgangspunkt i å drøfte tre mindre problemstillinger gjennom tre kapitler. I det andre kapitlet diskuterte jeg de første avisreportasjene om rømninger fra de to sikkerhetspsykiatriske asylene Kriminalasylet og Reitgjerdet i perioden 1895 til 1925. Jeg diskuterte om det var noen klare likhetstrekk og forskjeller mellom avisreportasjene. Jeg fant at det var noen klare likhetstrekk med avisreportasjene om rømningene til Karl Bernhard Halvorsen i 1905 og 1917, og Paul Pedersen Dahl i 1924. Det som var likt var strukturen i reportasjene og retorikken til journalistene. Reportasjene handlet om hvem som hadde rømt, signalementene til pasientene og en farlighetsvurdering. Reportasjene til de ulike avisene var svært like og det virket som om det nærmest var en standard for hvordan journalistene skrev om rømningene de første årene. Dette vist ekstra godt etter Halvorsens rømning i 1917 og Dahls rømning i 1924 da flere aviser skrev om rømningene. Det som varierte var terminologien til journalistene. Avisjournalistene byttet på å bruke ordet fange og pasient om rømningene. Alle avisreportasjene var korte og bestod av et nøkternt språk. Reportasjene var ikke på forsiden, men oftest ganske langt bak i avisene. Avisreportasjene fra 1895 til 1924 viste at samfunnet ikke hadde noen stor interesse for rømninger fra sikkerhetspsykiatrien. Både fordi avisreportasjene var korte og fordi de ble plassert langt ute i avisene. Journalistenes skiftende terminologi underbygger inntrykket av journalistenes manglende kunnskap om hva et sikkerhetspsykiatrisk asyl var.

I 1924 fikk journalistene mer interesse for rømninger og avisreportasjene ble derfor endret. Da Ludvig Wang rømte ble reportasjene lengre og tematikken handlet ikke like mye om hvem som hadde rømt, men snarere hvor og hvordan pasientene rømte. Journalistene skrev at det var enda en rømning fra Reitgjerdet. Etter rømningen til Wang hadde journalistene større kunnskap om hva slags pasienter sikkerhetspsykiatrien behandlet, sinnssyke kriminelle. Det ble da for første gang rettet kritikk mot forholdene ved et sikkerhetspsykiatrisk asyl i Trondheim. Journalistene prioriterte ikke pasienten, noe som igjen ble endret dagen pasienten ble pågrepet.

Etter pågripelsen handlet tematikken om hvem som hadde rømt og retorikken til journalistene viste en stor forskjell fra de korte og faktaorienterte avisreportasjene som hadde vært tidligere. Journalistene endret måten de skrev reportasjer på til bli «spekulativ journalistikk» eller «sensasjons-journalistikk». Reportasjene handlet i en større grad om historien til pasienten og de kriminelle handlingene han hadde gjort, der historiene som ble skrevet ikke stemte overens med rettsdokumentene og pasientjournalene.

På 1920-tallet var det sprikende hvordan avisene skrev om rømninger. Rømningen til Paul Pedersen Dahl hadde den samme strukturen som reportasjene om Halvorsen. I motsetning til reportasjene om de to rømningene til Wang. Det som var likt med alle reportasjene på 1920-tallet var at journalisten var mer tilstede i selve reportasjen. Journalisten tok seg for eksempel friheter med å komme med spekulasjoner om både hva Dahl og Wang hadde gjort etter de rømte. Reportasjene om Wang ble nærmest overdramatisert både i 1924 og i 1927.

I kapittel tre ble det diskutert hvordan reportasjene skiftet tematikk flere ganger i løpet av en og samme rømning i 1927. De første avisreportasjene lignet på de reportasjene som ble skrevet etter at Ludvig Wang hadde blitt pågrepet i 1924. De handlet hovedsakelig om «den farlige Wang», der journalistene skrev en dramatisk fortelling om hvordan Ludvig Wang hadde drept en gammel kone på Gardermoen i 1893. Det var usikkert hvor journalistene hadde fått informasjonen om Wang fra. Det var lite trolig at avisene hadde fått all informasjon fra Kriminalasylet fordi mye av det avisene skrev om ikke stemte overens med rettsdokumentene og pasientjournalene. Avisreportasjene var lengre enn reportasjene som ble skrevet om Halvorsen og Dahl, og samtidig var reportasjene om Wang på førstesiden i de ulike avisene.

Etter at Wang rømte i 1927 ble det enda en endring i hvordan journalistene skrev avisreportasjer. Tidligere hadde reportasjene vært tilnærmet helt identiske uavhengig av hvilken avis eller journalist som hadde skrevet om rømningen. Etter Wangs andre rømning ble reportasjeskrivingen i en større grad enn tidligere mer uavhengige. Avisjournalistene visste en større selvstendighet da de skrev om rømningene. Dette ble enda tydeligere da Knutsen, Holtan og Lien rømte på 1950-tallet.

I tillegg til at det ble skrevet om farligheten til Ludvig Wang, ble det på samme måte som i 1924 skrevet om forholdene på asylene. Denne gang var ikke kritikken rettet mot Reitgjerdet, men mot Kriminalasylet. Avisene syntes det var kritikkverdige at så mange pasienter hadde rømt fra asylet. Overpleier Ole Losen ble intervjuet og han forsvarte Kriminalasylet med at han mente Kriminalasylet måtte ha blitt forvekslet med Reitgjerdet. Kritikken mot asylet stilnet etter intervjuet med Losen.

Etter at Wang startet å sende leserinnlegg til Arbeider-Avisen og Dagsposten endret journalistene tematikken i avisreportasjene. Tematikken ble da den sensasjonelle Wang som rømte etter at han ifølge seg selv hadde lidd en trist skjebne. Hvorfor endret journalistene temaet? Etter å ha skrevet om den farlige Ludvig Wang i flere avisreportasjer bestemte journalistene seg for å skrive om sensasjonen Wang. Siden journalistene skiftet tematikk flere ganger da Ludvig Wang rømte ble det mer tydelig at journalistene skrev reportasjer om det de mente kom til å selge flest aviser. Både journalistene og samfunnet hadde en større interesse for rømningen til Wang enn rømningene til Halvorsen og Dahl. Fordi avisene hadde en føljetong om Wang hver dag i over to uker der avisreportasjene alltid ble publisert på de to første sidene i avisen. De skrev om politiets mislykkede jakt etter rømlingen der det var klare likhetstrekk med hvordan Wang ble fremstilt og hvordan Gjest Baardsen og Elias Tønnesen hadde blitt fremstilt tidligere. Journalistene beskrev Wang som sensasjonell og som en humoristisk utbryterkonge som terget politiet. Dette var den samme personen som avisene tidligere hadde skildret som veldig farlig noen dager tidligere. De dagene da Wang ikke sendte leserinnlegg til avisene skrev spesielt Arbeider-Avisen reportasjer om Wang som lignet mer på kriminalromaner enn nyheter.

Leserbrevene til Ludvig Wang fikk stor spalteplass hos de ulike avisene. De avisene som ikke mottok leserbrev publiserte dem en dag etter mottakeren. Rømningen til Ludvig Wang i 1927 var også den første rømningen der alle de fire avisene hadde en føljetong. Denne føljetongen ble værende i avisen da Knutsen og Holtan rømte 29 år senere. Nesten alle avisene skrev om Wang hver dag han var på rømmen. Nidaros var den eneste avisen som ikke skrev om Wang de første dagene han var på rømmen, men begynte å skrive da Arbeider-Avisen mottok det første leserbrevet. Leserbrevene skiftet gradvis stil i løpet av tiden Wang var på rømmen. I de første brevene skrev Wang om hvor urettferdig han hadde blitt behandlet og hvor urimelig journalistene hadde vært i sine beskrivelser av han. Han fokuserte mye på sin uskyld og ulykke. Han forklarte at han hadde rømt fordi han var lei av å bli urettferdig behandlet. Etter pågripelsen fortalte han en helt annen historie til en gårdbruker ved Børsa der han la vekt på at rømningen var en spontan handling. Etter at avisene hadde publisert de første leserbrevene til Wang, sendte han inn flere brev som forklarte hva han hadde gjort på rømmen. Disse leserbrevene hadde en stil som nærmest lignet stilen til et reisebrev. De siste leserbrevene Ludvig Wang skrev da han var på rømmen hadde en tematikk og retorikk som tydet på at han var lei av å være en rømling der han nærmest truet politiet.

I det fjerde kapitlet ble det analysert hvordan farlighets- og rømningsdebatten utviklet der avisene ble et debattforum på 1950-tallet etter to rømninger fra dette tiåret. Tematikken i

avisreportasjene var veldig ulik fra de tidligere avisreportasjene. På 1950-tallet skrev journalistene mer om forholdene på asylene enn det som hadde blitt gjort tidligere. Journalistene skrev kritisk om forholdene ved både Kriminalasylet og Reitgjerdet da Ludvig Wang rømte i 1924 og 1927, men ikke i like stor grad som på 1950-tallet. Unntaket er den første avisreportasjen som avisene skrev om Knutsen og Holtan som inneholdt flere temaer. Et eksempel var Nidaros reportasje som hadde en tematisk tredeling. Der et av temaene handlet om farligheten til Knutsen og Holtan, der de to andre temaene kritiserte Reitgjerdet og direktørens behandling av det avisen beskrev som to veldig farlige pasienter.

Resten av perioden handlet de aller fleste av avisreportasjene om farlighets- og rømningsdebatten mellom journalistene og direktøren på Reitgjerdet. Journalistene mente at direktøren ga farlige pasienter for store friheter da han ga dem permisjoner. Direktøren forsvarte seg selv og Reitgjerdet med at han viste til at det handlet om pasienter og ikke fanger samtidig som han konkluderte med at ingen farlige pasienter fikk privilegier som for eksempel permisjoner. Direktøren fikk støtte fra politimester Erling Østerberg og fengselsstyrets ekspedisjonssjef Johannes Halvorsen som begge mente at pasientene som ble behandlet på Reitgjerdet ikke kunne sammenlignes med innsatte i fengsel. Det viste seg at verken Knutsen eller Holtan var spesielt farlige. Holtan hadde aldri blitt dømt for noe kriminelt og Knutsen ble frikjent for mord. Direktør Henry Lundh avsluttet hele debatten i 1953 med at han kalte avisene for sensasjonspresse.

Denne debatten fikk et helt annet utgangspunkt tre år senere da Karl Lien rømte fra Reitgjerdet. På rømmen drepte Lien en gutt på fem år og dermed ble direktøren på Reitgjerdet på nytt anklaget for å ha gitt farlige pasienter for store friheter. Det var en mer ydmyk direktør som forsvarte behandlingen av pasientene i 1956. Han anklaget ikke avispressen for å ha skapt sensasjoner, men han skrev heller ikke at han hadde konkludert feil da han vurderte Lien som ufarlig. Direktøren fikk uventet støtte fra Arbeider-Avisa som hadde kritisert han tidligere, men som nå forsvarte han samtidig som avisen hevdet at Adresseavisen hadde skapt en skyteskive av direktøren.

Det som kjennetegner alle avisreportasjene om rømninger i perioden 1895 til 1956 var at journalistene aldri skrev om pasientenes lidelser. I enkelte tilfeller ble det nevnt at rømlingen var sinnssyk som da Halvorsen rømte i 1917, der journalisten til Trondhjems Adresseavis skrev at pasienten ikke virket sinnssyk. Avisene fokuserte hovedsakelig på pasientenes farlighet og deres tidligere kriminelle handlinger. På 1920- og 1950-tallet ble det et økt fokus på at asylene ga pasientene for store friheter som for eksempel permisjoner. Selv om de første avisreportasjene som kritiserte asylene ble publisert på 1920-tallet, ble det med et par

reportasjer. Da Wang rømte i 1927 svarte overpleier Losen på spørsmålene til avisene, og kritikken stilnet deretter. Det var først på 1950-tallet at kritikken dominerte avisreportasjene om rømningene. Da handlet avisreportasjene hovedsakelig om kritikk av asylene og direktøren fra samme dag som pasienten rømte og frem til dagen han ble pågrepet. Journalistene og direktør Henry Lundh hadde forskjellige tilnærminger til hvordan behandlingen av pasientene skulle være. Journalistene ville ha en strengere sikkerhet i motsetning til direktøren som kjempet for at han skulle få fortsette med den behandlingsfilosofien han praktiserte. Direktøren forklarte aldri i reportasjene at det fantes ulike farlighetsklassifiseringer/avdelinger på Reitgjerdet. Det eneste han fortalte avisene var at de pasientene som rømte ikke var farlige og at det eksisterte pasienter som var langt farligere enn de som rømte som aldri ville få muligheten til å rømme.

En annen ting som kjennetegner alle avisreportasjene om rømningene var at alle avisene mistet interesse etter at pasienten ble pågrepet. I de fleste tilfellene sluttet avisene å skrive om rømningene samme dag som han ble pågrepet. I noen tilfeller kom det ut en reportasje i ettertid som forklarte hvordan pasienten hadde reagert på at han ble pågrepet, et eksempel var Wangs andre rømning. I andre tilfeller ble det publisert enkelte avisreportasjer der privatpersoner skrev sine meninger om enten pasienten eller rømninger generelt. Da Wang rømte var det enkelte privatpersoner som sendte inn leserinnlegg etter pågripelsen der de skrev at de syntes synd på han. Etter Knutsen, Holtan og Liens rømninger på 1950-tallet var det enkelte privatpersoner som sendte inn leserinnlegg der de mente at direktør Henry Lundh var naiv som ga pasienter permisjoner.

Fra Halvorsens rømning i 1905 til Dahls rømning i 1924 var det pasienten som var i fokus i avisreportasjene. Journalistene rettet da ikke kritikk mot asylene. Disse reportasjene var korte og journalistene brukte et nøkternt språk. Da Ludvig Wang rømte i 1924 og i 1927 ble det skrevet om både pasienten og kritikk av institusjonene. På 1950-tallet handlet avisreportasjene omtrent kun om mediekritikken av institusjonene. I 1978 ble Reitgjerdet på nytt kritisert, da var det nok en rømning som var den utløsende årsaken til at det ble skrevet avisreportasjer om forholdene på Reitgjerdet. Forskjellen var at det var en lege fra Reitgjerdet som iscenesatte rømningen for at avisene skulle skrive om forholdene på sykehuset.

Journalistene hadde en ulik tilnærming til hvordan og hvorfor de valgte å skrive om rømningen fra 1905 til 1956. De første avisreportasjene ble skrevet for å informere lokalbefolkningen om at det var en pasient på rømmen. Da Ludvig Wang rømte ble avisreportasjene endret i stil med kriminaljournalistikken i samtiden. Journalistene skrev dramatiserende avisreportasjer, der de brukte en særdeles dramatiserende retorikk. Etter at

journalistene sluttet å skrive om den farlige Ludvig Wang, og isteden skrev om sensasjonen så virket det som om motivasjonen til journalistene var å selge flest mulige aviser. Dette inntrykket forsterkes med at avisene skapte en føljetong av rømningen til Wang. På 1950-tallet skrev journalistene fremdeles en del spekulasjoner og sensasjoner, men de skrev mest om kritikk av Reitgjerdet. Årsaken var de mange rømningene fra institusjonen (se diagrammene i det første kapitlet). Da Lien rømte i 1956 var det ikke det faktum at det var enda en pasient som hadde rømt som var årsaken til at journalistene skrev om forholdene på Reitgjerdet, men at det var en pasient direktøren hadde vurdert som lite farlig som rømte og drepte en gutt.

Hvordan ble rømningene forstått og håndtert av asylenes og departementene som var de øverste administrative myndighetene? Representanter fra Departementene skrev aldri leserinnlegg eller uttalte seg til avisene som jeg har brukt i undersøkelsen om hvordan de forstod eller håndterte rømninger. Statsråd Aaslaug Aasland i Sosialdepartementet diskuterte med Dagbladets journalist hvorvidt avisene hadde skapt sensasjonspresse om rømningen til Knutsen og Holtan. I enkelte tilfeller var det personer som jobbet i underdirektorater eller underordnede statsetater som uttalte seg om rømningene. Ekspedisjonssjef Gløersen uttalte seg om Wangs rømning og kritikken som Kriminalasylet fikk på vegne av fengselsstyret som var underlagt Justisdepartementet og Politidepartementet. Gløersen støttet overpleier Losen på Kriminalasylet og han mente at det ikke var noen grunn til å kritisere Kriminalasylet for antallet rømninger. Da Knutsen rømte i 1956 kontaktet Adresseavisen Helsedirektoratet og Kontrollkommisjonen. Helsedirektoratet var underlagt Sosialdepartementet og Kontrollkommisjonen er igjen utnevnt etter delegasjon fra Helsedirektoratet. Verken Helsedirektoratet eller Kontrollkommisjonen kom med noen kritikk av forholdene på Reitgjerdet i 1953 annet enn at Reitgjerdet selv bestemte hvilken behandlingsform som var den rette til de ulike pasientene. På denne måten kan det hevdes at de fraskrev seg ansvaret de faktisk hadde. Fraværet av problematisering av ansvaret til Sosialdepartementet og Justisdepartementets i avisreportasjene i perioden 1895 til 1956 viser at avisene la alt ansvaret direkte på ledelsen ved Kriminalasylet og Reitgjerdet. Dette underbygger hvorfor Losen og Lundh ble tydelige skikkelser i reportasjene om rømningene. Det var de som måtte ta journalistene og samfunnets kritikk. Unntaket var Aaslands representasjon i Dagbladet, der hun forsvarte Lundh etter Knutsen og Holtans rømning.

Ved rømningene til Halvorsen i 1905 og 1917, Dahls i 1924 og Wang i 1924 var det ingen talspersoner som uttalte seg på vegne av Kriminalasylet eller Reitgjerdet. Da Wang rømte i 1927 var det overpleier Losen ved Kriminalasylet som stilte til intervju og svarte på spørsmål fra avisene og enkeltpersoner fra samfunnet. Da Knutsen og Holtan rømte i 1953 og Lien i 1956

var det direktør Lundh på Reitgjerdet som utalte seg til avisene. Både Losen og Lundh forsvarte behandlingsmetodene på asylene. De begge konstaterte at asylene var behandlingsinstitusjoner for pasienter og ikke fanger. Der de uttrykte at permisjoner var en sentral del av den moderne behandlingen av kriminelle sinnssyke. Lundh mente at det alltid ville være en risiko for at pasienter rømmer, men at det aldri var noen farlige pasienter som rømte. Slik forsvarte Lundh også rømlingene. Lundh mente at pasientene som var farlige aldri ville få muligheten til å rømme. Selv om talspersonene fra Kriminalasylet og Reitgjerdet forsvarte behandlingsmetodene og pasientene var det enkelte reaksjoner. Et eksempel var at Wang ble overført fra Reitgjerdet til Kriminalasylet da han rømte i 1924 og mistet permisjonsprivilegiet da han rømte i 1927. Selv om Lundh forsvarte permisjoner som behandlingsmetode avsluttet han alle permisjonene fra Reitgjerdet etter at Lien rømte i 1956.

Samfunnet visste ingen stor interesse for rømningene fra sikkerhetspsykiatrien i perioden 1895 – 1924 fordi samfunnet hadde lite kunnskap om hva sikkerhetspsykiatrien var for noe. Etter at det hadde rømt flere pasienter fra Kriminalasylet og Reitgjerdet ble interessen og reaksjonene større. Da Wang rømte for andre gang reagerte journalistene og enkelte privatpersoner med redsel for den rømte pasienten, men etter at han sendte leserinnleggene forstod avisene og befolkningen at sinnssyke kriminelle også hadde en historie å fortelle, og at ikke alle kriminelle sinnssyke var farlige. Samfunnets forståelse og redsel for rømningene vedvarte utover 1900-tallet. Da Knutsen og Holtan rømte var det Knutsens tidligere dom og propagandaen som avisene skrev om han under andre verdenskrig som var utslagsgivende for avisreportasjene som ble skrevet om rømningen. Da Lien rømte i 1956 ble samfunnets forståelse for rømningene preget av at en gutt ble drept av rømlingen, og debatten om farlige eller ufarlige rømlinger nådde et klimaks og debatten er fremdeles høyst aktuell.

Innledningsvis visste jeg til en rømning som skjedde i 2010, der Adresseavisen publiserte en avisreportasje der en tidligere aktor kritiserte Brøset på grunn av at han mente at sikkerheten var for dårlig. Fungerende avdelingssjef forsvarte sykehuset med at det alltid ville være en risiko for at pasienter vill rømme. Den pasienten som rømte hadde blitt vurdert som ufarlig for sine omgivelser og som en del av behandlingen fikk han innvilget enkelte permisjoner. Det var under en slik permisjon han rømte. Han ble pågrepet av tungt bevæpnet politi med skuddsikre vester, hjelmer og automatvåpen. Ved at politiet utstyrte seg på denne måten visste de samtidig til at de ikke hadde den samme oppfatningen av hvilken risiko som var knyttet til denne pasienten.

Denne avisreportasjen var ikke den første avisreportasjen som handlet om sikkerheten ved asylene i Trondheim etter at en pasient hadde rømt. I denne masteroppgaven har jeg sett

hvordan avisreportasjene, samfunnets reaksjoner og interesse om rømninger har endret seg fra 1895 til 1956. Allerede i 1924 skrev journalistene om at sikkerheten på Reitgjerdet var for dårlig på grunn av at pasienter rømte. Denne kritikken ble en gjenganger da pasienter ved senere anledninger rømte. I 1978 var det en lege som utnyttet at avisene og samfunnet fattet stor interesse om rømninger. Han iscenesatte da en rømning der hensikten var skape medieoppmerksomhet rundt forholdene på Reitgjerdet. Denne rømningen var den utløsende årsaken til Reitgjerdet-saken på 1970- og 1980-tallet og Reitgjerdets nedleggelse i 1987.

Vedlegg

Vedlegg I

Leserinnlegg nr. 1

Ludvig Wangs første leserinnlegg til Arbeider-Avisen.

10. september 1927. Arbeider-Avisen: 1.

Her Redaktør, I nattens skumle mørke sat jeg langt fra andre mennesker og leste Deres stykke om mig – jeg sender Dem dette vær venlig at indta det – her politi, det vil være kjært om di vil være lit mer modrat. Jeg er et ulykkelig menneske som endelig er blitt lei av at modtta alle disse gode løfter om frihed. Farlig – nei det vil ingen av mine foresate kunne si – Vild de spørre disse mend Her Solem her Benberg pastor Vall pastor Eika. Jeg er hver dag i byen og har den ære at hilse paa politiet som nok ikke kjænder mig og vil jeg i den nærmeste fremtid besvare de onartede artikler som optager i avisen – jeg er ingen voldtægtforbryter. – Jeg har lidt i 37år fordi jeg i et hissigt øyeblik kom i en ulykke – Hilsen L. Wang. Unskyld jeg har skrevet dette på et træ bræt.

Vedlegg II

Leserinnlegg nr. 2

Ludvig Wangs første leserinnlegg til Dagsposten.

12. september 1927. *Dagsposten*: 1.

Hrr Redaktør.

Vær venlig at rætte paa deres overskrift i Deres blad mig angaaende, for onsdag 7de. Der staar voldtægforbryderen – Kjære jeg har aldrig været av den natur – Min Brøde blev udført i et øjeblikks hissighed – Da jeg blev dømt var jeg ikke farlig – det er den berømte Winge som har gjort mig til et farligt menneske – og vil De saa skal jeg fortælle Deres og andre blade hele min livs historiје – saa De her redaktør – glæde Dem over, at et menneske som har lidt lidelsens tunge liv i 35 aar har saa meget mot at jeg trosser alt i livet. Jeg kan dø og jeg kan leve som et ærligt, gavnligt og frisk menneske ude i samfundet – jeg har brugt 3 aar til at planlægge dette. Jeg bor i by'n – og gud skal vide, at jeg ikke frykter nogen, mit paa dagen er jeg ute – jeg elsker at øve godt, Den som er min ven, ofrer jeg al min kjærlighed og har fundet en i min nød, venlig hilsen

L. Wang.

Jeg skriver dette til Dem fordi jeg vet at De vil glæde mig med at faa min livsskjæbne klarlagt. Jeg sender mine brever ufkre, da jeg har litet at leve av.

Vedlegg III

Leserinnlegg nr. 3.

Ludvig Wangs andre leserinnlegg til Arbeider-Avisen.

13. September 1927. Arbeider-Avisen: 1.

Hr. redaktør!

Mannen med den blågrønne kappe er nu på alles munn. Men det er ikke alle om er like i sine uttalelser. Jeg vil få si dem at det meste av det som står i de to første nummer av avisene i byen er løgn – usannhet. Da jeg var på Reitgjerdet gjemte jeg 50 kroner på Gjervan ved Jonsvannet. Disse var det jeg nu fikk bruk for. Og hele historien er følgende:

Vi reiste fra byen klokken 8 om morgenen med en pleiers bil, - over Byåsen til Melhus og derfra over fjellet til Børseskogn «og derfra den gård jeg var». Der ute gikk jeg som jeg vilde uten noe tilsyn, det kan folkene bevidne. Klokken halv fire om ettermiddagen reiste vi til Melhus for å hilse på pastor Wallevik. – Da vi så skulde til byen spurte Wallevik om å få bli med, og da han kom ned på veien, husket han på at han ingen frakk hadde på og vilde ombestemme sig. Men jeg bad ham om å bli med, og vi ventet på ham mens han gikk inn efter sin frakk.

Jeg hadde planlagt dette i tre år. – Det var ingen ny idé. Da vi kom til byen til middagsbørsen stakk jeg av mens han som var med stod på trappen. Jeg stakk ned i en tvergate – bort Dronningens gate og over til Thomas Angells gate for å få en bil derfra til Gjervan.

Det har stått i avisen at politiet fant spor oppe i Selbu efter mig. – Ja det er tre år nu i november som kommer siden det sporet blev satt. Trengtes det en tid av tre år før, blir det vel enda lengere nu. Fra Gjervan gikk jeg kl. 9 til Moholt. Dit kom jeg klokken 11,30. Ved 2-tiden gikk jeg til byen over Blusevolden, og tilbake til Moholt. Dit kom jeg klokken 6 om morgenen. Jeg lå hele onsdagen i en lade. Om aftenen klokken ni gikk jeg om Bromstad til byen. – Fra byen gikk jeg klokken tre morgen om Lerkendal til Nardo. Der lå jeg en stund i en låve. Klokken 8 torsdag morgen gikk jeg inn på kjøkkenet på gården for å få kjøpt kaffe. – Du store Gud for et opstyr det blev i huset. På bordet lå Tr. Adresseavis med mitt billede på første side, og den frøken som gav mig kaffe bar sig ad som gal. – Jeg anet straks uråd og gikk, idet jeg tok de stykker brød jeg hadde fått.

Litt efter fikk jeg se at to mann fra Kriminalasylet kom i bil. Jeg satte mig ned bak et trø. Der sat jeg fra klokken 8 morgen til klokken 9 aften. Om eftenen gikk jeg op på Nardosletten, og ned derfra på gamle Klæbuveien og tilbake til byen.

Jeg fikk en til å kjøre mig fra Valene til I lens kirke. Derfra gikk jeg ut nedre I len, ned Nyveien til Marienlyst, hvor jeg lå om natten i en vogn. Om morgenen gikk jeg helt inn på Lademoen gjennom hele byen under stadig vekslende uttrykk fra dem som så mig.

Av andre blade har jeg set at jeg skal ha vært på Høilandet. Det m være i ånden det da. Men det er nu engang så at den som alle andre klandrer, er en bra mann.

Om tre år håper jeg at de atter vil opdage mitt spor, som nu i Selbu. Jeg har lidd så meget ondt i alle disse lange år, at jeg skulde ønske å få det fremlagt for folket, så det selv kunde få se hele mitt liv.

Mer siden. Hilsen L. Wang.

Vedlegg IV

Leserbrev nr. 4

Ludvig Wangs andre leserinnlegg til Dagsposten.

14. september 1927. Dagsposten: 5.

Trondhjem 13de september 1927.

Hrr

Redaktør:

Det glæder mig at kunde fortælle, at jeg nu er i bedste velgaaende. Det er ikke sandt, at jeg har været i Nonegaten paa lørdag – den dag sat jeg paa mit værelse og læste og skrev brever til nogle venner Nei, Det er ikke sandt, at der er nogen som hjælper mig til at være hjemt. Jeg har selv leijet værelse; Det er smaat stel med penge, da jeg gjerne vil være ærlig og ikke ta mig til rette for den yderste nød tvinger mig der til. Solen skinner deilig – Igaar var det jo et slemt veir. Folk er spøkefulde nu om dagen, de ser manden i Kappen over alt. Det er jo ikke godt at være politi nu – Skulde glæde mig at faa hilse paa enkelte av dem som er lidt kjendt med mig fra før – Kanske jeg tar mig en tur ind for at hilse paa Haavind. Der stod i Nidaros at jeg hadde tat maten til Bilkjørereren i Aasveijen. Ak nei – den glæde har jeg ikke hat, el om jeg særlig vilde sætte pris paa nogle gode brødsiver og lit kaffe; nu i min vanskelige situvatjon. Det er som De forstaar rantsjoningering paa alt, uten luft og Regn – Livet i det frije faler mig meget kjært, selv om det er under trange kaar – Men jeg maa sige som svensken sa; «Ja maar nu jækla bra». Skulde det ærede politi forsøke sin jak paa mig – er jeg nøt til at skaffe mig en mer ukjenlig klædning. Skulde like bra at være kvinde klæt en stund – Mn ikke De vakre damer i Tr.Hjem skulde stte pris paa at vite om at jeg paa Nordre, en aften spaseret, med slæng paa baken, og pompadur eller a fanden det heter ved haanden. Jeg var inde paa Reitgjærdet en stun for nogle dagen siden – Det satte sindet i en oprørt stemning. Med et træk paa min skulder, sente jeg et medlidende suk ind til mine lidelssfæller, som bor der.

Jeg maa kanske faa lov at si Dem og Deres ærede læsere, at jeg ikke har tænkt paa at opgi min tilværelse, me stadig tænker jeg paa at faa mig noget at ta mig til, saa jeg kunde faa til livsophold. Har De hørt noget fra Kr. Asylet som kunde glæde mig at høre, saa glem ikke at ta Det in i Deres ærede blad. Og tillater jeg mig at sende følgende uttryk for min livsglæde,

Nu er jeg glad som fugelen

Tit, tit, Wang, er du der –

Maaltrosten det sa i lunden.

Ja vis er jeg i byen her-

Fra morgen til aften, jeg vet det jo-
Politi, ja private med at si-
De søgte at faa slaa sin klo,
I Wang paa vei eller sti.

Kom prøv, venner, jeg er her-
Til kamp, beret, i ver en stund.
Og sikkert det nok sker
Selv, om dertil er liten grund.

Hilsen fra
Ludvig Wang.

Vedlegg V

Leserbrev nr. 5.

Ludvig Wangs tredje leserbrev til Arbeider-Avisen

17. september 1927. Arbeider-Avisen: 1.

Hr. redaktør.

Bølgene går sin gang. Snart er de høie, snart lave. Herregud det er svært hvor interessert folk er for å få mig til asyl. Det er antagelig mest de forsultne pleiere som er ute på farten med sine -

Jeg lever dog ærlig, skjønt jeg nu er læns for penge, men jeg vil ikke tilvenne mig noget fra andre. Jeg synes at jeg har lidd nok for min brøde. Jeg var 19 år da jeg kom inn og nu er jeg 55 år gammel. Men der finnes vist ingen rettferdighet overfor mig. Andre som har gjort store mord er blitt fri på få år. Jeg skal få nevne til eksempel angående dette Lars Rødenes var dømt til døden for å ha drept to mennesker. Han blev fri på 23 år. Henrik Janson drepte skredderen i Maridalen og blev fri på 18 år. Prestrud drepte begge sine barn og blev fri på 12 år. Daniel Troset drepte sin hustru og brente huset ned. Han blev fir på 14 år.

Legg merke til tidene nu: Voldtekt, mord, drap, røveri, tyveri er på dagens orden. Hvad er grunnen til at jeg skal forfølges hele mit liv av lægene?

Jeg vil aldrig vende levende tilbake til Kriminalasylet. Kan jeg ikke få leve ute ærlig så kan jeg dø. Man kan skyte mig ned som en hund. Og man kan tirre en hund til den biter, viser tender.

Da jeg i de siste dage har vært syk vil jeg holde mig inne så avisen av den grunn ikke vil få noget brev fra mig før jeg er frisk. Det er et fortvilt liv dette. Sulten griner mig imøte, men jeg er føtt til å lide nød. Bare de enkelte er føtt til å leve i herlighet og glede.

Igår var jeg i Hjorten og hørte revyvisen om mig.

Ja lev nu vel med hislsen til politi og takk for sporten.

Ak politi, ja du er lur

Men prøv dig ei alene

Når jeg går mig en tur

Henover bygatens tause stene.

L. Wang.

Vedlegg VI

Leserbrev nr. 6

Ludvig Wangs fjerde leserinnlegg til Arbeider-Avisen

20. september 1927. Arbeider-Avisen: 1 og 2.

Brevet som ble funnet på Brandhaug.

trondhjem 15.-9.-27.

Hr. redaktør!

I deres blad for 15. sier de at politiet har sporet etter mig. Nei det er ikke sant. De må endelig ikke spå ilde. Jeg holder av dette blad, men gjør ikke så at jeg trekker mig tilbake. Idag sitter jeg ensom på mitt værelse. Jeg har kun 5 øre tilbake i penge – å om De vilde gi mig en hjelp. Jeg vilde være takknemmelig for det. Nei tro dog ikke at politiet kan ta mig. De kan være viss på at det ikke skjer. Igår var jeg ute og spasserte mitt på dagen. Folk er så rare. Det tror at de ser Wang selv om det er en gammel kjerring de møter. Jeg kan fortelle Dem at jeg aldri vil bli tatt med livet. Jeg har bestemt at døden skal dømme, og aldri vil jeg la mig ta levende. Jeg vil i en batalje med politiet forsvare mig til det ytterste så jeg ikke skal dø før jeg har fått hevn. Vil de hjelpe mig så jeg kan få noe til å leve av? Idag har jeg spist mitt siste brød. Jeg vil ikke forbryte mig mot noen ellers kunde jeg nok få mitt brød. Jeg vil bare få si politiet, at dere får vokte dere for å bli mig for nærgående. Jeg har sverget å selge mitt liv dyrt. I vil visstnok komme til å føle at jeg er en hård nøtt å knekke. Lidelsene i alle disse år har bragt mig til å fordømme det råtne liv som føres bak asylets mure. Det er ingen, nei ingen som elsker mig. Jeg vil bli lik rovdynet der vil søke sitt bytte der hvor det finnes. Jeg bærer ingen respekt for et politi som er så sløv at jeg kan gå det forbi midt på dagen. Byens folk er dog bra mot mig. Jeg har ingen tilbøielighet til kvinner – aldeles ikke, og det er en slem feil å tro at jeg beskyttes av kvinner. – Jeg er en hater av alle kvinner. I aften vil jeg gå en tur. Herre Gud hvor det skal bli kjært. Igår var jeg i Hjorten og hørte på visen om mig. Ja der har vi det. Jeg utlover 500 kroner til den av politiet som kan ta mig innen byens grenser. Jeg bebebnet og død og fordømmelse skal følge den som vil ta mig.

Og så farvel. Jeg reiser i morgen fra Trøndelagen og vil ta bopel på et annet sted

Vennlig hilsen til alle som elsker et fritt liv uten tvang. Ingen private folk skal frykte eller være redd om de får høre at jeg er på traktene. Hilsen fra Ludvig Wang.

Vedlegg VII

Leserbrev nr. 7

Ludvig Wangs femte leserbrev til Arbeider-Avisen.

20. september 1927. Arbeider-Avisen: 2.

Brevet som Arbeider-Avisen mottok samme morgen som reportasjen.

Utdrag av mitt liv.

Jeg er født i 1873 av fattige foreldre og har 4 søsken. Hjemme var det bare sorg og nød – far og mor drakk og vi barn led bitter nød, så naboene ofte måtte hjelpe oss. Som liten gutt blev jeg av fattigvesenet utsatt på legd og jeg kom til slike folk som tok meg til sig for å utnytte meg.

Engang var jeg hos en fisker som slo og mishandlet meg fordi jeg ikke stod opp klokken 4 om morgenen for å være med ut på fiske. Når jeg om vinteren gråt fordi jeg frøs slo han sine våte våtter over øinene på meg.

Tidlig kom jeg ut blant omstreifere som lurte meg opp i dårlig skikke. Jeg kom tidlig i konflikt med politiet, som siden har vært meg til meget bryderi, - uff, de er som sultne ulve. Jeg blev sendt til statens forbryterskole, Toftes gave, på Helgøen. Her lærte jeg alle ting som kunde læres i forbryterfaget. Jeg var der i 5 år. Da jeg kom ut derfra reiste jeg ut til sjøs. Jeg har vært i Russland, England, Tyskland, Frankrike og Spania. Likeså har jeg vært to ture på Sansibar i Afrika.

Da jeg så kom tilbake kom jeg straks inn på drikk og forbrytelser, som tyveri. Jeg sloss ofte med politiet så jeg av den grunn var ilde likt. Jeg har sonet mange domme, deriblandt 14 måneder på Bods-fengslet.

I 1893 reiste jeg sammen med et omstreiferfølge. Vi hadde hentet 25 liter kognak fra Kristiania, og vi hadde drukket meget. Om aftenen den 16. juni 1893 kom jeg i beruset tilstand til en liten husmanskjøp. Konen i huset var grusom. Hun hadde kua skjeldsord. Ut på morgenen tirret hun meg i den grad at jeg, uten tanke på følgerne, tok en 6 pundskanonkule, som bruktes til å knuse kaffe med, og kastet den etter konen med den følge at jeg traff henne i hodet. Hun døde. Jeg blev satt i fengsel og dømt til livsvarig fengsel.

9. september 1893 kom jeg til Akershus staffanstalt som livstidsfange. Jeg var hissig og brutal, tålte lite, og var ikke sen til å slå. Jeg kom i konflikt med anstaltens reglement og kom i straffecelle, Katakomben, som den populært blev kalt. Jeg tok meg nær av det og lot alle bånd løsne, gikk berserkergang og truet direktøren på livet.

Vedlegg VIII

Ludvig Wangs brev til Nils Riaunet.

Statsarkivet i Trondheim, Kriminalasylet, 2.01.06 kopibok, Brev til Gårdbruker Nils Riaunet fra Ludvig Wang, 2.10.1927:1.

Hr. Gårdbruker Nils Riaunet!

Mange takk for siste besøket som jeg særlig glædet meg over. Men det blev jo ikke for mig så som jeg hadde tænkt. Jeg var så fortvivlet først over at jeg hadde mistet det eneste som jeg hadde kjært, nemlig Jens Gåre. Da De talte om ham, var det så sårt t jeg ikke kunde si Dem, som det var. Jeg har i august sendt 3 breve til Jens, og tre telefonbud- jeg har intet svar fåt. Og jeg forstod at noget måtte være i veien- jeg blev så trist over dette- og da jeg var på vei til asylet, suntes jeg at alt var tabt. Og jeg tok det skrit at vende asylet ryggen. det var galt gjort- men jeg var så tung til sids at jeg ikke overveie følgene. De har vel læst det som stod i aviserne?- Gud, så skrekkelig som jeg blev nedrakkert. Jeg var på gråten, da jeg læste det. Farlig forbryter. å om folk bare vist eom at jeg daglig gik her med kniver sager økser og andet værktøi, som eg aldrig har misbrukt- jeg har arbeidet med glæde både for mig selv og for asylet. Men lidelsen i alle disse lange år har sat sit stempel på mig, så jeg ofte fortvivlet over at man kan gå og love mig hjelp år ut og år ind uten at gjøre noget for mig. De kan tænke Dem hvad det er av skuffelse som på den måte strømmer ind over mig. Det er ofte som mit hjerte vil briste. Og nu som man har løiet så grusomt på mig-vil eg be Dem om De vil avgi svar på følgende av mig stillede spørsmål, så jeg kan få lægge disse frem for mine foresatte, som bevis for at jeg siger det som er sandhet.

1. Har De set at jeg har hat penge når jeg har været hos dem.
2. Har jeg ikke fået lov til at gå som jeg har villet.
3. Nu siste gang jeg var hos Dem- var jeg ved Laugen og handlede ålene-.
4. Og jeg var ved dalsøren og så på fuglene der. Dette så Deres hustru Bjerke sad i bilen og sov og var hos Dem på jordet også.
5. Har jeg opført mig uanstendig, eller på anden måte vist mig at være farlig eller upålitelig.-

Vil de være venlig at undersøkte om dette, jeg sal bruke det for at Bevare sanheden med. Mange tak for al venlighet. Nu er det vel intet mere håb om at komme herfra, jeg led meget ondt ute, men det er nu over. Med hilsen til fruene og søn og alle andre og Dem

Ærbødigst

Ludvig Wang.

Bibliografi

Trykte kilder:

Trondhjems Adresseavis/Adresseavisen, 12.8.1905 - 19.5.1956

Arbeider-Avisen/Arbeider-Avisa, 5.12.1924 - 18.5.1956

Dagsposten, 26.7.1917 - 15.9.1927

Nidaros, 26.7.1917 - 23.5.1956

Indherred, 20.12.1913

Utrykte kilder:

Statsarkivet i Trondheim, arkivet etter Kriminalasylet:

2.01.04, Kopibok 1905-1907.

2.01.05, Kopibok, 1907-1919

2.01.06, Kopibok, 1919-1927

2.01.07, Kopibok, 1927-1937

2.01.08, Kopibok, 1937-1947

2.03.01, Journalsaker, 1894-1903

2.03.02, Journalsaker, 1904-1916

Brøset regionale sykehus, St. Olavs hospital, arkivet etter Reitgjerdet.

REK-godkjennelse, referansenummer 2010/2206-10 (Prosjektleder Øyvind Thomassen).

Litteratur:

Andersen, Per Thomas: *Norsk litteraturhistorie*, Oslo 2012

Baardsen, Gjest: *Mitt liv: fortalt av meg selv på Akershus festning 1827-1835*, Trondheim 1966

Black, D. A: *Broadmoor Interacts*, Chichester 2003

Blomberg, Wenche: *Karoline og vitenskapen*, Oslo 1993

Galskapens hus, universitetsforlaget, Oslo 2002

Christiania dollhus, universitetet i Oslo institutt for kriminologi og rettssosiologi, Oslo 2005

Dahl, Hans Fredrik (red.): *Norsk presses historie, bind I en samfunnsmakt blir til 1660-1880*, Oslo 2010

Norsk presses historie, bind III imperiet vakler 1945-2010, Oslo 2010

Norsk Presses historie, bind IV norske aviser fra a til å, Oslo 2010

Dahl, Hilde: PhD-avhandling under skriving om juridiske begrunnelser for innleggelse av sikkerhetspsykiatriske pasienter ca. 1890-1940, NTNU; Institutt for historiske studier, Trondheim 2014

Foucault, Michel: *Galskapens historie i opplysningens tidsalder*, Oslo 2008

Garborg, Hulda: *Dagbok 1903-1914*, ukjent utgiversted, ukjent utgiversted

Gotaas, Thor, *Taterne livskampen og eventyret*, Valdres 2007

Holt, Kåre: *Skoggangsmann*, Oslo 1984

Kaldal, Ingar: *Historisk forskning, forståing og forteljing*, Oslo 2006

Karlsholm, Mads: masteroppgave under skriving, *Overgangen fra voktere til pleiere i sinnssykeomsorgen*, Institutt for historiske studier, NTNU 2014

Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var*, Oslo 2007

Olstad, Arne, Guldseth, John, Trøan, Arne og Olsen, Sture Lian: *Reitgjerdet Personalforening 1923 – 1983*, Trondheim 1983

Ottosen, Rune, Røssland, Lars Arve og Østbye, Helge: *Norsk pressehistorie*, Oslo 2012

Robinson, Paul: *Punishing Dangerousness, Cloaking Preventative Detention as Criminal Justice*, Pennsylvania, 2001

Solberg, Finn Jørgen (red.): *Liste nr. 1 over mistenkte for grovere arter av landssvik*, Oslo 2012

Stevens, Mark: *Broadmoor Revealed*, Barnsley 2013

Sæther, Maria: «Kastrer dem, sperr dem inde!» - *En studie av kvinnebevegelsens tilnærminger til sedelighetsforbrytere 1895-1934*, Masteroppgave i historie ved Institutt for historiske fag, NTNU 2014

Thomassen, Øyvind: *Galskapens fengsel*, Norsk rettsmuseum skriftserie, nr. 2, Trondheim 2010
Diagnosing the criminal insane in Norway 1895-1915, Trondheim 2010

Veum, Eirik: *Nådeløse nordmenn, hirden*, Oslo 2013

Nådeløse nordmenn, statspolitiet, Oslo 2012

Ødegaard, Jac Røken, Vale, Berit Wiik: *God dag jeg heter Rottenikken*, Oslo, 1984

Østring, Sigrid Ressem: «Sindssyk og farlig for den offentlige orden og sikkerhet» - *Hva innebar det å være farlig sinnssyk 1890-1910?* masteroppgave under skriving om forståelse av farlighet blant psykiatriske pasienter ca. 1890-1940, Institutt for historiske studier, NTNU 2014

Internettressurser:

Helberg, Johan, u.å, Bygningens historie, norsk rettsmuseum <<http://norsk-rettsmuseum.no/annet/les-mer-om-museet>>, aksessert 03.03.2014

Johansen, Christer Solbakk, 21.07.2010, Rømling tatt etter massiv politijakt i Oppdal, Adressa, <<http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article1509126.ece>>, aksessert 27.4.2014

Nordby, Reginald, u.å, Elias Tønnesen, norsk biografisk leksikon, <http://nbl.snl.no/Elias_T%C3%B8nnesen/utdypning>, aksessert 03.10.2013

Reuterdaahl, Anne-Cathrine, 29.04.2012, Lå fastbundet i dagevis på Reitgjerdet, Nrk, <<http://www.nrk.no/227/artikler/slik-var-livet-pa-reitgjerdet-1.8036039>>, aksessert 30.01.2014

Skybakmoen, Jonas og Furberg, Kristoffer, 21.7.2010, For mye behandling, for lite sikkerhet, Adressa, <<http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article1509171.ece?service=mobile>>, aksessert 27.4.2014

Ukjent, u.å, Lov om gjennomføring av straff, Lovdata, <<http://www.lovdata.no/all/tl-20010518-021-004.html#40>>, aksessert 04.03.2014

Ukjent, u.å, Økt selvbestemmelse og rettssikkerhet, Regjeringen, <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2011/nou-2011-9/17/2.html?id=647839>>, aksessert 30.4.2014

Ukjent, u.å, Kontrollkommisjonen, Helsenorge, <<https://helsenorge.no/Rettigheter/Sider/Om-kontrollkommisjonen.aspx>>, aksessert 06.05.2014

Ulvund, Frode, 31.7.2000, Faksimileutgave av den norske straffelov, Universitetet i Bergen, historisk institutt, <<http://www.hist.uib.no/krim/1874>>, aksessert 03.03.2014

Wiger, Merete, u.å, Kulturmøte, Ludvig Wang, Glomdalsmuseet, <http://old.glomdalsmuseet.no/html/romani/latjo-drom/kulturmote/kulturmote_wang.htm>, aksessert 11.04.2013